

W *i* S D  M

“WISDOM UNIVERSITY”

Shkolla e Lartë Universitare Jopublike “Wisdom University”,
përbëhet nga dy fakultete :
i) Fakulteti i Drejtësisë dhe
ii) Fakulteti i Shkenacave Ekonomike dhe Shoqërore



Adresa: “Medar Shtylla”, Tiranë.

Email: wisdom@wisdom.al/info@wisdom.al. Tel: 044804240

ISSN 2410-8472 Wisdom, Tiranë



Revistë shkencore periodike. Botim i “Wisdom University”

Nr. 3

viti i II-të i botimit, Nëntor 2016

Bordi Editorial

Prof. Dr. Lush Perpali
Prof. Dr. Shamet Shabani
Prof.Asoc. Dr. Naim Mëçalla
Prof.Asoc. Dr. Shefqet Muçi
Prof. PhD. Dan Top*
Prof.Asoc. Dr. Kosta Gazeli
Msc. Brunilda Paskali
Prof.As. Dr. Elisabeta Imeraj
PhD. Edvana Tiri
Dr. Edo Sherifi
Dr. Alma Shehu
Dr. Elmas Sherifi
Dr. Lediane Beshaj
Msc. Ketrina Paskali
Dr. Valentina Memini
Dr. Laurant Bica
Msc. Fatmira Laska
Dr. Valbona Softa
Dr. Spiro Budo
Doc. Valentina Kondili
Dokt. Uarda Roshi

Kryeredaktor

Prof. Asc. Dr. Naim Mëçalla

Redaktorë shkencorë

PhD. Edvana Tiri
Dr. Valbona Softa

* Valahia University of Târgoviște, Romania, Dan Cristian Top

© Të gjitha të drejtat e botimit dhe ribotimit për autorin. Asnjë material nuk mund të riprodhohet, kopjohet, ripublikohet, modifikohet, shpërndahet apo shitet në asnjë mënyrë, i plotë apo pjesë të tij në formë elektronike apo në letër, pa autorizimin e shkruar të autorit. Përdorimi i materialeve të kësaj reviste, pa autorizim, përbën shkelje penale të të drejtave të autorit.

W i S D O M

Pikëpamjet e shprehura në revistën “WiSDOM”, janë të autorëve dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht qëndrimin zyrtar ose pozicionin e “WiSDOM University” dhe revistës së botuar prej saj, “WiSDOM”. Autorët e publikimeve në revistën “WiSDOM” gëzojnë liri të plotë akademike, me kushtin e vetëm që kur shkruajnë, ata të zbatojnë të gjithë legjislacionin përkatës të komunikimit, i cili nuk cenon të drejtat e ndryshme.



SHKOLLA E LARTË
UNIVERSITARE JOPUBLIKE
“WISDOM UNIVERSITY”

Adresa: Rruga e Dibrës, nr.155, Tiranë.
Email: wisdom@wisdom.al/info@wisdom.al. Tel: 044804240

Shkolla e Lartë Universitare Jopublike “Wisdom University” është licencuar fillimisht me Vendimin e Këshillit të Ministrave Nr. 672, datë 27.9.2006, në emër të Shoqërisë “Wisdom” sh.p.k.. Më pas me Vendimin e Këshillit të Ministrave Nr. 254, datë 27.2.2008 lejohet Shkolla e Lartë Universitare Jopublike “Wisdom University” për hapjen e fakultetit me programet e studimit të ciklit të parë, në formën e studimeve me kohë të plotë, për: a) psikologji dhe b) drejtësi.

Ministri i Arsimit dhe i Shkencës me Urdhërin Nr. 188, datë 25.04.2011, bazuar në Vendimin e Këshillit të Akreditimit Nr.150, datë 18.02.2011, urdhëron akreditimin e programeve të studimit të ciklit të parë “Bachelor”, në drejtësi dhe në psikologji, të Shkollës së Lartë Universitare Jopublike “Wisdom University”.

Me Urdhër Nr. 241, datë 31.05.2011 të Ministrit të Arsimit dhe Shkencës, bazuar në vlerësimin pozitiv dhënë nga Këshilli i Akreditimit me Vendimin e tij Nr. 128, datë 03.12.2010 e tij, janë miratuar edhe këto programe studimi:

1. Cikli i parë

- a. Bachelor në “Menaxhim-Biznes”;
- b. Bachelor në “Marketing Komunikim”;
- c. Bachelor në “Financë-Bankë”.

2. Cikli i dytë

- a. Master i Shkencave në “E Drejta Civile dhe Tregtare”;
- b. Master i Shkencave në “E Drejta Penale”;
- c. Master i Shkencave në “E Drejta Publike dhe Administrative”.

Me Urdhër Nr.412, datë 25.08.2011 të Ministrit të Arsimit dhe të Shkencës, bazuar në Vendimin Nr.214 datë 29.07.2011 të Këshillit të Akreditimit të Arsimit të Lartë “Për Riorganizimin institucional të Shkollës së Lartë Universitare Jopublike “Wisdom University” është miratuar riorganizimi institucional dhe struktura e re e Shkollës së Lartë Universitare “Wisdom University” të jetë :

1. Fakulteti i Drejtësisë, me njësitë bazë :

- a. Departamenti i të Drejtës Publike
- b. Departamenti i të Drejtës Private
- c. Njësia e Kërkimit Shkencor dhe e Marrëdhënieve me Jashtë

2. Fakulteti i Shkencave Ekonomike dhe Shoqërore, me njësitë bazë :

- a. Departamenti i Psikologjisë
- b. Departamenti i Ekonomisë
- c. Njësia e Kërkimit Shkencor dhe e Marrëdhënieve me Jashtë

SHLUJ “Wisdom University” është akredituar institucionalisht me Urdhër të MAS Nr. 237, datë 09.05.2016.

- Programet Master i Shkencave “E drejtë Civile dhe Tregtare” dhe Master i Shkencave “E Drejtë Penale” janë akredituar me sukses me Urdhër të Ministrit të Arsimit e Sportit Nr. 236, datë 09.05.2016.

- Programi i studimit Master i Shkencave në Psikologji Shkollore dhe Edukimi është i licensuar me Urdhër nr.192, datë 22.04.2016 të MAS.

- Programi i studimit Bachelor në Menaxhim Biznesi është i akredituar me sukses me Urdhërin e Ministrit të Arsimit e Sportit Nr.289, datë 30.05.2016.

Gjithashtu, shoqëria “Wisdom” shpk ka më shumë se 17 vjet që operon në fushën e mesimdhënies, ku ofrohen kurse të gjuhës Angleze, Italiane, Gjermane, Spanjolle e Kompjuteri; kurse përgatitore për provimet e TOEFL-iBT, IELTS, FCE. Që prej 2006 është e licensuar për dhënien e provimit ndërkombëtar të TOEFL-iBT (Internet Based) në Shqipëri.



Treguesi i lëndës

Prof.Asoc. Dr. Naim MËÇALLA

Ina KOLLOZI, studente

- Procesi i konfiskimit të pasurive kriminale
dhe garancitë kushtetuese..... 11

Dr. Enriko CEKO

- Rëndësia e informacionit për Manaxhimin e Cilësisë..... 31

Dr. Valbona SOFTA

- Qasje psikosociale dhe juridike ndaj programeve
të gjuhës angleze në ciklin arsimor parauniversitar
dhe universitar..... 45

Doc. Valentina KONDILI

Doktorante Jonida KONDILI

- Demokracia si formë qeverisje..... 63

Ph.D. Aurel KOROCI

Prof.Ass. Dr. Stavri SINJARI

- The contribution of labour and capital
to China's economic growth..... 85

Dr. Valentina MEMINI

Dr. Blerta ALIU

Dr. Irena LAVDARI

- Çështje teorike dhe praktike në lidhje me procedurat ekzekutive të sendeve, kur ato ndodhen tek personi i tretë dhe kur pretendohen nga persona të tretë.....99

Prof.Asoc. Dr. Naim MËÇALLA

Msc. Arben SKËNDO

- Teknikat informative të luftës kundër pastrimit të parave.....115

Doktorant Klodian KURUSHI

- Konfiskimi “In rem” dhe barra e provës në fazën e gjykimit.....133

Msc. Bruna XHAFAJ

- SME-të në Shqipëri, pengesat për zhvillimin e tyre dhe roli i tyre në ekonomi.....155



 **Prof. Asoc. Dr. Naim MËÇALLA**
"Wisdom University"



Studente Ina KOLLOZI
Msc "E Drejtë Penale"



Procesi i konfiskimit të pasurive kriminale dhe garancitë kushtetuese



 **Abstrakt:**

Konfiskimi i pasurive kriminale është mjeti më i rëndësishëm ligjor për privimin e autorëve të veprave penale nga përfitimet e paligjshme. Parashikimi i konfiskimit në legjislacionin shqiptar si mjet për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe të pastrimit të parave nëpërmjet konfiskimit të pasurive që burojnë drejtpërdrejtë apo tërthorazi nga aktiviteti kriminal bazohet në ligjin *Anti - Mafia*.¹ Sipas këtij modeli, konfiskimi paraqitet si një kombinim i praktikës Amerikane dhe i disa vendeve të Evropës duke huazuar elementë të këtyre sistemeve dhe atyre të parashikuara në Konventën Ndërkombëtare të OKB-së kundër Krimit të Organizuar. Për këto arsye është e nevojshme që për analizimin dhe trajtimin e plotë të kësaj çështje, të bëhet një studim krahasues. Një çështje që paraqet rëndësi për studim ka të bëjë me raportin midis kuadrit ligjor mbi konfiskimin me mbrojtjen e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut dhe posaçërisht respektimit të Konventës Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut, sidomos respektimit të parimit të prezumimin e pafajësisë, të drejtës për një proces të rregullt ligjor, sigurisë juridike, pengesat praktike në konfiskimin e produkteve të krimit, etj. Pikërisht këto problemeve janë objekt i analizës dhe studimit të këtij punimi.

 **Fjalë kyçe:**

Konfiskimi, prezumimi i pafajësisë, pastrimi i parave, garancitë kushtetuese, etj.

¹ Ligji Nr. 10 192, datë 03.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”. (Ligji anti-mafia).

1. Konceptet e përgjithshme për konfiskimit

Në sistemet e drejtësisë penale tradicionalisht janë të njohura konfiskimet e pasurive si rezultat i lidhjes së tyre me një vepër penale. Konfiskimi mund të përcaktohet si një vendim zyrtar përmes të cilit të drejtat e pronësisë mund të hiqen si pasojë e një veprë penale. Neni 1 (pika f) e Konventës së Kombeve të Bashkuara Kundër Drogës, Vjenë 1988, e përkufizon konfiskimin, si: *“... një gjobë atje ku është e zbatueshme dhe nënkupton marrjen e përhershme të pasurisë me vendim të gjykatës ose të një autoriteti tjetër kompetent”*¹. Ndërsa, Neni 1 (pika d) i Konventës Evropiane të Pastrimit së Produkteve të Krimin, Strasburg, 08.XI.1990, e përcakton konfiskimin *“... si një dënim ose një masë të urdhëruar nga një gjykatë pas procedurës gjyqësore në lidhje me një ose disa vepra penale, dënim ose masë që përfundon me privimin e përhershëm të pasurisë”*². Ndërkohë, në Nenin 36 (pika 1) të Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë, parashikohet, se *“... konfiskimi jepet detyrimisht nga gjykata dhe ka të bëjë me marrjen dhe kalimin në favor të shtetit të mjeteve të kryerjes së veprës penale dhe produkteve*

¹ Ratifikuar me Ligjin Nr. 8722, datë 26.12.2000, “Për Aderimin e RSh në “Konventën e Kombeve të Bashkuara Kundër Trafikut të Paligjshëm të Drogave Narkotike dhe Lëndëve Psikotrope”. Neni 1 (pika f) e Konventës.

² Ratifikuar me ligjin Nr. 8646, datë 20.7.2000 për ratifikimin e Konventës Evropiane “Për Pastrimin, Depistimin, kapjen dhe Konfiskimin e Produkteve të Krimin”.

të veprës penale”. Duhet theksuar, që Konventa e Vjenës lejon çdo organ kompetent të autorizuar të nxjerrë urdhër konfiskimi, ndërsa Konventa e Këshillit të Evropës e kufizon këtë të drejtë vetëm për gjykatat. Pra, Konventa Evropiane përjashton konfiskimet administrative të urdhëruara nga autoritetet administrative, nga autoritetet doganore apo ato tati-
more. E njëjta gjë parashikohet edhe në Kodin Penal të Republikës së Shqipërisë, i cili *parashikon shprehimisht, se “konfiskimi jepet detyrimisht vetëm nga gjykata ...”*¹. Nga kjo pikëpamje, mund të arrijmë në përfundimin që sistemi i zgjedhur nga Republika e Shqipërisë ofron më shumë garanci për respektimin e të drejtave të personave të prekur nga konfiskimi.

2. Konfiskimi i pasurisë kriminale

Konfiskimi i pasurisë së lidhur me veprën penale konsiston në transferimin e titullit të pronësisë. Momenti i kalimit të pronësisë zakonisht përkon me momentin kur vendimi për konfiskimin merr formën e prerë. Shtetet e Bashkuara të Amerikës i përmbahen doktrinës sipas së cilës, transferimi i titullit të pronësisë duhet të ndodhë në momentin e kryerjes së veprës penale. Vendimi gjyqësor që urdhëron konfiskimin ka vetëm fuqi deklarative. Kjo doktrinë është fiksuar në vitin 1984 me anë të Aktit Gjithëpërfshirës të Konfiskimit dhe tani është e zbatueshme pothuajse në çdo konfiskim në Shtetet e Bashkuara². Sipas këtij përfundimi ligjor, shteti konsiderohet, se është pronari i pasurisë të lidhur me veprën penale që nga momenti kur është kryer

¹ Neni 36, pika 1 e Kodit Penal të RSh.

² 18 USC. & 841(h). See N. Kohler, “The Confiscation of Criminal Assets in the United States and Switzerland”, Houston JIL (1990-91), 18.

vepra. Gjykata e Lartë e Shteteve të Bashkuara e ka kushtëzuar fuqinë prapavepruese mbi titullin e pronësisë si të vetëzbatueshme.

Në përputhje me doktrinën amerikane, në Nenin 3 (pika 4) të ligjit shqiptar “*antimafia*”¹ parashi-kohet, se konfiskimi i pasurisë kriminale zbatohet edhe për pasuritë e personave të krijuara përpara hyrjes në fuqi të këtij ligji, me kusht që pasuritë të jenë vënë gjatë përfshirjes së tyre në veprimtarinë kriminale. Por, derisa organet gjyqësore të kenë marrë një vendim për konfiskimin e objektit të veprës penale, dikush tjetër mund të zotërojë pronën dhe në këtë rast ai ka të drejtë të kërkojë pafajësinë.

Një pengesë e rëndësishme e konfiskimit të të ardhurave nga krimi, është fakti që pasuria, objekt konfiskimi në kohën e dhënies së vendimit gjyqësor, është konsumuar ose nuk mund të gjurmohet dhe kështu i shpëton konfiskimit. Nga ana tjetër, konfiskimi mund të sjellë pasoja në thelb të padrejta për palët e treta përfituese, pasi të drejtat e tyre mund të cënohen për shkak të zbatimit “*verbërisht*” të konfiskimit. Konfiskimi i të ardhurave nga vepra penale e zhvesh personin që ka kryer veprën penale nga çdo e drejtë pasurore që mund të krijohen nga këto të ardhura. Kjo është logjike dhe e drejtë, ai nuk mund të ketë asnjë të drejtë në lidhje me pasurinë e fituar nga vepra penale, por ky përfundim nuk mund të zgjerohet.

Por, si do të veprohet me palët e treta që kanë të drejta pasurore në lidhje me të ardhurat kriminale?

Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut, si pjesë përbërëse e të drejtës për gjykim të

¹ Ligji Nr. 10 192, datë 03.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”. (Ligji anti-mafia)

drejtë¹ përcakton, se në qoftë se palët e treta nuk kanë qenë në gjendje për të mbrojtur të drejtat e tyre gjatë fazës së gjykimit, ligji duhet të lejojë që ata të mbrojnë të drejtat e tyre pas ekzekutimit të konfiskimit. Të drejtat e palëve të treta përfituese mund të garantohen vetëm nëpërmjet procedurave të veçanta të kërkuara nga vetë palët e treta, në fazën e gjykimit apo në fazën e zbatimit të vendimit të konfiskimit. Në përputhje me këto standarde, legjislacioni ynë në ligjin “antimafia” përcakton, se “... kur gjatë shqyrtimit gjyqësor del, se pasuritë e sekuestruara u përkasin personave të tretë, gjykata kryesisht me vendim të arsytuar, i thërret ata për të ndërhyrë në proces. Personi i tretë, brenda afatit që i caktohet nga gjykata, ka të drejtë të paraqesë në seancë pretendimet e veta, si dhe të kërkojë marrjen e të dhënave të tjera të nevojshme”.²

Legjislacioni zviceran parashikon, se pasuria e përbërë nga të ardhurat e krimit nuk mund të konfiskohet, në qoftë se një palë e tretë e ka fituar pasurinë sipas ligjeve në fuqi (Neni 59 (1) i Kodit të Zvicrës). Një kërkesë e ngjashme ekziston edhe në ligjin hollandez (Neni 33 (2) i Kodit Penal hollandez). Në respektim të konfiskimit të produktit të krimit, ligji belg ka vendosur, se nuk është e mundur të konfiskohen produktet e veprës penale të cilat janë përfituar nga palët e treta.³

³ Shiko European Court of Human Rights, judgment of 25 February 1993, Funke v. France, Publ. ECHR, Series A, No.256-A, para. 44 and European Court of Human Rights,

⁴ Ligji Nr. 10 192, datë 03.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”.

⁵ The controversy surrounding Belgian law in this respect: Belgian Supreme Court, judgment of 18 March 1997, Tijdschrift voor milieurecht (1997), 270 and judgment of 10 February 1999, Recente Arresten van het Hof van Cassatie (1999), 341.

Legjislacioni shqiptar¹ e kushtëzon konfiskimin e pasurisë kriminale të palëve të treta, në qoftë se ata e kanë fituar me veprime juridike fiktive ose stimuluese. Në këto raste gjykata konstaton pavlefshmërinë e këtyre veprimeve juridike dhe pasuria konsiderohet se i përket autorit të veprës penale. Sipas këtij ligji ekziston prezumimi, se edhe në këto raste kemi të bëjmë me pasuri të fituara në mënyrë të paligjshme nga personi i dyshuar. Në këtë mënyrë rrjedh, formësohet edhe prezumimi, se pasuri të cilat formalisht janë në emër të personave të tjerë, në fakt janë në zotërimin direkt apo të tërthortë të personit të dyshuar për kryerjen e krimeve të përcaktuara në Nenin 3 (pika 1) të ligjit Nr. 10 192, datë 03.12.2009. Në rastin kur rezulton, se personi i dyshuar zotëron një numër pasurish, konfiskimi i pasurisë nuk vendoset “verbërisht” mbi të gjitha pasuritë e tij, por çmohet dhe vendoset për secilën prej tyre dhe vetëm për ato pasuri që nga hetimi dhe gjykimi rezulton, se nuk u justifikohet origjina, prejardhja e ligjshme. Kjo për shkak se nuk mund të përjashtohet mundësia, që një person i dyshuar sipas ligjit të disponojë edhe pasuri të fituara në mënyrë të ligjshme.

A është i mundur konfiskimi në qoftë se të ardhurat nga krimi janë transformuar ose regjistruar në emër të të tretëve?

Rëndësia e përgjigjes së kësaj pyetje është e qartë, pasi kriminelët do të përpiqen sa më shpejt të jetë e mundur që pasurinë, e cila përbën të ardhurat kryesore nga krimet e tyre, ta fshehin në mënyrë që të pengojnë çdo përpjekje nga agjencitë e zbatimit të ligjit për ta zbuluar. Neni 5 (pika 6 (a) i Konventës

¹ Neni 22 (pika 5) e Ligjit “Antimafia”.

së Vjenës i përgjigjet kësaj pyetje me pohim duke parashikuar se kur fitimet janë transformuar ose shndërruar në pasuri të tjera, duhet t'i nënshtrohen konfiskimit, ndërsa Konventa e Pastrimit të Parave mbetet e heshtur për këtë pyetje. Sipas Konventës së Vjenës (Neni 5 (pika 6 (b))¹, kur fitimet janë përzier me pasuri të përfutuara nga burime të ligjshme, këto pasuri duhet t'i nënshtrohen konfiskimit deri në vlerësimin e vlerës së fitimeve të përziera me to. Kodi Penal i R.Sh-së. i jep përgjigje pozitive kësaj pyetje, Neni 36 (pika 2 e 3)² e tij parashikon, se nëse produktet e veprës penale janë transformuar ose shndërruar pjesërisht ose plotësisht në pasuri të tjera, këto të fundit i nënshtrohen konfiskimit. Kur janë bashkuar me pasuri të fituara në rrugë të ligjshme, këto të fundit konfiskohen deri në vlerën e produkteve të veprës penale.

Pavarësisht nga përfundimi se vetëm të ardhurat neto duhet të konfiskohen, praktika ka treguar se shumë juridiksione priren drejt zgjerimit të konceptit të konfiskimit të produkteve të krimit. Prona e cila ka lehtësuar pastrimin e produkteve të krimit duhet të konfiskohet. Kjo teori është bazuar në një interpretim të gjerë e 18 USC & 981 (a) (1) (A)³ i cili përmban faktin që të gjitha pasuritë e përfshira në pastrimin e parave do të konfiskoheshin. Kjo natyrë ndëshkuese e konfiskimit të çon në përfundimin se konfiskimi i produkteve të krimit është sanksion penal. Këto sanksione janë gjithmonë të imponuar në rrjedhën e një procedure penale, pikërisht si një sanksion për

¹ Ligji Nr. 8722, datë 26.12.2000, Për aderimin e Republikës së Shqipërisë në "Konventën e Kombeve të Bashkuara kundër Trafikut të Paligjshëm të Drogave Narkotike dhe Lendeve Psikotrope". Neni 5 (a.b.c)

² Kodi Penal i RSh, Tiranë 2014. Neni 36, pika 2 dhe 3. fq. 17

³ Crimes and Criminal Procedure - 18 USC Section 981.

një vepër penale. Konfiskimi i të ardhurave nga vepra penale duhet të jetë i urdhëruar kur një person është gjetur fajtor për një vepër penale. Ky fakt përbën një pikë të dobët për procedurat e konfiskimit.

3. Garancitë kushtetuese dhe procesi i konfiskimit

A shkelet parimi i prezumimit të pafajësisë, duke kaluar barrën e provës te personi, ndaj pasurisë së të cilit vendoset konfiskimi?

Gjykata Kushtetuese¹ e ka interpretuar prezumimin e pafajësisë në kuptimin që gjykatat e zakonshme nuk duhet ta fillojnë procesin me bindjen, se i pandehuri ka kryer krimin për të cilin akuzohet, se barra e provës i takon palës akuzuese, se çdo dyshim duhet të shkojë në favor të të pandehurit, se gjykata duhet ta mbështesë vendimin në prova të drejtpërdrejta dhe të tërthorta, që duhet të provohen nga akuza. Gjykata Kushtetuese² saktëson, se ky interpretim i Nenit 30 (prezumimi i pafajësisë) të Kushtetutës lidhet ngushtësisht me proceset penale, ndërsa konfiskimi është një procedim i veçantë i pavarur nga procesi penal, ndaj garancitë e procesit penal nuk mund të gjejnë zbatim në procesin e konfiskimit.

Barra e provës fillimisht i takon prokurorit për të argumentuar dyshimin e arsyeshëm bazuar në indice, se një person është pjesëmarrës në krimin e organizuar dhe trafikim, të tregojë nga ana e tij se ka baza për dyshim të arsyeshëm dhe të dhëna të mjaftueshme për efekt të gjykimit parandalues, se

¹ Shih vendimet e Gjykatës Kushtetuese Nr.9, datë 28.04.2004; Nr. 23 datë 23.07.2009.

² Shih Vendimin Nr. 4, datë 23.02.2011, të Gjykatës Kushtetuese, fq.37; 38.

ato nuk janë pasuri të fituara në rrugë të ligjshme, ç'ka motivon ekzistencën e prezumimit të paligjshëmrisë së tyre dhe si rezultat, kalimin e barrës së provës së personit të dyshuar. Pas kësaj, barra e provës kalon te personi i dyshuar, për të justifikuar origjinën e ligjshme të pasurive të tij, për të argumentuar mungesën e lidhjes së pasurisë me cilësimin si produkte të veprave penale ose investimin e tyre. Pra, në këtë proces barra e provës është e ndarë ndërmjet prokurorit dhe personit të cilit do t'i sekuestrohet ose konfiskohet pasuria.

Në vijim të këtyre arsytive dhe argumenteve për nevojën e dallimit ndërmjet procesit penal dhe procesit parandalues, garancitë e procesit penal për prezumimin e pafajësisë nuk janë të zbatueshme në procesin parandalues, të sanksionuar nga ligji objekt shqyrtimi. Kjo teknikë për barrën e provës e përcaktuar në ligjin shqiptar “antimafia” në këtë këndvështrim, sipas Vendimit të Gjykatës Kushtetuese¹ nuk bie ndesh me parimin e prezumimit të pafajësisë. Në thelb konfiskimi, siç parashikohet në Kodin Penal (Neni 36) është një dënim penal, pavarësisht nga qëllimi parandalues apo ndëshkues i tij. Në këtë këndvështrim cënon të drejtën e të pandehurit për të mos inkriminuar veten. Shpesh këto teknika në një mënyrë ose në një tjetër çojnë në përfundime negative nga heshtja e të pandehurit në gjykim, për këtë arsye në disa sisteme ligjore këto teknika konsiderohen të papajtueshme me të drejtën për të heshtur.²

¹ Ibidem, pg.38

² Për më shumë shih - On the status of the privilege against self-incrimination: G. Stessens, 'The Obligation to Produce Documents Versus the Privilege Against Self-incrimination: Human Rights Protection Extended Too Far', ELR, Human Rights Survey 1997, 47-54 and on the notion of derivative application of the privilege: I. Dennis, 'Instrumental Protection, Human Right or Functional Necessity: Reassessing the Privilege Against Self-Incrimination', *Cambr.LJ* (1995), 345-7. I disponueshëm edhe në internet në http://books.google.com/books/about/Money_Laundering.html?id=3q3GEY8y_u8C

Neni 94 (d) i kodit hollandez të Procedurës Penale i jep prokurorisë fuqinë për të deklaruar të pavlefshëm çdo transaksion ligjor të autorëve të veprave penale me kusht që prokuroria të vërtetojë, se ai nuk ishte i detyruar të bënte këtë dhe ka vepruar në keqbesim. Të drejtat e palëve të treta mbrohen nëpërmjet revokimit të konfiskimit, parashikohet në Nenin 552/c të Kodit hollandez të Procedurës Penale. Megjithatë, privimi i të ardhurave mund të bëhet vetëm në qoftë se personi i tretë mund të ketë dijeni për veprën penale ose të veprës së pastrimit të parave. Pasi transaksionet ligjore të shpallen të pavlefshme, prona konsiderohet se i përket përsëri autorit të veprës penale, në mënyrë që të mund të konfiskohet.

Shumë sisteme ligjore lejojnë konfiskimin e produkteve të krimit, madje edhe pasi një person ka vdekur ose është shpallur i pafajshëm për një vepër penale. Neni 6 (2) i Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, prezumimi i pafajësisë, pengon konfiskimin e të ardhurave pasi pronari ka vdekur. Në mënyrë eksplicite Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut në lidhje me sanksionet ndëshkuese fiskale përcakton, se *“trashëgimi i fajit të të vdekurve nuk është në përputhje me standardet e drejtësisë penale në një shoqëri të sundimit të ligjit¹. Në ligjin shqiptar “anti-mafia” (Neni 3 pika (3)² parashikohet se konfiskimi mund të kërkohet në çdo rast dhe ndaj trashëgimtarëve të personit, subjekt i zbatimit të këtij ligji, por jo më vonë se 5 vite nga data e vdekjes. Në këtë rast konfiskimi i produkteve të krimit është i pavarur nga përfundimi i një procesi penal, megjithatë në thelb konfiskimi është një masë parandaluese penale.*

¹ European Court of Human Rights, 29 August 1997, AP, MP and TP v. Switzerland, Reports of judgments and decisions (1997- V), 1447, para. 48.

² Shih Nenin 3 (pika (3) të ligjit Nr. 10 192, datë 03.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”.

Konfiskimi gjen zbatim sipas legjislacionit shqiptar nëse mënyra e fitimit, prejardhja e pasurisë së personit të dyshuar apo personave të tjerë (Neni 3), e cila zotërohet direkt apo tërthorazi prej personit të dyshuar, nuk është e justifikuar ligjërisht dhe ka lidhje me pjesëmarrjen, kryerjen nga personi i dyshuar të një kategorie të caktuar krimesh. Në këtë kuptim konfiskimi nuk mund të zbatohet, nëse nga hetimi dhe gjykimi i kërkesës së prokurorit për vendosjen e konfiskimit të pasurive rezulton, se pasuria është fituar në mënyre të justifikuar ligjërisht.

Konfiskimi i pasurisë si një konfiskim civil

Konfiskimi i pasurisë është një konfiskim civil, pasi paraqet një veprim kundër pasurisë, *procedim in rem* dhe jo ndaj personit, pronarit të asaj pasurie. Ky proces bazohet në presupozimin ligjor, se pasuria përfaqëson para ligjit palën që ka bërë shkeljen e ligjit. Sipas ligjit zakonor pafajësia e pronarit nuk mjafton për ta mbrojtur nga konfiskimi civil i pasurisë së tij, nga ana e shtetit¹. Ky qëndrim është rikonfirmuar nga Gjykata e Lartë e Shteteve të Bashkuara, e cila konstaton se Kushtetuta nuk i mbron interesat e një pronari të pafajshëm prej konfiskimit nga ana e shtetit gjatë ekzekutimit të vendimeve të tij, të garantuara me dispozita ligjore². Pronari i pafajshëm mund të shpëtojë nga konfiskimi i pasurisë së tij nëpërmjet kërkesës për anulimin e konfiskimit ose zvogëlimin e vlerës së konfiskimit. Anullimi përfshin faljen e pasurisë dhe rikthimin e interesave të ankuesit.

¹ Bennis vs Michigan-t, Calero – Toledo kunder firmës për dhënien me qira “Pearson”. 416 SHBA 663 (1974)

² Bennis vs Michigan-t, 116 S. Ct. 994, 998 n.5, 1000 (1996). Casenotes. www.law.mercer.edu/lawreview/getfile.cfm?file=48308.pdf

Hedhja poshtë e akuzave themelore penale, pafajësia për veprat penale, pohimet për rrezikun e gjykimit të dyfishtë për të njëjtën vepër penale, nuk përbëjnë mbrojtje të mjaftueshme kundër konfiskimit civil të pasurisë¹. Sipas dispozitave ligjore, përfaqësuesit e shtetit kanë detyrimin ligjor gjatë ndërmarjes së aksionit të konfiskimit civil të krijojnë bindjen, se ekzistojnë *arsyet e mjaftueshme* për konfiskimin. Si rregull, dispozitat ligjore me të cilat autorizohet marrja dhe konfiskimi i pasurisë duhet të jenë shumë të përpikta. Sipas neneve të Ligjit për Kontrollin dhe Pastrimin e Parave (LKPP), dispozitat ligjore për konfiskimin civil bëjnë të mundur konfiskimin e *“çfarëdo pasurie që ka të bëjë me shkeljet nga fusha e pastrimit të parave”*².

Procesi i konfiskimit civil ka për qëllim kompensimin dhe jo ndëshkimin, por në thelb kjo procedurë është e një natyre penale, prandaj mund të rrezikohen disa të drejta themelore, si prezumimi i pafajësisë, e drejta e të pandehurit për të heshtur, e drejta për të mos inkriminuar veten, etj. Të drejta të tilla themelore nuk përjashtojnë mundësinë e konfiskimit dhe as nuk mund ta pengojnë qeverinë e SH.B.A.-së për të bërë konfiskimin, në qoftë se ajo (qeveria) mund të dokumentojë pjesën e saj të barrës së provës. Kushtetuta e SHBA nuk e *“imunizon pasurinë nga konfiskimi”*³. Kufizimet e disa Amendamenteve të Kushtetutës së SHBA *“... nuk kërkohen atëherë kur pasuria që konfiskohet është siguruar nga të ardhurat e paligjshme ose kur ajo ka qenë e përfshirë në tërësi në veprimtarinë kriminale”*⁴.

¹ Shih 19 U.S.C. & 1615

² Shih 18 U.S.C. & 981 (a)

³ SHBA kundër 32.828 USD. 760 F.2d. 228.230 (Qar.8-të 1985)

⁴ Shih. Austin v. US. (Scalia.J) (Konfiskimi in rem kapërcen kufijtë tradicionalë të lejuar nga Amendamenti Tetë i Kushtetutës, nëse ka të

Në përputhje me këto praktika edhe Gjykata Kushtetuese e Shqipërisë e ka interpretuar prezumin e pafajësisë në kuptimin, që gjykatat e zakonshme nuk duhet ta fillojnë procesin me bindjen, se i pandehuri ka kryer krimin për të cilin akuzohet¹, se barra e provës i takon palës akuzuese, se çdo dyshim duhet të shkojë në favor të të pandehurit, se gjykata duhet ta mbështesë vendimin në prova të drejtpërdrejta dhe të tërthorta që duhet të provohen nga akuza. Gjykata Kushtetuese saktëson, se ky interpretim i Nenit 30 (prezumimi i pafajësisë) të Kushtetutës lidhet ngushtësisht me proceset penale, ndërsa “... *konfiskimi është një procedim i veçantë i pavarur nga procesi penal, ndaj garancitë e procesit penal nuk mund të gjejnë zbatim në procesin e konfiskimit*”².

Procedimi pasuror (procedimi *in rem*)

Në procesin e konfiskimit civil, procedimi *in rem*, shteti mund ta marrë titullin e pasurisë përmes një procedure administrative ose një procedure gjyqësore. Ky është një proces nëpërmjet të cilit agjencitë konfiskuese marrin titullin e pronësisë pas zbatimit të disa procedurave, qëllimi i të cilëve është të detyrohet ankuesi të heqë dorë nga e drejta e pasurisë ose të ndërmarrë një kundërpërgjigje. Agjencia ka për detyrë t’i njoftojë palët, që kanë ndonjë interes për pasurinë, në rrezik konfiskimi, duke iu caktuar

bëjë me pasurinë e cila nuk mund të konsiderohet si instrument i shkeljes së ligjit, p.sh.: në rastin kur në një godinë bëhet një shitje e veçuar e drogave). *Austin v. United States - Forfeiture Endangers American Rights Supreme Court Case: AUSTIN v. UNITED STATES*, 113 S.Ct. 2801, 125 L.Ed. 488 (1993) ... 9 (1991) (opinion of Scalia, J.). In *Alexander v. United States* ... www.fear.org/austin.html - Cached - Similar

¹ Shih vendimet e Gjykatës Kushtetuese Nr.9, datë 28.04.2004; Nr. 23 datë 23.07.2009.

² Shih Vendimin Nr. 4, datë 23.02.2011, të Gjykatës Kushtetuese, para.37.

një periudhë kohore brenda të cilit mund ta kontestojnë konfiskimin, për të kërkuar njohjen e të drejtës së tyre ndaj pasurisë.

Procesi i konfiskimit administrativ duhet të plotësojë kushtet minimale ligjore, që do të thotë se agjencia duhet të ketë kontrollin mbi pasurinë, për të siguruar juridiksionin. Marrja dhe konfiskimi duhet të mbështetet në bindjen, se ekzistojnë arsye të mjaftueshme për të besuar se pasuria mund të konfiskohet në bazë të ligjit përkatës. Pra, duhet të ketë arsye të mjaftueshme, që pasuria është përfituar në mënyrë të kundërligjshme. *“Palëve të interesuara duhet t’i dërgohet njoftimi, në të cilën shpjegohet procedura që duhet ndjekur dhe afati, brenda të cilit pronari duhet të ndër marrë veprimin për të kontestuar konfiskimin në gjyq”*.¹

Në legjislacionin tonë (Neni 22 (3) (4) Ligji “Antimafia”) përcaktohet, se kur gjatë shqyrtimit gjyqësor rezulton se pasuritë e sekuestruara u përkasin personave të tretë, gjykata kryesisht me vendim të arsyetuar i thërret ata për të ndërhyrë në proces. *“Personi i tretë, brenda afatit të caktuar nga gjykata, ka të drejtë të paraqesë në seancë pretendimet e veta, si dhe të kërkojë marrjen e të dhënave të tjera të nevojshme”*.²

Kongresi i Sh.B.A.-së ka përcaktuar procedurat për pasurinë e konfiskuar në mënyrë administrative me një kufizim të juridiksionit në bazë të vlerës për shkaqe ekonomike. Fillimisht, konfiskimit administrativ mund t’i nënshtrohej vetëm ajo pasuri që kishte një vlerë të ulët, ndërsa sot ky kufizim i juridiksionit

¹ Shih 19 U.S.C. § 1607 (a)

² Ligji Nr. 10 192, datë 03.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”. Neni 22 (3)(4).

është 500.000 USD.¹ Megjithatë aty ku pasuria e sekuestruar është një “instrument monetar”, p.sh. valutë, nuk ka kufizim të juridiksionit në bazë të vlerës. Kufizimi monetar i juridiksionit nuk ekziston as në automjetet që janë përdorur për trafikë kriminale dhe as në mallrat kontrabandë. Konfiskimi administrativ paraqet një mënyrë efikase dhe ekonomike për marrjen e titullit të pasurisë që ka të bëjë me veprimtarinë kriminale, aty ku nuk janë regjistruar kërkesa për kthimin e saj. Pasuria e patundshme sipas ligjit amerikan konfiskohet vetëm përmes procedurës gjyqësore.² Sipas këtij ligji vendimi i konfiskimit, lëshuar nga një agjenci federale e zbatimit të ligjit, e cila është autorizuar me ligj të bëjë konfiskimin e pasurisë, ka forcë dhe efekt të njëjtë ligjor, sikurse urdhri mbi konfiskimin i shpallur nga një gjykatë federale e qarkut.

Procesi i konfiskimit civil gjyqësor është i ngjashëm me cilindo proces tjetër civil. Procedurat që ndiqen në këtë rast janë civile dhe jo penale. Procesi i konfiskimit ndërkaq është *in rem* dhe kërkon nga gjykata që të sigurojë juridiksionin ndaj pasurisë dhe jo ndaj pronarit të saj. Pra, gjykata siguron “fletë arrestin” *in rem*. Qeveria ka për detyrë të dëshmojë fillimisht “*arsyen e mjaftueshme*”³ që pasuria mund të konfiskohet ose duhet të sigurojë një mbrojtje tjetër kundër këtij procesi. Pala e ankuar në procesin e konfiskimit civil ka të drejtë gjykimi me praninë e jurisë. Vendi i gjykimit, që ka të bëjë me konfiskimin civil, është distrikti gjyqësor ku është sekuestruar pasuria, apo aty ku është regjistruar ndjekja penale e pronarit⁴.

¹ 19 U.S.C. §1607-1609. I disponueshëm www.law.cornell.edu/uscode/uscode19/u.

² 19 U.S.C. & 1615. I disponueshëm www.ca11.uscourts.gov/opinions/ops/19

³ 19 U.S.C. & 1615

⁴ 19 U.S.C. & 1395

Përfundime:

Konfiskimi gjen zbatim sipas legjislacionit shqiptar nëse mënyra e fitimit, prejardhja e pasurisë së personit të dyshuar apo personave të tjerë (neni 3), e cila zotërohet direkt a tërthorazi prej personit të dyshuar, nuk është e justifikuar ligjërisht, si dhe ka lidhje me pjesëmarrjen, kryerjen nga personi i dyshuar të një kategorie të caktuar krimesh. Në këtë kuptim, konfiskimi nuk mund të zbatohen nëse nga hetimi dhe gjykimi i kërkesës së prokurorit për vendosjen e konfiskimit të pasurive, rezulton se, pasuria është fituar në mënyre të justifikuar ligjërisht.

Gjykata Kushtetuese¹ e ka interpretuar prezumin e pafajësisë në kuptimin që gjykatat e zakonshme nuk duhet ta fillojnë procesin me bindjen se i pandehuri ka kryer krimin për të cilin akuzohet, se barra e provës i takon palës akuzuese, se çdo dyshim duhet të shkojë në favor të të pandehurit, se gjykata duhet ta mbështesë vendimin në prova të drejtpërdrejta dhe të tërthorta që duhet të provohen nga akuza. Gjykata Kushtetuese² saktëson se ky interpretim i nenit 30 (prezumimi i pafajësisë) të Kushtetutës lidhet ngushtësisht me proceset penale, ndërsa konfiskimi është një procedim i veçantë i pavarur nga procesi penal, ndaj garancitë e procesit penal nuk mund të gjejnë zbatim në procesin e konfiskimit. Gjykata Kushtetuese saktëson se ky interpretim i nenit 30-të (prezumimi i pafajësisë) të Kushtetutës lidhet ngushtësisht me proceset penale, ndërsa “... *konfiskimi është një procedim i veçantë i pavarur nga procesi penal, ndaj*

¹ Shih vendimet e Gjykatës Kushtetuese Nr.9, datë 28.04.2004; nr. 23 datë 23.07.2009.

² Shih Vendimin nr. 4, datë 23.02.2011, te Gjykatës Kushtetuese, pg.37;38.

garancitë e procesit penal nuk mund të gjejnë zbatim në procesin e konfiskimit".¹

Barra e provës fillimisht i takon prokurorit për të argumentuar dyshimin e arsyeshëm bazuar në indice, se një person është pjesëmarrës në krimin e organizuar dhe trafikim, të tregojë nga ana e tij se ka baza për dyshim të arsyeshëm dhe të dhëna të mjaftueshme për efekt të gjykimit parandalues, se ato nuk janë pasuri të fituara në rrugë të ligjshme, çka motivon ekzistencën e prezumimit të paligjshmërisë së tyre, dhe si rezultat, kalimin e barrës së provës personit të dyshuar. Pas kësaj, barra e provës kalon te personi i dyshuar, për të justifikuar origjinën e ligjshme të pasurive të tij, për të argumentuar mungesën e lidhjes së pasurisë me cilësimin si produkte të veprave penale ose investim të tyre. Pra, në këtë proces, barra e provës është e ndarë ndërmjet prokurorit dhe personit të cilit do t'i sekuestrohet ose konfiskohet pasuria.

Në vijim të këtyre arsyetimeve dhe argumenteve për nevojën e dallimit ndërmjet procesit penal dhe procesit parandalues, garancitë e procesit penal për prezumimin e pafajësisë nuk janë të zbatueshme në procesin parandalues, të sanksionuar nga ligji objekt shqyrtimi. Kjo teknikë për barrën e provës e përcaktuar në ligjin shqiptar "anti mafia", në këtë këndvështrim, sipas Vendimit të Gjykatës Kushtetuese² nuk bie ndesh me parimin e prezumimin të pafajësisë.

¹ Shih Vendimin nr. 4, date 23.02.2011, te Gjykatës Kushtetuese, para.37.

² Ibedem, fq. 38.

Bibliografia:

1. Ligji Nr. 10 192, datë 03.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”. (Ligji anti-mafia)
2. Ligji Nr. 8722, datë 26.12.2000, “Për Aderimin e RSh në “Konventën e Kombeve të Bashkuara Kundër Trafikut të Paligjshëm të Drogave Narkotike dhe Lëndëve Psikotrope”. Neni 1 (pika f) e Konventës.
3. Ligji Nr. 8646, datë 20.7.2000 për ratifikimin e Konventës Evropiane “Për Pastrimin, Depistimin, kapjen dhe Konfiskimin e Produkteve të Krimit”.
4. Kodi Penal i RSh, Tiranë 2014.
5. 18 USC. & 841(h). See N. Kohler, “The Confiscation of Criminal Assets in the United States and Switzerland”, *Houston JIL* (1990-91), 18.
6. European Court of Human Rights, judgment of 25 February 1993, *Funke v. France*, Publ. ECHR, Series A, No.256-A, para. 44 and European Court of Human Rights,
7. The controversy surrounding Belgian laë in this respect: Belgian Supreme Court, judgment of 18 March 1997, *Tijdschrift voor milieurecht* (1997), 270 and judgment of 10 February 1999, *Recente Arresten van het Hof van Cassatie* (1999), 341.
8. Ligji Nr. 8722, datë 26.12.2000, Për aderimin e Republikës së Shqipërisë në “Konventën e Kombeve të Bashkuara kundër Trafikut të Paligjshëm të Drogave Narkotike dhe Lendëve Psikotrope”. Neni 5 (a.b.c)
9. Crimes and Criminal Procedure - 18 USC Section 981.
10. Vendimet e Gjykatës Kushtetuese Nr.9, datë 28.04.2004; Nr. 23 datë 23.07.2009.
11. Vendimi Nr. 4, datë 23.02.2011, të Gjykatës Kushtetuese
12. On the status of the privilege against self-incrimination: G. Stessens, *The Obligation to Produce Documents Versus the Privilege Against Self-Incrimination: Human Rights Protection Extended Too Far*, *ELR, Human Rights Survey* 1997, 47-54 and on the notion of derivative application of the privilege: I. Dennis, *Instrumental Protection, Human Right or Functional Necessity: Reassessing the Privilege Against Self-Incrimination*, *Cambr.LJ* (1995), 345-7. I disponueshëm edhe në internet në http://books.google.com/books/about/Money_Laundering.html?id=3q3GEY8y_u8C
13. European Court of Human Rights, 29 August 1997, *AP, MP and TP v. Switzerland*, Reports of judgments and decisions (1997-V), 1447, para. 48.

14. Bennis kunder Michigan-t, Calero – Toledo kunder firmës për dhënien me qira “Pearson”. 416 SHBA 663 (1974); Bennis kunder Michigan-t, 116 S. Ct. 994, 998 n.5, 1000 (1996). Casenotes. www.law.mercer.edu/lawreview/getfile.cfm?file=48308.pdf
15. 19 U.S.C. & 1615
16. 18 U.S.C. & 981 (a)
17. SHBA kundër 32.828 USD. 760 F.2d. 228.230 (Qar.8-të 1985)
18. Austin v. US. (Scalia.J) (Konfiskimi in rem kapërcen kufijtë tradicionalë të lejuar nga Amendamenti Tetë i Kushtetutës, nëse ka të bëjë me pasurinë e cila nuk mund të konsiderohet si instrument i shkeljes së ligjit, p.sh.: në rastin kur në një godinë bëhet një shitje e veçuar e drogave). Austin v. United States - Forfeiture Endangers American Rights Supreme Court Case: AUSTIN v. UNITED STATES, 113 S.Ct. 2801, 125 L.Ed. 488 (1993) ... 9 (1991) (opinion of Scalia, J.). In Alexander v. United States ... ëëë.fear.org/austin.html - Cached - Similar
19. 19 U.S.C. § 1607 (a)
20. 19 U.S.C.§1607-1609. I disponueshëm www.law.cornell.edu/uscode/uscode19/u.
21. 19 U.S.C. & 1615. I disponueshëm www.ca11.uscourts.gov/opinions/ops/19.



■ **Dr. Enriko CEKO**
Lektor
Wisdom University
enrikoceko@yahoo.co.uk

Rëndësia e informacionit për Manaxhimin e Cilësisë



 Abstrakt:THE IMPORTANCE OF INFORMATION
FOR QUALITY MANAGEMENT

The importance of information in management science is increasing gradually since at the very beginning of this discipline, continuing and spreading gradually together with the number's increase of the management branches. The importance of information on quality management systems, especially on ISO standards has been noticed generally on the past only in terms of scholar publications, mainly on those issues related to statistical processes for decision making. Currently, main of ISO standards are under the reviewing process, s well as the most important and the main ISO standard, ISO 9001. Starting from January 2016, International Standards Organization launched ISO 9001:2015 variant to be used and practiced by the end of the 2016 and on the future. In this new ISO 9001:2015 version, information has been seen as one of the main factors of success for public and private subjects looking for achieving competitive advantage, taking the right decisions on the way of organization's decision making process, asking for a mandatory documented information system, able for an effective and efficacy management system. As per current developments on the field of ISO standards, this paper aims to give details of documented information system required for those standards application.

 Keywords:

Information, quality management, ISO standards, etc.

1. Introduction

Management Science includes all aspects of management related to strategy, entrepreneurship, innovation, information technology, and organizations as well as all functional areas of business, such as accounting, finance, marketing, quality and operations. All of those specific disciplines of management science include studies on organizational, managerial, and individual decision making, from both normative and descriptive perspectives, are related and linked very strongly with the information and the quality of information.

In our days encouraging cross-functional and multidisciplinary solutions for our daily problems, the increasing demand for quality of information reflects the increasing demand for a wide diversity of the management science professions, quality management professionals included. Quality management is a specific area of management science which could be applied in diverse organizational forms, such as for-profit and non profit firms, private and public sector institutions, etc. In all forms of the quality management applications, both empirical (field or lab) and theoretical contributions, requires high quality of information.

**Some topics covered in Management
Science demanding qualitative information**

<ol style="list-style-type: none"> 1. Accounting 2. Behavioural Economics 3. Business Strategy 4. Decision Analysis 5. Entrepreneurship and Innovation 6. Finance 7. Information Systems 	<ol style="list-style-type: none"> 8. Judgment and Decision Making 9. Marketing 10. Operations Management 11. Optimization 12. Organizations 13. Stochastic Models and Simulation 14. Quality management
---	---

Management Science also strives to stimulate research in emerging domains created by economic globalization, public policy shifts, technological improvements, and trends in management practice, involving an increasing audience which includes academics at business and engineering schools and managers open to the application of quantitative methods in business, etc [1].

**2. The importance of information
on quality management systems**

The importance of information on quality management systems, especially on ISO standards has been noticed generally on the past only in terms of scholar publications, mainly on those issues related to statistical processes for decision making, but currently it is becoming increasingly evident that information quality (IQ) is important and highly sought after not only for decision making but also for avoiding failure, reducing costs and gaining competitive advantage.

Professionals rely on information to successfully carry out their work and the quality of their information source impacts their decisions. Poor IQ

costs the typical company from 10% to 20% of revenue. Wrong price data in retail databases may cost American consumers as much as \$2.5 billion in overcharges annually. Quality pioneer W. Edward Deming declared that Japanese firms regard their employees as their most significant competitive asset and therefore provide them with good training in specific skills. The goal of IQM is to increase the value of high quality information assets.

Barriers to providing useful information for effective decision making are caused by IQ problems. On a daily basis the media reports on the impact of poor IQ in the healthcare sector. For example: Both of the Institute of Medicine (IOM) reports “To Err Is Human” and “Crossing the Quality Chasm” alerted health care professionals and managers to system defects and a redesign of the health care system, when they concluded that between 48,000 and 98,000 Americans die annually in hospitals as the result of medical errors. An understanding of the processes that generate, use, and store data are essential to understanding information quality.

The traditional approach to quality predominantly focuses on the technical aspects of quality paying little attention to the soft systems (human side). However, quality cannot be measured in purely technical terms by some characteristics of the product or service. The quality gurus reviewed in this study each offer definitions of quality but it is evident that there are substantial differences between them.

From the literature available a variety of approaches claim to provide solutions to the problems of poor quality. The interchange of the words data and information is widespread but there are some differences between the two. Data is normally described as raw facts used for analysis that has to be interpreted

to derive meaning, and information described as data that has been processed in some way. We are interested for both, data and information [2].

	DEMING	JURAN	CROSBY	ISHIKAWA	FEIGENBAUM
METHODOLOGY	14 points	10 steps to quality control	14 steps for quality improvement	15 effects of Company - wide quality control	4 categories of quality costs
KEY CONCEPTS	PDCA cycle	Project management	0 defects - do it right first time	Cause and Effect	Total quality control
PHILOSOPHY	Customer focused	Management responsibility - quality costs	Cost of quality	Continuous improvement from management responsibility	Cost of Non conformance
QUALITY DEFINITIONS	Meeting customer needs	Fitness for use	conformance to requirement	Quality circles	Customer satisfaction
APPROACH	Use of data analysis tools such control charts	Trilogy (3 concepts) · Planning · Control · Action	Company - wide		Systems management

Table 1. Key concepts of quality Gurus demanding information

3. Information and ISO 9001: 2015 standard requirements

Currently, main of ISO standards are under the reviewing process, the most important and the main ISO standard, ISO 9001 too. Starting from January 2016, International Standards Organization launched ISO 9001:2015 variant to be used and practiced by the end of the 2016 and on the future.

In this new ISO 9001:2015 version, information has been seen as one of the main factors of success for public and private subjects looking for achieving competitive advantage, taking the right decisions on the way of organization's decision making process, asking for a mandatory documented information system, able for an effective and efficacy management system [3].

ISO 9001 : 2008	ISO 9001 : 2015
Products	Products and Services
Exclusions	Non used
Documents, registers	Information documented
Working environment	Processes execution environment
Procurement products	Products and services supplied from outsiders
Suppliers	Outside suppliers

Table 2. Differences between ISO 9001: 2008 and ISO 9001:2015

The new version of ISO 9001 Standard, ISO 9001:2015 clearly defines the evidences required for an improving quality management system (clarifying the requirements for evidences as data and information required for the object of standard, for internal and external audit, etc in paragraph 3.81 and 3.8.2.), as per below:

Evidences

3.8.1 data

- doing relations with an object (3.5.1)

3.8.2 information

- significant data (3.8.1)

3.5.1 object

- entity
- something perceptual and non perceptual

The new version of ISO 9001 Standard, ISO 9001:2015 clearly defines the role and importance of documented information at Chapter 7 SUPPORT, linking the issue of documented information (7.5) with competencies (7.2), knowledge (7.3) and communication (7.4), asking for creation and up-dating of documented information (7.5.2) and control of documented information (7.5.3) as per below:

7 SUPPORT

7.2 Competencies

7.3 Knowledge

7.4 Communication

7.5 Documented information

7.5.1 General

7.5.2 Creation and up-dating

7.5.3 Control of documented information

As per new version the organisation is free to choose the form of the information documented distribution, but stressing the importance of the system's efficiency, confirming that the "information and data should be controlled and conserved". In fact this concept has been called 42 times in the new version of the standard, together with the concept of "the aspects that the organisation should determine", called 53 times at the version of the standard.

About the application scope of the organization (the scope of the certificate organization is asking to be certified), the new version of ISO 9001 standard require that "the application scope of the organization should be available and maintained like documented information, that declares types of the products and services offered, includes the justification for the eventual request which organization defines that are not applicable".

About the quality policy of the organization, the new version of ISO 9001 Standard require that “The quality policy should be:

a) available and maintained like documented information;

b) communicated, compressed and applied in all the organization;

c) available for all interested parties, in a suitable way.”

About issue of control of processes etc, the new version requires that “when the sample doesn’t exist, the base used for calibration and verification should be conserved like documented information.”

About the selling products and services the new version of ISO 9001 standard requires that “the organization should conserves the documented information that authorize selling of products and services to the client, including the criterions of acceptance and tracing of persons”, clarifying that “the organization should manage the non conform product in one of the ways of (1) correction, (2) segregation, restraint, restitution or suspension of product and service supply, (3) information for the client, (4) obtaining authorizations for the acceptance under the concession. When the nonconformity product has been corrected, this should be verified for the conformity and requests”.

About the knowledge, the new version of the ISO 9001 standard requires that “knowledge should be considered like a resource, (1) defining the necessary knowledge for the operations of quality management system and its processes, (2) knowledge should be maintained, protected and being available when is necessary, (3) foreseen the necessity for change of knowledge and the risk of non achieving the knowledge in a systematic and planned way.”

4. An example from Albanian market

Currently several Albanian organizations have been involved on issues of ISO Standards certification, some of them looking to fulfil high international standards, achieving competitive advantage, cooperating with foreign organizations too. A typical example would be Albanian companies of wholesale and retail of hydrocarbons.

A typical wholesale and retail of hydrocarbons firm that has the fuel depots where store imported hydrocarbons and from where supply hydrocarbons to the retail pump stations has a fully controlled computerized system of information, as per the ISO 9001:2015 Standards requirements.

Concretely, below has been described the procedure of passing the product / service from the initial importer to the final client, respecting ISO 9001:2015 Standard requirements for documented information.

1. The company which supply fuel from other countries store the fuel from the large oil ship to the pipeline which links the link point from the 2000 m from the coastline to the large oil depots of the importing subject. All processes documented with the quantity of fuel, type of fuel, temperature, liquidity, other fuel specifications supplied, together with custom documents like bill of payment, VAT payment, duty tariffs, excise duties paid.

2. A computerized system working based in software called SAMPI (Terminal Automotion System), register all procedures of fuel import and quantity stored, together with all documents accompanying fuel.

3. A CCTV camera system register 24/7 all the procedure.

4. Fuel tankers of local subjects supplied with fuel and fulfil documents required for this procedure,

quantity of fuel and price included at the VAT bill, accompanied with the certificate of origin and quality. Fuel tankers supply fuel at pump stations.

5. Fuel stations sell fuel to clients, registering quantity, retail price, vehicle plate, etc, VAT included. Fuel stations have installed a computerised system (SAMPI) registering all procedures as well as a CCTV system registering everything 24/7.

6. Data and information available has been compared for management purposes, as well as for internal and external audits, ISO Standards audits included, as well as for security and safety issues, in cooperation with public order authorities, whenever is needed.

As per procedure, everything is clear and transparent, helping continuous improvement and better internal decision making processes, available for external use too.

One of the possible external uses of this documented information is ISO certification. ISO certification companies audit several issues, management, resources, procedures, suppliers, clients, etc. For all of these audit issues, documented information is needed, especially the documented information related to the product and / or service [4].

As per the fuel market in Albania, the process of passing the product and / or service from the initial supplier to the final client, is controlled, monitored and fully documented from the initial import of fuel to the last bill issued to the final client, help for a better decision on ISO 9001:2015 certificate issuing, permit for a financial audit too [5].

This procedure is recommended whereas is possible to be applied for other types of products and services as per requirements of the ISO 9001:2015 Standard and for legal and other requirements of Albanian market too.

5. Conclusions

- **Management Science** which includes all aspects of management related to strategy, entrepreneurship, innovation, information technology, and organizations as well as all functional areas of business, such as accounting, finance, marketing, quality and operations, include studies on organizational, managerial, and individual decision making, from both normative and descriptive perspectives, are related and linked very strongly with the information and the quality of information.
- Quality management is a specific area of management science which could be applied in diverse organizational forms, such as for-profit and non profit firms, private and public sector institutions, etc. In all forms of the quality management applications, both empirical (field or lab) and theoretical contributions, requires high quality of information, ISO Standards included. Professionals rely on information to successfully carry out their work and the quality of their information source impacts their decisions. An understanding of the processes that generate, use, and store data are essential to understanding information quality.
- Currently, main of ISO standards are under the reviewing process, the most important and the main ISO standard, ISO 9001 too where information has been seen as one of the main factors of success for public and private subjects looking for achieving competitive advantage, taking the right decisions on the way of organization's decision making process, asking for a mandatory documented information system, able for an effective and efficacy management system, clearly defines the evidences required for an improving quality management system (data and information).
- As per new version of ISO Standard, the organization is free to choose the form of the information documented distribution, but stressing the impor-

tance of the system's efficiency, confirming that the "information and data should be controlled and conserved".

- About the selling products and services the new version of ISO 9001 standard requires that "the organization should conserve the documented information that authorize selling of products and services to the client, including the criterions of acceptance and tracing of persons", clarifying that "the organization should manage the non conform product in one of the ways of (1) correction, (2) segregation, restraint, restitution or suspension of product and service supply, (3) information for the client, (4) obtaining authorizations for the acceptance under the concession. When the non-conformity product has been corrected, this should be verified for the conformity and requests".

- About the knowledge, the new version of the ISO 9001 standard requires that "knowledge should be considered like a resource, (1) defining the necessary knowledge for the operations of quality management system and its processes, (2) knowledge should be maintained, protected and being available when is necessary, (3) foreseen the necessity for change of knowledge and the risk of non achieving the knowledge in a systematic and planned way."

- Currently several Albanian organizations have been involved on issues of ISO Standards certification, some of them looking to fulfil high international standards, achieving competitive advantage, cooperating with foreign organizations too, requiring and applying clear and transparent documented procedures for a better internal decision making processes, available for external use too, an experience recommended whereas is possible to be applied as per requirements of the ISO 9001:2015 Standard and for legal and other requirements of Albanian market too.

References

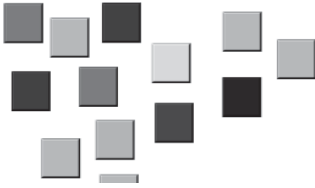
- [1] Management Science. Introduction, Vol 62, Issue 5, May 2016, pp4.
- [2] Mary Levis, Markus Helfert, Malcolm Brady, "Information quality management: review of an evolving research area", pp1 – 2, Proceedings of the 12th International Conference of Information Quality. 2009.
- [3] International Standards Organisation. ISO 9001:2015.
- [4] Ceko Enriko. Total Quality Management.
- [5] Ceko Enriko. Quality Management Tools.

Përmbledhje:

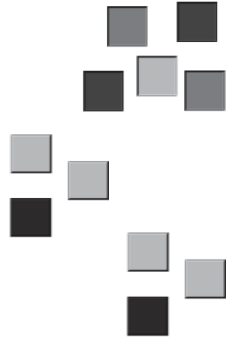
Rëndësia e informacionit për shkencat e manaxhimit ka ardhur duke u rritur në mënyrë graduale që nga fillimet e kësaj disipline, duke vazhduar dhe u përhapur së bashku me rritjen e numrit të nëndarjeve të manaxhimit. Rëndësia e informacionit për sistemet e manaxhimit të cilësisë, kryesisht për Standardet ISO është vërejtur përgjithësisht në të kaluarën vetëm në termat e publikimeve akademike, kryesisht në ato çështje që lidhen me proceset statistikore për marrjen e vendimeve. Tashmë, standardet më të rëndësishme ISO janë duke u rishikuar dhe padyshim edhe standardi ISO 9001. Duke filluar që nga Janari i vitit 2016, Organizata Ndërkombëtare e Standardeve ka ofruar varantin ISO 9001 : 2015, që është një variant që do përdoret në praktikë nga fund i vitit 2016 dhe në të ardhmen. Në këtë version të ri ISO 9001 : 2015 informacioni është parë si një nga faktorët kryesorë të suksesit për subjektet publike dhe private që kërkojnë të gjejnë avantazhin konkurrues, duke marrë vendimet më të përshtatshme përgjatë rrugës dhe procesit të marrjes së vendimeve në organizatë dhe kjo kërkon një sistem të dokumentuar të detyrueshëm informacioni, që sjell sistem efikas dhe efektiv manaxhimi. Ky punim, në përputhje me zhvillimet e fundit në fushën e Standardeve ISO, sjell detaje për sistemin e dokumentuar të informacionit që kërkohet për aplikimin e këtyre standardeve.

Fjalë kyçe:

Informacion, manaxhim cilësie, standardet ISO, etj.



Dr. Valbona SOFTA
ShLUIJ 'Wisdom University',
Fakulteti i Shkencave Ekonomike dhe Shoqërore
E-mail: valbonasofta@gmail.com



Qasje psikosociale dhe juridike ndaj programeve të gjuhës angleze në ciklin arsimor parauniversitar dhe universitar





Abstrakt:

Ky punim kishte si qëllim të investigonte nëpërmjet teknikës së vëzhgimit dhe studimit të dokumentacionit të tipit zyrtar dhe përshkrues faktorin psiko-social dhe juridik në procesin e mësimin të gjuhës së huaj angleze në sistemin shkollor parauniversitar dhe universitar. Universitetet në Shqipëri kanë përzgjedhur kurrikula të gjuhës së huaj për qëllime specifike English for Specific Purposes, (ESP), të cilat përgatisin studentin si qytetar global dhe i orientojnë drejt nevojave të tregut të punës dhe integritimit evropian. Ky studim gjeti se nëse një student që ndjek mësimet sipas kurrikulës së gjuhës angleze për qëllime specifike, të cilat korespondojnë me Nivelin B2-C1, sipas Kuadrit të Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët e Huaja, përshtaten me nivelin që kërkohet të arrihet nëpërmjet testeve ndërkombëtarisht të njohura nga MAS, për t'u pranuar në Ciklin e Dytë të Studimeve, Master Shkencor. Nxënësit në klasën e 12- sipas kurrikulës së gjimnazit presupozohet se arrijnë nivelin B2 të gjuhës. Aktualisht provimi i gjuhës angleze është provim i detyrueshëm në Maturën Shtetërore prej dy vitesh. Nga pikëpamja psiko-sociale, reformat e kryera kanë patur efekt në qëndrimet e nxënësve ndaj tyre. Qëndrimet ndaj mësimin të gjuhës angleze, dëshira për të mësuar gjuhën dhe intensiteti i motivimit janë tre komponentet që formësojnë konstruktin e motivimit për të mësuar gjuhën e huaj. Motivimi kategorizohet në dy lloje : motivim integrativ dhe instrumental.



Fjalë kyçe:

gjuhë e huaj për qëllime specifike, reforma në arsimin e lartë, mbrojtja e gjuhës së huaj me provime ndërkombëtarisht të njohura, niveli i gjuhës sipas Kuadrit të Referencave, KPER motivim integrativ dhe instrumental.

Hyrje

Sistemi arsimor në Shqipëri është i ndarë në dy nivele kryesore, në arsimin parauniversitar dhe atë universitar. Më tej sistemi arsimor parauniversitar ndahet në cikël të ulët dhe të mesëm. Me ndryshimet e fundit në sistemin arsimor shqipëtar përgjatë një periudhe më shumë se një dekadë vërehet se Cikli i Ulët është kthyer nga tetë vjeçar në nëntë vjeçar, Cikli i Mesëm nga katër vjeçar në atë trevjeçar, sikurse ka pësuar ndryshime organizimi i Ciklit të Lartë i përshatur sipas Kartës së Bolonjës me sistemin 3 vite studimore Bachelor, dy vite studimi në Master Shkencor dhe një vit studimi në Programin e Masterit Profesional. Reforma të tilla në sistemin qendror shkollor sollën domosdoshmërinë për rishikimin e pjesës përmbajtësore të edukimit, pra inputeve. Lindi nevoja për rishikimin e kompozimit të strukturës lëndore në shkollë, programeve të lëndëve, kurrikulave shkollore, rinovimin e metodave mësimdhënëse, trajnimin dhe testim periodik të mësuesve etj. Në këtë frymë ndryshimesh dhe vrull reformativ në shkollat shqiptare erdhën prioritete të reja në spektrin e lëndëve në shkollë, ku prej tyre veçohen gjuha e huaj, ajo angleze në veçanti dhe Teknologjia e informacionit dhe komunikacionit, TIK.

Reformat arsimorë në Shqipëri kanë prekur ndjeshëm programet lëndore në sistemin shkollor parauniversitar. Strategji të mëdha kombëtare në vend

promovojnë vlerat dhe rëndësinë e aplikimit të gjuhës angleze në shkollat shqipëtare, si një domosdoshmëri për integrim dhe zhvillim kulturor të nxënësve. Strategjia Kombëtare e Arsimit Parauniversitar, 2005-2020 shkruan në një ndarje të posaçme: “Trajtimi me përparësi i gjuhës angleze. Ndër të tjera, këtë vit të dytë të maturës shtetërore, filluam trajtimin përparësor të gjuhës angleze, me qëllim zotërimin sa më të mirë saj. Për këtë qëllim është vendosur mësimi i gjuhës angleze që në klasën e tretë fillore, janë shtuar departamentet e gjuhës angleze në universitete, është hapur tregu shqiptar i botimeve për botuesit anglisht-folës, në provimet e pranimit në universitet këtë vit gjuha angleze do të ketë koeficientin më të lartë (MASH, SKAP, 2007, f.10).

Të tilla strategji sollën ndryshime përmbajtësore në udhëzuesit kurrikularë, sidomos në atë të ciklit të mesëm shkollor, i cili pësoi një rishikim rrënjësor në përputhje me hartimin e programeve shkollore. Kështu një vend të veçantë në udhëzuesin kurrikular për shkollat e mesme në vitin 2010 zuri vizioni i ri mbi kurrikulat, i cili fton për një metodikë të re në mësimdhënie, vlerësimin e nxënësve, dhe motivimin për kërkim dhe realizim individual, konkretisht thuhet në Udhëzuesin për zhvillimin e Kurrikulës së re të Gjimnazit, f.11. MASH, 2010 se:

“Disa mësues janë ende ngushtësisht lëndorë, megjithëse shumë nga njohuritë për të cilat ata këmbëngulin kaq shumë dhe nxënësit përpiqen çdo ditë t’i përvetësojnë, do të treten dhe harrohen, ajo çfarë mbetet, pasi harrohen shumë nga ato që janë nxënë, janë konceptet dhe pikërisht këto janë më të vyera. Edukimi shkollor shikon përtej lëndëve e moduleve dhe duhet të aftësojë nxënësin të jetojë në demokraci dhe të përballet me vështirësitë në ekonominë e tregut, duke u bazuar në njohuritë”.

(MASH, 2010, Udhëzues për zhvillimin e Kurrikulës së re të Gjimnazit, f.11).

Në kuadër të këtyre reformave, konsiderohet i rëndësishëm procesi i promovimit të vlerave të gjuhës angleze, si dhe krijimi i hapësirave arsimore optimale për ta mësuar atë. Përballë sfidave të tilla, ku nxënësit orientohen nga programet lëndore, me qëllim që të arrijnë nivelet B1 dhe B2 të gjuhës, pritshmëri kjo, sipas kurrikulave të gjimnazit, atëherë kërkohet si domosdoshmëri që të zbulohet niveli i motivimit dhe faktorët që të çojnë drejt mësimit të gjuhës së huaj në Ciklin parauniversitar dhe atë universitar.

Aspekti psiko-social i mësimit të gjuhës angleze

Aspekti psiko-social në procesin e mësimit të gjuhës së huaj është trajtuar me përparësi për shkak të rrisë që solli në lëmin e studimeve gjuhësore nga Gardner R. C. dhe Lambert W. (1959), të cilët zhvilluan një qasje, e cila ka influencuar studime të ndryshme lidhur me aspektin psiko-social në mësimin e gjuhës së huaj deri në ditët e sotshme. Këta studiues, për herë të parë bënë dallimin midis *motivimit integrativ* dhe *motivimit instrumental*. Në përkufizimin e tyre, *motivimi integrativ* shfaq qasje pozitive ndaj grupit i cili flet gjuhën target dhe vullnet për t'u integruar në komunitetin e gjuhës target, ndërsa *motivimi instrumental* i referohet arsyetimit praktik për të mësuar gjuhën, si përshtetshmëri përftimi i njohjes në aspektin social ose fillimi i një pune të mirë (1985: 53). Ndërsa Gardner (1959) demonstroi se mësimi i gjuhës është një proces kompleks dhe se, kur në konsideratë merret motivimi për të mësuar gjuhën, ky proces kompleks duhet të përmbushet. Nuk është e mjaftueshme që të merret në konsideratë vetëm një aspekt i

motivimit. Motivimi në kompleksitetin e tij dhe lidhja e tij me karakteristika të tjera të vetë individit duhet të zbulohet në çdo investigim që bëhet për rolin e motivimit dhe qëndrimeve ndaj mësimit të gjuhës.

Gardner et al. 1978 mbërriti në të njëjtin konkluzion, duke treguar se ndërsa disa artikuj tregues të motivimit dhe sjelljeve lidheshin pak më ngushtë me disa aspekte të mësimit të gjuhës, tregues të tjerë të motivimit dhe sjelleve lidheshin me aspekte të tjera, (CaalOttawa2009talk).

Në vitet 1990 teoria e motivimit nga Gardner dominoi mbi teorinë e motivimit të Dörnyei, 2001, e cila megjithatë prezantonte për herë të parë ndërveprimin e faktorëve psikologjikë dhe kërkimet mbi edukimin në “mjedise miqësore për të mësuar”. Studime që pasuan linjën e Gardner dhe Lambert (1959) duke përfshirë faktorë të motivimit dhe sjelljeve apo qëndrimeve ndaj mësimit të gjuhës së dytë u realizuan më së shumti nga Feenestra (1967), i cili investigoi kompozicionin faktorial të këtyre variblave me nxënës të klasave të teta në London, Kanada. Lambert, Gardner dhe kolegët formuluan në një seri studimesh empirike një model kompleks që i inkorporonte këto dhe të tjerë faktorë dhe nxori një Bateria Testesh, ‘Bateria e Testit të Motivimit dhe Sjelljeve, BTMS, Attitude/Motivation Test Battery’ or AMTB’ si: (Gardner dhe Lambert 1972, Gardner 1985, Gardner dhe Clément 1990, Gardner dhe MacIntyre 1993) të cilët kanë qenë përdorur gjerësisht në kërkimet qoftë në formën origjinale qoftë në variantin e adaptuar. Dörnyei dhe bashkëpunëtorët, në një seri studimesh (Dörnyei 1990, Clément *et al.* 1994, Dörnyei dhe Csizér 1998, Dörnyei and Kormos 2000, Dörnyei and Csizér 2002, Csizér dhe Dörnyei 2005) kanë propozuar një variant më të rafinuar dhe të ri-analizuar të variantit origjinal të TMS duke realizuar

analizë faktoriale dhe teknika të modelit të barazisë. Qasja e Gardnerit e përmendur më lart ka influencuar shumë studime lidhur me motivimin për gjuhën e huaj. Megjithëse është e qartë që teoria e Gardnerit ka patur një kontribut të madh në këtë fushë, shumë studime kërkojnë vëmendje për rikonceptualizimin e motivimit. Teoria e Gardnerit u pozicionua tek besimi se sjelljet e nxënësve ndaj gjuhës ndikojnë në suksesin e tyre për mësimin e gjuhës së huaj target (cituar tek Hashimoto Y., f. 31, Baker & Macintyre, 2000, p. 318). Të tjerët besonin se motivimi integrativ është një koncept kyç në model (cituar fq 32, Macintyre, MacMaster, & Baker, 2001, f. 464). Teoria e Gardnerit thekson së tepërmi dallimet midis motivimit instrumental dhe integrativ. Orientimet i referohen një klase ose grupi arsyesh për të mësuar një gjuhë të dytë. Motivimi i referohet një kompleksi prej tre karakteristikash, të cilat mund të lidhen ose jo me një orientim të veçantë. Duke i klasifikuar arsyet në një lloj mënyre në kategori të arsyeve, do t'i referohemi si `Orientime`, (Gardner R. C.1985:43)

Këto karakteristika janë qëndrimet ndaj mësimin të gjuhës, dëshira për të mësuar gjuhën dhe intensiteti i motivimit. Dallimi mund të qartësohet duke marrë në konsideratë ndryshimin midis orientimit integrativ dhe motivacionit integrativ. Një orientim integrativ i referohet asaj klase të arsyeve që sugjeron se individ i mëson një gjuhë të dytë në mënyrë që të dijë, të ndërveprojë ose të tregojë largësi nga komuniteti i gjuhës së dytë, (ibid).

Në 1982, Gliskma, Gardner dhe Smythe gjetën se studentët në Kanada të cilët ishin të motivuar nga pikëpamja integrative për të mësuar gjuhën, tregonin më shumë devotshëmrëi dhe ishin më të aktivizuar në orën e anglishtes, jepnin përgjigje më të sakta, ishin më të kënaqurit nga mësimi në fund

të seancës. Nuk u gjetën diferenca midis grupeve për frekuencën se sa herë thirreshin ata nga mësuesi, që sugjeron se diferencat midis dy grupeve vareshin nga diferencat motivacionale dhe jo nga trajtimi i mësuesve.

Gardner, për herë të parë po futej në një linjë te re studimore për zbulimin e faktorëve të mësimit të gjuhës së dytë, në një epokë ku ende kishte reminishenca të testeve të prognozës së gjuhëve moderne të cilat më pas u zëvendësuan me Aptituda të testeve të mësimit të gjuhëve moderne (Carrol dhe Sapon, MLAT, 1960). Testet e prognozës ishin shumë të njohura në vitet 30'. Në recensën që Henmon (1929:26) do të bënte, doli në përfundimin se me avancimin e teknologjisë së testimit në të ardhmen, testet e aptitudë do të ishin parashikuesit më të mirë të mësimit të gjuhës së dytë, (cit tek Gardner, 2009:2). Rezultatet e eksperimenteve treguan se testet e posaçme të prognozës së gjuhëve të huaja ishin parashikues më të mirë se testet e inteligjencës. Masa e parashikimit të suksesit përfaqësonte korelacionin 0.5 ku notat ishin tregues i suksesit dhe kur testet objektive u përdorën si kriter për të parashikuar suksesin në mësimin e gjuhëve moderne korelacioni rezultoi 0.6 deri 0.65 (G. M. Ruch, Review, 1930).

Aspekti juridik në mësimin e gjuhës angleze

Një nga reformat e mëdha që ka prekur sistemin e arsimit të lartë në shqipëri në lidhje me gjuhën angleze është certifikimi i njohurive të gjuhës angleze me provime ndërkombëtarisht të njohura si kriter i detyrueshëm për diplomat Master dhe Doktoraturë. Konkretisht udhëzimi Nr.14, datë 28.3.2011, për njohjen e testeve dhe certifikimeve për gjuhën

angleze në ciklin e dytë dhe të tretë në institucionet Arsimit të Lartë (AL) thotë: “ a) Niveli B2 (kompetencë operative e mjaftueshme gjuhësore) për programet e ciklit të dytë ”Master Profesional”; b) Niveli C1 (kompetencë operative e kënaqshme gjuhësore) për programet e ciklit të dytë ”Master i Shkencave” dhe për studimet e ciklit të tretë” (MASH, UDHËZIM Nr.14, datë 28.3.2011).

Më pas ky ligj u ndryshua me udhëzimin Nr. 52 , dt. 03.12.2015, pika 3 ku citohet se: ‘për pranimin në programet e studimit të ciklit të dytë kandidati duhet të ketë njohje të gjuhës së huaj, ndërmjet nivelit B1 dhe nivelit C1’. Siç edhe vërehet nga ky ndryshim, pati një lehtësim përsa i përket nivelit të gjuhës për pranimet në Ciklin e Dytë të studimeve, (nga C1 në B1), por nga ana tjetër pësoi edhe një ndryshim përsa i përket modalitetit të kohës së dhënies së këtyre testeve për pranimin e studentëve në Ciklin e Dytë të studimeve, ku përcaktohet sipas pikës 4 se: ‘Kandidati që aplikon për t’u pranuar në programe studimi të ciklit të dytë apo të tretë në Institucionin e Arsimit të Lartë, duhet të ketë certifikime dhe rezultate të testeve ndërkombëtare për nivelet e njohjes së gjuhëve, të cilat i përkasin një periudhe jo më vonë se 2 (dy) vjet nga momenti i lëshimit të tyre’. Pra, vërehet se kandidati nuk mund të pranohet të regjistrohet në Programet Master Shkencor nëse nuk ka paraqet pranë IAL certifikimin e njohurive në gjuhën e huaj. Ky udhëzim ka sjellë reagime të forta dhe mospajtueshmëri nga komuniteti studentor kandidat për Programin Master, si dhe ka ndërhyrë në sistemin e dhënies së provimeve ku mbetet e paqartë arsyeja që shkollat e licensuara të dhënies së provimeve ndërkombëtare të gjuhës angleze përzgjidhen nga MAS, pavarësisht se ky proces duhet të bëjë pjesë në parimet e konkurrenshmerisë dhe të drejtave të licencimit të qendrave

test ofruese. Nga ky sistem përjashtohen disa shkolla të gjuha të huaja test ofruese dhe të licesuara nga kompanitë ndërkombëtare të provimeve të gjuhës angleze, ku sipas pikës 8 të këtij udhëzimi thuhet se: ‘Subjektet që ofrojnë kurse përgatitore, për prodhimin ose/dhe shpërndarjen e teksteve didaktike të gjuhëve të huaja, nuk mund të jenë ofruese të shërbimit të testeve dhe çertifikimeve ndërkombëtare’ (ibid). Ndërkohë që testet të cilat jepen në shkollat e cituara në udhëzim njihen ndërkombëtarisht dhe i kanë krijuar akses studentëve shqiptarë të pranohen në universitete të huaja.

Atëherë lind diskutimi nëse vlerat e një testi ndërkombëtar të gjuhës së huaj duhet të përcaktohen nga lloji i testit, ku përfshihen disa faktorë si kompania që prodhon testin, administrimi i tij, kushtet teknike të dhënies së të drejtës së autorit etj, dhe kësaj janë të standartizuara për çdo shkollë që ofron testin pavarësisht vendndodhjes gjeografike apo tipit të shkollës që ofron testin, apo duhet të përcaktohen nga institucionet shtetërore të nivelit të lartë, duke lënë kështu të hapur mundësinë për interpretime të ndryshme.

Kurrikulat e gjuhës angleze në Ciklin shkollor parauniversitar dhe universitar

Sipas Allan C. Ornstein dhe Francis P. Hunkins, në librin e tyre: ‘Kurrikula: bazat, parimet dhe problemet, 2003, citohet në f.14 se “ Qëllimi i kurrikulës është emancipimi i shoqërisë”. Duke marrë në konsideratë që kurrikula përkufizohet gjerësisht si fusha që trajton përvojat e nxënësit dhe quhet pjesë e kurrikulës çdo gjë brenda dhe jashtë shkollës, (Kurrikula: bazat, parimet dhe problemet, 2003, f.15) atëherë,

shikohet si një alternativë mundësia e përfutimit të informacionit dhe shprehive përtej programeve formale dhe zyrtare shkollore, në forma individuale. Ky është një këndvështrim që e mbështesin specialistët humanistë të kurrikulës dhe ata të kurrikulës së shkollës nëntëvjeçare. Programet e gjuhës angleze për qëllime specifike që aplikohen në disa universitete në vendin tonë janë të natyrës së gjuhës së huaj për qëllime specifike, 'English for specific purposes, ESP' dhe janë hartuar në përputhje me orientimet nga Karta e Bolonjës, Kuadri Evropian i Referencave për Gjuhët dhe Potofoli European i Gjuhëve. Programet Esp prezantojnë njohuri specifike për gjuhën angleze sipas disiplinave ku kjo gjuhë aplikohet. Më konkretisht, programet Esp janë hartuar mbështetur në gjuhën e huaj profesionale, të specializuar dhe akademike të cilat gjenden në tekste autentike, të pasura me terminologji bashkëkohore. Çështja shtrohet nëse kurrikula arsimore parauniversitare është adekuate dhe e konsoliduar për aplikimin e këtyre reformave të reja, kjo e parë në këndvështrimin personal si teknikene dhe pedagoge e lëndës 'Gjuhë angleze' në arsimin e lartë, ku shpesh hasen barrierat e pakapërcyeshme për zbatimin e kurrikulës universitare për shkak të mospërputhjes së çertifikimit të njohurive të gjuhës angleze në arsimin parauniversitar sipas KPER dhe realitetit në auditoret universitare.

Atëherë në këtë këndvështrim mund të thuhet se adaptimi i programeve apo modeleve të kurrikulave të huazuara duhet të përbëjë një rast studimor më vete, ku hartues të kurrikulave duhet të kthehen në njohës potencialë të nevojave të shoqërisë dhe dinamikave arsimore në vend, përndryshe reformat kurrikulare do të jenë në varësi absolute nga politikëbërësit dhe po shndërrohen në fenomen. Edhe më delikate është çështja ku këto reforma prekin

drejtpërsëdrejti nxënësin. Sfida e madhe në një epokë zhvillimesh arsimore është të ruash ekuilibrin midis së resë dhe së vjetrës, të asimilosh boshllëkun midis tyre dhe të përqsasësh prurjet e reja me mjedisin ku ato do të aplikohen. Në Cikin shkollor parauniversitar është trajtuar me kujdes çështja e hartimit të programeve dhe kurrikulave nga institucionet arsimore politikëbërëse si Instituti i Zhvillimit të Kurrikulave (IZHA) , aktualisht Agjensia Kombëtare e Provimeve, Drejtoritë Arsimore Rajonale (DARS). Ka patur një sensibilizim të ndjeshëm për trajnimin e grupeve të punës që meren me hartimin e kurrikulave dhe programeve shkollore.

Në rastin e programeve të gjuhës angleze për ciklin parauniversitar vërehen ndryshime të mëdha kurrikulare, si në përmbajtje dhe në formë. Qëllimi është përshtatja me strategjitë arsimore në vend, si ato sektoriale por dhe qëndrore, si dhe ajo që është më e rëndësishmja për programet e gjuhës angleze, hartimi i tyre në bazë të standarteve evropiane të gjuhëve.

Konkretisht, programet e gjuhës angleze në shkollat shqipëtare përputhen ngushtësisht me Kuadrin Evropjan i Referencave për Gjuhët dhe Portofolin e Gjuhëve të Huaja, KPER.

Në programet e reja arsimore është paraparë edhe aspekti përgatitor i mësuesve, të cilët duhet të kenë një nivel të caktuar jo vetëm arsimor, por edhe profesional, kulturor duke synuar:

“Rritjen e përgjegjshmërisë së mësuesve për njohjen dhe zbatimin e legjislacionit arsimor e në mënyrë të veçantë të risive më të fundit të reformës arsimore. Rritjen e aftësive dhe kompetencave profesionale të kuadrin mësimdhënës, për të ndikuar drejtpërdrejtë në rritjen e efektivitetit të procesit mësimor, drejt një mësimdhënieje të suksesshme. Rritjen e përgjegjshmërisë së mësuesve për domosdoshmërinë

e njohjes së koncepteve bazë dhe ligjësive shkencore të lëndës si dhe të zbatimit të tyre në praktikë, në përputhje me specifikat e moshës së nxënësve dhe të klasës ku japin mësim. Realizimin në praktikë nëpërmjet demonstrimit konkret të aftësive të fituara, e në mënyrë të veçantë nëpërmjet vlerësimit të arritjeve përmes testimit” (IZHA, 2011, Program i zhvillimit profesional për marjen e shkallëve të kualifikimit për gjuhën angleze, f.2).

Ritmet e këtyre ndryshimeve orientojnë për një qasje të re ndaj programeve dhe sistemeve shkollore analoge në Evropë, ku përmendim Kartën e Bolonjës për arsimin e Lartë apo futjen e programve të reja si TIK dhe gjuha angleze në ciklin fillor, klasa e tretë. (MASH, 2005, Miratimi i Programit të Lëndës Gjuhë Angleze, Cikli Fillor, CF, f.3), ku shkruhet në hyrje të programit qëllimi i miratimit të programit nga MASH: “Sensibilizimi që në moshë të vogël i mësimi të gjuhës angleze është ndihmesë pozitive në formimin e përgjithshëm të nxënësit, të identitetit të tij, zgjeron tek ai mundësinë për të dalluar ndryshimin ndërmjet kulturave”.

Programet e gjuhës angleze në sistemin shkollor shqiptar kanë pësuar ndryshime të qenësishme, duke marrë në konsideratë se gjuha angleze në ditët tona është kthyer në prioritet kombëtar në Shqipëri. Ky prioritet kërkon nga ana tjetër të mbështetet ndjeshëm nga kërkimi shkencor, paketat dhe politikat qendrore dhe vendore për përgatitjen dhe trajnimin e mësuesve për reformat kurrikulare, rekrutimin e stafit arsimor të përgatitur, si dhe ngritjen në terren të grupeve të punës për raportim të të dhënave të outputeve me anë të metodave të vëzhgimit. Aktualisht reformat janë aplikuar apriori, në kuadër të strategjive të mëdha, por pak mund të thuhet nëse kurrikulat si një organizëm i gjallë mund të përshtaten më së

miri me klimën kulturore dhe sociale në vendin tonë. Si shembull sjellim disa programe të gjuhëve të huaja, ku përcaktohet më konkretisht niveli i standarteve të gjuhës sipas Kuadrit Evropian të Referencave për Gjuhët, nivele që përkojnë me sistemin e shkronjave, duke nisur me nivelin elementar dhe paramesatar, A1, A2, atë mesatar dhe mbimesatar, B1, B2, dhe të avancuar C1, C2. Secili prej niveleve mbart përshkruesit e vet specifike që shërbejnë si terma reference për vlerësim dhe zbatueshmëri në shprehjet e fituara.

“Programi i gjuhës angleze për klasën e 12^{-të}, si pjesë përbërëse e kurrikulës së re të gjimnazit, lidhet harmonishëm dhe me programet ndërkurrikulare të kësaj klase, duke ndërthurur në mënyrë logjike dhe krijuese njohuritë e përfutuara në gjuhën angleze me ato të lëndëve të tjera, si p.sh., në histori, gjeografi, biologji, matematikë, informatikë etj. Kjo ndërthurje ndërëndore bëhet natyrshëm dhe e nxit nxënësin/, -en drejt punës së pavarur. Dijet e fituara e përgatisin nxënësin/, -en të përballet gradualisht drejt studimeve të mëtejshme, apo për punësimin e tij/saj brenda ose jashtë vendit”. (MASH, Program Mësimor, Lënda Gjuhë Angleze, Klasa 12, f.3).

Niveli i pretenduar për klasën e 12, pra klasa e fundit për ciklin e arsimit të mesëm, korespondon me nivelin B2, të gjuhës sipas KPER. Një faktor jo shumë pozitiv mbetet numri i madh i nxënësve në klasa, disavantazhe që rrjedhin nga mjedisi fizik dhe teknologjia, në funksion të mësimin të gjuhës së huaj, dhe historiku i mëparshëm në lidhje me arsimin në vend. Aktualisht lënda e gjuhës angleze është provim i detyruar i Maturës Shtetërore. Pyetja që shtrohet është nëse këto zhvillime i kanë gjetur nxënësit të përgatitur nga aspekti psikologjik për të përballuar teste me nivele të standartizuara evropiane sic është

niveli B2 i gjuhëve, sipas KPER. Në këtë pikë lind nevoja për rishikimin e mundësive për ambiente më të avantazuara për mësimin e gjuhës së huaj, sidomos në kuadër të nxitjes së studentëve drejt provimeve të certifikuar ndërkombëtarisht, si Toefl, FCE, IELTS etj., të cilat masin të gjitha shprehitë e gjuhës, si dhe mbetet për tu parë roli i mësuesit, i prindërve, faktorëve socialë, psikologjikë në mësimin e gjuhës angleze.

Konkluzione

Ky studim kishte si synim të vëzhgonte nga pikëpamja psikosociale dhe juridike procesin e mësimin të gjuhës angleze në Ciklin Parauniversitar dhe Universitar. Gjuha angleze aktualisht është një domosdoshmëri në të dy ciklet e studimit, si në atë parauniversitar dhe atë universitar, si pasojë e reformave të vazhdueshme në fushën e arsimit në Shqipëri në këtë drejtim. Lënda e gjuhës angleze në programin mësimor parauniversitar dhe universitar realizohet në përputhje me Kuadrin e Përbashkët të Referencave për Gjuhët, KPER. Niveli i pretenduar për klasën e 12-të, klasa e fundit për ciklin e arsimit të mesëm, korespondon me nivelin B2, të gjuhës sipas KPER. Studentët në universitete ndjekin programet e gjuhës angleze për qëllime specifike, English for specifik purposes, ESP sipas profilit të studimeve të tyre, Legal English, English for Social Sciences, English for Arts, etc. Këto kurrikula korespondojnë me nivelin B2 të gjuhës së huaj.

Në bazë të ndryshimeve të fundit të ligjit për Arsimin e Lartë, studentët në Ciklin e dytë dhe të tretë të studimeve duhet të kualifikohen me një diplomë

të çertifikuar mbi bazën e testeve të njohura ndërkombëtarisht dhe të përfitojnë nivelin B1- C1 për pranimet në Ciklin e dytë të studimeve, Master Shkencor. Udhëzimet lidhur me këtë çështje orientojnë se cilat janë institucionet e dhënies së provimit që njihet ndërkombëtarisht, si pasojë e një marrëveshjeje me MAS.

Në kuadrin e lirisë arsimore, rezulton se metodologjia shkollore e ditëve tona fton për mënyra alternative të të mësuarit, duke theksuar rëndësinë e përfutimit të shprehive dhe aftësive gjenerike, dhe jo vetëm të nxënët Kjo thirrje ka një vizion largpamës dhe tërësisht inovator për rastin e Shqipërisë, ku fryma vizionare dhe optimiste për projekte të mëdha arsimore nuk duhet të mungojë dhe shkon në të njëjtën linjë me Strategjinë Kombëtare Arsimore 2015 -2020.

Bibliografia

1. Baker & Macintyre, (2000), Language acquisition and motivation, f. 318 (cituar tek Hashimoto Y., f. 31, Motivation and Willingness to Communicate as Predictors of L2 Use, *Second Language Studies*, 2002)
2. European Languages Portofolio Huchiston T. And A.Waters. 1987 *English for Specific purpose*; A learning-centred approach Cambridge
3. Haloçi A. , Delija SH., Tabaku E., Sula A., “Didaktika e gjuhëve të huaja I”, SHBLU, Tiranë, (2008)
4. Ligji Nr.10 307, dt. 22.7.2010 Ligji Pë disa ndryshime dhe shtesa në ligjin 9741, dt. 21.5.2007 për Arsimin e Lartë.
5. SKALA 2008- 2013, VKM 1509, Dt. 30.07.2008

6. Qendra e trajnimit dhe kualifikimit për arsimin “Gjuha e huaj në fokus të ndryshimeve kurrikulare” Mësonjëtorja, Tiranë (2005)
7. Tafani, Vilma “Language teaching and learning methodology” SHBLU, Tiranë, (2003)
8. Yanling Hwang, The Asian ESP Journal 36, Spring Edition, April 2010
9. Ligji 9741 date 21.05.2007 për arsimin e lartë në Republikën e Shqipërisë i ndryshuar me ligjin nr 9832 date 12.11.2007.
10. Ligji Nr.80/2015, Udhëzim MAS, No.52/2015 për përcaktimin e niveleve të gjuhëve të huaja dhe të testeve ndërkombëtare për pranimet në programet e studimit të ciklit të dytë dhe të tretën në institucionet e Arsimit të Lartë.
11. Kuadri i përbashkët Evropian i referencave për gjuhët, Haloçi A., Sula A., Delija Sh., Tabaku E., SHBLU, 2006, Tiranë
12. English for Social Sciences, Delija Sh., 2003, Tiranë,
13. Legal English 1&2, Buzi L., Delija Sh., 2001, Tiranë
14. Programet e gjuhës angleze Universiteteve Publike dhe Jopublike .
15. Huchiston T. And A.Waters.1987 *English for Specific purpose*; A learning- centered approach Cambridge
16. Holmes, John1983 The teaching of language items in ESP, In *Working papers number 8* Sao Paulo CEPRIL-PUC
17. TEXTBOOK EVALUATION RUBRI Cheryl Beth Cheifetz B.S., Indiana University1992 Educational Psychology 474: Evaluating Learning Technologies Dr. Cheryl Bullock University of Illinois, Urbana-Champaign December 10, 2004
18. www.europa.eu.int/comm/dgseducation_culture

Abstract:

This paper aims to provide a full panorama of the curricula of English as a foreign language in universities with main focus the methods of English for Specific Purposes, (ESP). This study covers the topic of English language learning in the context of English for Specific Purposes, ESP, as a vital part of curricula in high education, which corresponds to the level B2-C1 according to the Common European Framework for foreign languages. Another key factor which contributes to this study is an official instruction which requires that the students definitely need to have taken an international qualification of English language in order to follow further studies in Cycle two and three in Albanian universities. This study is carried out in the framework of curricula drafting for high education in compliance with European recommendations for language learning in universities with main focus English language as a must for international testing and admission in university programs. ESP prepares a student as a global citizen, provides technical terminology appropriate to the profile of their studies, offers course credits according to the European Transfer Credit System, (ETCS) and a great variety of classes like lectures and seminars.

Key words:

English for Specific Purposes, (ESP), Common European Framework for foreign languages, curricula in high education, international English test for post university admissions, integrative and instrumental motivation



 **Doc. Valentina KONDILI**
Lektore



Doktorante Jonida KONDILI, 
Këshilltare ligjore 
pranë Gjykatës Kushtetuese 

Demokracia si formë qeverisje



 **Abstrakt:**

Trajtimi i çështjes së demokracisë si formë qeverisjeje është pjesë e realizimit të funksionimit të shtetit të së drejtës. Në këtë shkrim janë trajtuar një sërë konceptesh që në tërësinë e tyre na ndihmojnë për të kuptuar dhe zbatuar më mirë institutin e demokracisë në vendin tonë.

Një vëmendje e veçantë i është kushtuar sistemit zgjedhor dhe trajtimit të disa problemeve që lidhen me zbatimin e tij. Shkrimi i qëndron aktualitetit për problemet e trajtuara, sepse viti 2017 është viti i zgjedhjeve të përgjithshme parlamentare. Trajtimi i modelit lidhur me sistemet zgjedhore si dhe i sistemit tonë zgjedhor aktual duke evidentuar përparësitë dhe mangësitë gjatë zbatimit të tij ndikon në përmirësimin e legjislacionit në këtë drejtim me qëllim që pritshmëria për realizimin e zgjedhjeve të jetë më e mirë lidhur me organizimin, zhvillimin dhe përfundimin e tyre.

Me një vështrim kritik parashtrihen dhe disa përfundime lidhur me problematikën e trajtuar.

 **Fjalë kyçe:**

Demokracia, sistem zgjedhor, llojet e sistemeve, sistemi mazhoritar, sistemi proporcional, pragu, lista.

Hyrje

Demokracia është sundim i popullit¹. Në çdo Kushtetutë demokratike, pavarësisht nga forma gjendet thënia, sipas të cilës populli është bartësi i fundit i gjithë sovranitetit². Pushteti është i legjitimuar në mënyrë demokratike vetëm në rast se ai ka dalë nga vullneti i lirë dhe me miratimin e popullit. Demokracia nuk duhet kuptuar në mënyrë të thjeshtë si rregullim shtetëror në të cilin pushteti shtetëror i takon masës, por demokracia ekziston atëherë kur pushteti suprem gjendet në duart e njerëzve të lirë³.

Me fjalën demokraci në gjuhën e grekëve të lashtë ashtu dhe në atë të sotmen, nuk nënkuptohet i njëjti koncept. Në Greqi me demokraci nënkuptohej pushteti absolut dhe i pakontrolluar i popullit (demos), i kuptuar si klasë, kundrejt oligarkisë, pushtet po aq klasor i të “paktëve”, (oligoi), apo më mirë i të pasurve. Në agimet e doktrinës filozofike dhe politike greke demokraci do të thotë “izinomi”, barazi e ligjeve për të gjithë (nga isos, i barabartë dhe nomos ligj), pra barazi e të drejtave mes qytetarëve, mundësi e barabartë për t’u emëruar në detyrat publike, që caktoheshin me

¹ “Demokraci”, demokracia në kuptimin e ngushtë të fjalës, pushteti i demos”, Fasso G., Historia e filozofisë të së drejtës, shtëpia botuese ‘Luarasi’, f. 90.

² Neni 2 i Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë: “Sovraniteti në Republikën e Shqipërisë i përket popullit”.

³ Aristoteli, Politika f. 129.

short dhe me mundësi të barabartë për të folur (izeo-goria) apo liri e fjalës¹.

Në se qeverisja e popullit përmes popullit, në kohën tonë është e pamundur për shkak të arsyeve të brendshme dhe të jashtme, atëherë si konkretizim i sovranitetit të popullit mbetet zgjedhja e përfaqësuesve, të cilët më pas e udhëheqin me përgjegjësi qeverinë sipas vullnetit të popullit dhe me miratimin e tij.

Politika është arti i qeverisjes së shoqërisë. Në kuptimin më të gjerë të saj politika është “veprimtaria nëpërmjet së cilës njerëzit bëjnë, ruajnë dhe përmirësojnë rregullat e përgjithshme me të cilat jetojnë së bashku”².

Megjithatë nisur nga këndvështrimet lidhur me politikën dhe raporteve të saj me shoqërinë, është i pranueshëm në një interpretim të zgjeruar të përmbajtjes, kuptimi i saj, se politika është arti i qeverisjes, veprimtarisë publike dhe veprimtarisë si kompromis dhe konsensus³ për njohjen e fenomeneve politike. Sot e rëndësishme është njohja e konceptit të sistemit politik. Sistem politik në përgjithësi kuptohet një tërësi institucionesh, grupesh dhe procesesh politike të karakterizuara nga një shkallë ndërvarësie reciproke. Sistemi politik sot quhet një e tërë që ka hyrje dhe dalje. Hyrjet përbëhen nga kërkesat dhe mbështetjet e publikut të gjerë. Kërkesat përfshijnë standarde më të larta jetese, punësim të përmirësuar, asistencë sociale, mbrojtje më të madhe të drejtave të minoriteteve dhe të individit.

Mbështetjet kanë të bëjnë me kontributin që publiku i jep sistemit politik, duke votuar, duke paguar taksat, duke qenë për pajtim dhe moderim, në fund të fundit duke marrë pjesë në jetën publike. Daljet

¹ Fasso G., Historia e filozofisë të së drejtës, f. 33.

² Bufi Y., Tempulli i demokracisë, f. 21.

³ Bufi Y., Tempulli i demokracisë, f. 23.

kanë të bëjnë me veprimet dhe vendimet e qeverisjes që përfshijnë hartimin e politikave publike, miratimin e ligjeve, caktimin e taksave dhe administrimin e fondeve publike. Daljet kuptohet do të konsiderohen jo njëlloj dhe për rrjedhojë, ndikojnë në ndryshimin e kërkesave dhe mbështetjeve. Ky model është i orientuar drejt një ekuilibri afatgjatë, që sjell atë që quhet stabilitet politik, vazhdimësia e të cilit do të varet nga përputhja midis daljeve dhe hyrjeve¹.

Është e nevojshme të bëhet dallimi midis sistemit politik dhe regjimit politik, pasi sistemi politik është mënyrë e organizimit të shtetit dhe përfshin regjimin politik, që përbëhet nga struktura politike, ekonomike dhe sociale. Regjimi politik ka të bëjë me kushtetutën e një shteti, me mënyrën e votimit, organizimin e pushtetit midis organizmave që ushtrojnë pushtetet të caktuar, p.sh. Shqipëria ka sistem politik demokratik, dhe regjim politik parlamentar.

Për sistem politik demokratik si dhe për regjim politik mund të diskutohet në rast të ekzistencës së shtetit. Përkufizimi i shtetit është në varësi të koncepteve që kanë për shtetin autorët e tyre². Teoritë ndryshojnë nga njëra tjetra për shkak të epokës, por dhe pikëpamjeve të ndryshme politike, por megjithatë këto teori evidentojnë elementët kryesorë të shtetit, si popullsinë, territorin si dhe pushtetin e organizuar.

Me shtetin është i lidhur koncepti i sovranitetit. Nocioni i sovranitetin përfshin tri elementë të domosdoshëm³. Me sovranitet duhet të kuptojmë pavarë-

¹ Procesi i vërtetë zhvillohet në atë që quhet "kutia e zezë", në të cilat formulohen politikat publike të kërkuara nga qytetarët.

"Ka ekzistuar një periudhë kur ekonomistët i shikonin firmat dhe organizatat si "kuti të zeza", pra si aktorë ku sjellja e jashtme ishte e shpjegueshme nëpërmjet supozimeve normale të maksimizimit me masë të leverdisë, pra kur funksionimi i brendshëm ishte kryesisht i lidhur me analizën ekonomike". Francis Fukuyama, Ndërtimi i shtetit, f. 79.

² Omari L., Parime dhe institucione të së drejtës publike, f. 37.

³ Omari L., po aty, f. 50.

sinë ndaj pushtetit të çdo shteti tjetër. Këtu nuk pranohet ideja e “sovrانيتit absolut” sipas të cilit pushteti shtetëror ka të drejtë të mos marrë parasysh asnjë detyrim ligjor apo moral, përkundrazi një pushtet shtetëror sovran është i detyruar të respektojë sovranitetin e pushtetit shtetëror të vendeve të tjera. Mungesa e çdo kufizimi formal për pushtetin shtetëror në nxjerrjen e atyre dispozitave që atij i duken të arsyeshme si dhe vendosja e rendit juridik dhe organizimi i mbrojtjes së tij është një e drejtë ekskluzive e pushtetit shtetëror.

Ky parim në kushtet e globalizimit thuhet që herë pas here kapërcehet. Procesi i globalizimit dhe fuqizimi i teknologjisë po prekin dhe konceptet politike që lidhen ngushtë midis të tjerash me shtetin, me sovranitetin, duke rritur shkallën e ndërvarësisë dhe të ndërthurjes midis popujve, duke sjellë dhe ndryshim lidhur me këto koncepte.

Modeli i demokracisë i pranuar sipas Kushtetutës, është ai i tipit përfaqësues, populli ushtron sovranitetin e tij duke zgjedhur përfaqësuesit e tij. Në qendër të shtetit është parlamenti, i cili zgjidhet drejtpërdrejt nga populli, organet e tjera rrjedhin drejtpërdrejt nga parlamenti, tërthorazi nga populli, presidenti zgjidhet nga parlamenti, qeveria shpreh vullnetin e shumicës që krijohet nga parlamenti dhe përgjigjet para tij për veprimtarinë e saj.

Qeveria qëndron në krye të një tërësie organesh dhe zyraash që nuk zgjidhen, por varen nga qeveria. Ky tip zgjedhjesh përcaktohet si zgjedhje politike, por parimi i demokracisë përfaqësuese i përket dhe njësive territoriale, bashkive që bazohen në këshillat dhe kryetarët respektive dhe që konsiderohen zgjedhje të organeve të qeverisjes vendore¹⁻². Sistemi përfaqësues

¹ Ligji nr.115/2014“Për ndarjen administrative të njësive të qeverisjes vendore në Republikën e Shqipërisë”.

përbën bazën e demokracisë në vendin tonë. Por kushtetuta brenda kufijve të caktuar parashikon dhe institutine demokracisë së drejtpërdrejtë siç është referendumi¹.

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë në nenin 1 të saj sanksion se: “Shqipëria është Republikë Parlamentare”². Sistemi i qeverisjes në Republikën e Shqipërisë bazohet në ndarjen dhe balancimin ndërmjet pushteteve ligjvënës, ekzekutiv dhe gjyqësor³.

Një shtet demokratik bazohet në parime të rëndësishme si ai i “ndarjes dhe balancimit” midis pushteteve, “i shtetit të së drejtës”, që nënkuptojnë sundimin e ligjit dhe mënjanimin e arbitraritetit, me qëllim që të arrihet respektimi dhe garantimi i dinjitetit njerëzor, drejtësisë, sigurisë juridike, miratimi i ligjeve në përputhje me Kushtetutën, mbështetja e veprimtarisë së organeve ekzekutive vetëm në ligj, kontrolli i administratës, garantimi i të drejtave dhe lirive themelore⁴.

Shteti i së drejtës në aspektin juridik-politik, paraqet një koncept të gjerë, përmes të cilit sigurohet sundimi i ligjit dhe vlerave demokratike në një shoqëri. Elementet kryesore të një shteti të së drejtës janë: kushtetutshmëria dhe ligjshmëria, barazia para ligjit, liritë dhe të drejtat e njeriut, ndarja dhe kufizimi i pushtetit, një gjyqësor i pavarur, pjesëmarrja e shoqërisë civile.

² Vendimi i Gjykatës Kushtetuese nr.19, datë 15.04.2015, lidhur me shpalljen si të papajtueshëm me Kushtetutën të ligjit 115/2014, me të cilin është vendosur rrëzimi i kërkesës përkatëse.

¹ Neni 2 i Kushtetutës: “Populli e ushtron sovranitetin nëpërmjet përfaqësuesve të tij ose drejtpërsëdrejti”.

² Neni 1 i Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë.

³ Neni 7 i Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë.

⁴ Zaganjori Xh. “Demokracia dhe Shteti i së drejtës”, Shtëpia botuese “Luarasi”, Tiranë.

Nisur nga rëndësia që kanë zgjedhjet në formimin e organeve përkatëse si kuvendi apo në rastin e zgjedhjeve të organeve të qeverisjes vendore, bazuar në trajtimin teorik në tërësi, por dhe në kushtet konkrete të vendin tonë në këtë shkrim trajtohen disa institute që kanë të bëjnë me sistemin zgjedhor, llojet e tij, zbatimi i tyre dhe efektet që sjellin. Çështjet janë evidentuar lidhur me eksperiencën e vendin tonë në këtë periudhë rreth 25 vjeçare si dhe në mënyrë modeste është trajtuar problematika e mundshme për t'u pasur parasysh me qëllim përmirësimin e mekanizmit të zgjedhjeve, për të krijuar mundësi konkrete të ecurisë së vendit tonë drejt një niveli më të mirë dhe të krahasueshëm me vendet e tjera evropiane, pjesë e të cilave shpresojmë që të bëhemi dhe juridikisht.

1. SISTEMET ZGJEDHORE

1.1. Sistemet zgjedhore dhe rëndësia e tyre

Zgjedhjet janë përcaktuese për demokracinë, sepse ato shihen si demokracia në praktikë, pasi materializojnë parimin e përfaqësimit. Nëpërmjet tyre shtetasit zgjedhin dhe kontrollojnë qeverinë e tyre¹. Zgjedhjet janë kusht i domosdoshëm për përfaqësimin politik. Procesi i zgjedhjeve bazohet në rregulla, të cilat janë të ndryshme dhe të shumëllojta. Nga mënyra se si grupohen këto rregulla përcaktohen dhe sistemet zgjedhore. Nëpërmjet rregullave të pranuar në një demokraci përfaqësuese transformohen preferencat e zgjedhësve në vota dhe votat në vende të parlamentit.

¹ Bufi Y., Tempulli i demokracisë, f. 183.

Një sistem zgjedhor është i përbërë nga dy elementë si mënyra e votimit dhe formula zgjedhore, e cila shërben për llogaritjen e vendeve në organin përkatës përfaqësues. Në shtete të ndryshme zbatohen sisteme zgjedhore që kanë përparësitë dhe mangësitë e tyre. Shumë vende i kanë forcuar praktikatat zgjedhore bazuar në kërkesat e çdo sistemi.

“Në llojet e sistemeve zgjedhore dhe në mundësinë që ka çdo vend për të zgjedhur atë sistem zgjedhor që duket më i përshtatshëm për kushtet në të cilat funksionon demokracia, në të qëndron dhe një nga përparësitë e demokracisë”.¹

1.2. Sistemet zgjedhore dhe pasojat e tyre

Sistemet zgjedhore ndahen përgjithësisht në tre lloje kryesore:

- Sistemi i votimit mazhoritar,
- Sistemi i votimit proporcional,
- Sistemi i votimeve të përziera.

Secili sistem zgjedhor ka epërsitë dhe mangësitë e veta. Ata janë praktikuar në vende të ndryshme të botës që janë në shkallë të ndryshme të demokracisë përfaqësuese. Pasojat e tyre janë objekt diskutimi si në vende me demokraci përfaqësuese të konsoliduar ashtu dhe në vende me demokraci përfaqësuese të re si në rastin e vendit tonë. Por pavarësisht nga llojet e sistemeve zgjedhore, që zbatohen në një vend të caktuar, që të përcaktohet një sistem i përshtatshëm zgjedhor duhen pasur parasysh kushtet konkrete me synimin që të realizohen zgjedhja të lira dhe demokratike.

“Zgjedhja të lira dhe demokratike cilësohen vetëm ato që zhvillohen në bazë të konkurrencës së

¹ Yzeiri E., Gjeografia Politike, Shblu, 2005, Tiranë, f. 322.

partive politike, të cilat marrin pjesë në garën parlamentare apo elektorale”¹.

1.3. Sistemi mazhoritar

Mënyrat e votimit mazhoritar janë më të vjetra prej të gjitha sistemeve zgjedhore. Për herë të parë votimi mazhoritar është futur në vitin 1265 për zgjedhjen e parlamentarëve britanikë dhe vazhdon të jetë në fuqi edhe sot në vendet e traditës britanike².

Parimi i sistemeve pluraliste është shumicë e thjeshtë. Pasi është votuar, shpallen fitues kandidatët ose partitë që kanë fituar më shumë vota (mund të ketë edhe kushte të tjera). Megjithatë, kjo mënyrë e arritur në praktikë ndryshon gjerësisht: Votimet mazhoritare mund të jenë njëemërore, ose shumë-emërore, me një raund ose me dy raunde.

Në votimet mazhoritare njëemërore është fitues kandidati që ka grumbulluar një shumicë votash relative, kur sistemi është me një raund, dhe absolute kur sistemi është me dy raunde.

Sistemi pluralist me shumicë mund të identifikohet në pesë lloje³:

1.4. Sistemi proporcional. (Përfaqësimi proporcional) (PR)

Me sistemin proporcional mundësohet një përfaqësim më i gjerë i elektoratit, veçanërisht i pakicave, në kundërshtim me atë që arrihet, në mënyrat e votimit mazhoritar. Arsyeja themelore e të gjitha sistemeve proporcionale është që me vetëdije kërkon

¹ Anastasi A., E drejta Kushtetuese, Pegi, Tiranë, 2003, f. 124.

² Bufi Y., Tempulli i Demokracisë, f. 185.

³ Islami K., Avantazhet dhe disavantazhet e sistemeve elektorale, gazeta “Shekulli”, datë 1 tetor, 2001.

të reduktojë pabarazinë në ndarjen për një parti të votave kombëtare dhe pjesën e vet të vendeve parlamentare, e nëse një parti e madhe fiton 40 përqind të votave, ajo duhet të fitojë rreth 40 përqind të vendeve, dhe një partie vogël me 10 përqind të votave duhet të fitojë 10 përqind të vendeve legislative. Ky kombinim në mes të ndarjes së votave të një partie dhe pjesës së vet të vendeve jep një nxitje për të gjitha palët për të mbështetur dhe të marrin pjesë në sistem. Në përgjithësi demokracitë mazhoritare krijojnë më shumë probleme se ato proporcionale (përpjesëtimore), në përfaqësimin e kombësive apo minoriteteve, por dhe për sa i përket zgjedhjes konkrete të popullsisë¹. Ky sistem prodhon një legjislaturë më të mirë përfaqësuese.

Për shumë demokraci të reja, veçanërisht ato të cilat përballen me ndarje të thella shoqërore, përfshirja e të gjitha grupeve të rëndësishme në legjislaturë, mund të jetë një kusht thelbësor për arritjen e konsolidimit demokratik. Dështimin për të siguruar që të dyja, shumicën dhe pakicat, përbën një rrezik në zhvillimin e sistemeve politike dhe mund të ketë pasoja lidhur me kërkimin e pushtetit me anë të mjeteve të paligjshme. Sistemet proporcionale në përgjithësi janë vlerësuar për mënyrën se si në bazë të tyre, besnikërisht përkthehen votat e hedhura në vendet e fituara, dhe kështu shmangen disa nga rezultatet e “padrejta” lidhur me përcaktimin e shumicës zgjedhore². “Bonuse Seat” (vendet shtesë) për partitë e mëdha janë të minimizuara dhe partitë e vogla mund të kenë zërin e tyre që dëgjohet në legjislaturë.

¹ “Përqindja e votave popullore të fituara nga një parti pasqyrohet në numrin e mandateve të fituara. Ky sistem mund të jetë proporcional kombëtar ose rajonal (p.sh. sistemi spanjoll ose rasti shqiptar në zgjedhjet e vitit 2009)”, Mejdani R., Mbi qeverisjen, pjesa e parë, f. 153.

² Në përgjithësi për ta pasqyruar më drejt votën qytetare në përfaqësim, më i favorshëm është sistemi përpjesëtimor”, po aty f. 154.

Evidentohet si qasje lehtësimi i partive minoritare për përfaqësim, përveç në se pragu është padrejtësisht i lartë. Kjo plotëson parimin e përfshirjes, që mund të jetë vendimtar për stabilitet në shoqëritë e ndara dhe ka përfitime për marrjen e vendimeve në demokracitë e konsoliduara, të tilla si për të arritur një përfaqësim më të balancuar të pakicave në organet vendim-marrëse ashtu dhe në ofrimin e modeleve të rritjes së rolit të minoriteteve si përfaqësues të zgjedhur.

Sistemi ndikon në inkurajimin e palëve në fusha të përtej rretheve në të cilat ata janë të fortë, ose aty ku rezultati pritet të jetë i ngushtë. Nxitje sipas sistemeve proporcionale është për të maksimizuar votën e përgjithshme, pavarësisht se nga ku mund të vijnë këto vota. Kufizon rritjen e “fiefdoms rajonale” si dhe lejon vazhdimësi më të madhe dhe stabilitetin e politikave. Përvoja e Evropës Perëndimore tregon se sistemet parlamentare proporcionale rezultatin më të mirë e kanë në lidhje me jetëgjatësinë e qeverisë, pjesëmarrjen e votuesve dhe ecurinë ekonomike. Koalicionet e gjera ndihmojnë qeveritë e sistemit proporcional për të sjellë një stabilitet dhe koherencë në marrjen e vendimeve, të cilat lejojnë për zhvillim kombëtar.

Ky sistem bën më të dukshëm ndarjen e pushtetit mes partive dhe grupeve të interesit. Në shumë demokraci të reja, për ndarjen e pushtetit midis shumicës numerike të popullsisë që e mbajnë pushtetin politik dhe një pakicë e vogël që e mbajnë pushtetin ekonomik, është një realitet i pashmangshëm. Është e argumentuar se sistemi proporcional, duke përfshirë të gjithë interesat në legjislaturë, ofron një shpresë më të mirë se vendimet do të merren në sy të publikut dhe nga një shumicë më përfshirëse.

Shumica e kritikave lidhur me sistemin proporcional në përgjithësi janë të bazuara rreth tendencave

të sistemeve proporcionale që japin rritje të qeverisë së koalicionit dhe një sistem të fragmentuar partie¹.

Qeveritë e koalicionit, mund të çojnë dhe në një bllokadë legjislative. Ka rreziqe veçanërisht të larta gjatë periudhës menjëherë pas konfliktit të tranzicionit, kur shpresat popullore ndaj qeverive të reja janë të larta. Sistemi mund të reflektojë dhe të lehtësojë një fragmentim të sistemit partiak. Pluralizmi ekstrem mund të lejojë partitë e vogla minoritare për të mbajtur partitë më të mëdha për shpërblim në negociatat e koalicionit. Në këtë drejtim, përfshirja e sistemit proporcional është përmendur si një pengesë e sistemit. (Në Izrael, për shembull, partitë ekstremiste fetare janë shpesh vendimtare në formimin e një qeverie).

Partitë e vogla marrin një sasi disproporcionale të madhe të pushtetit. Partitë e mëdha mund të jenë të detyruara për të formuar koalicione me partitë shumë më të vogla, duke i dhënë një partie që ka mbështetjen e vetëm një përqindje të vogël të votave pushtetin për të kundërshtuar çdo propozim që vjen nga partitë më të mëdha. Kur qeveritë janë zakonisht koalicione, disa parti politike janë të pranishme (ever-present) në qeveri, pavarësisht nga shfaqje të dobëta zgjedhore nga koha në kohë².

Evidentohen vështirësi për votuesit apo për administratën zgjedhore për të kuptuar dhe zbatuar rregullat nganjëherë komplekse të sistemit. Disa sisteme

¹ Por, në rastin e një spektri politiko-partiak me shumë përbërës (pa ndonjë rritje eventuale të pragut apo të përqindjes kufi të votës përpjesëtimore), një gjë e tillë në mungesë të një maturie politike apo në prani të një tensioni të ashpër politik midis partive parlamentare, mund të prodhojë dhe qeverisje të paqëndrueshme". Mejdani R., Mbi qeverisjen, pjesa e parë, f. 154.

² "Përfaqësimi proporcional ka disa cilësi që kapërcejnë mangësitë e votimit mazhoritar, por ai gjithashtu mund të krijojë vështirësi që lidhen me formimin e një shumice politike të aftë të qeverisë në mënyrë të qëndrueshme". Bufi Y., Tempulli i demokracisë, f. 198.

proporcionalë janë konsideruar të jenë më të vështirë se sa sistemet jo proporcionalë prandaj mund të kërkohet më shumë punë për edukimin e zgjedhësve dhe trajnimin e administratës zgjedhore, gjatë zbatimit të sistemit proporcional për zgjedhjet.

· **Lista e proporcionalit (PR)**

Në formën e tij më të thjeshtë, sistemi i votimit proporcional përfshin një listë me shumë kandidatë të paraqitur nga secila palë. Zgjedhësit votojnë për një parti, dhe partia duhet të marrë vende në proporcion me pjesën e tyre në numrin e përgjithshëm të votave në rrethin zgjedhor. Kandidatët fitues janë marrë nga listat sipas pozitës së tyre në lista. Përcaktimi i pragut si dhe përfshirja e marrëveshjeve për bashkim të votave kanë rëndësinë e tyre për zbatimin e këtij sistemi. Listat e sistemeve të votimit proporcional ndryshojnë gjithashtu në varësi se si zgjedhësit mund të zgjedhin midis kandidatëve, si dhe partive, që lidhet me faktin se listat janë të mbyllura, të hapura ose të lira (panachage). Kjo zgjedhje ka implikime për kompleksitetin e fletës së votimit.

Përveç përparësive bashkangjitur në sistemet e votimit proporcional në përgjithësi, lista bën atë që përfaqësuesit e kulturave të minoriteteve ose grupeve të mund të zgjidhen. Ky sistem krijon mundësi dhe për zgjedhjen e grave. Sistemet zgjedhore të votimit proporcional janë pothuajse gjithmonë e më shumë miqësore për zgjedhjen e grave se sistemet pluraliste të shumicës.

Në thelb, partitë janë në gjendje të përdorin listat për të nxitur përparimin e grave politike dhe të lejojnë votuesit të zgjedhin në hapësirën e grave kandidate. Përveç çështjeve të përgjithshme të identifikuar tashmë në lidhje me sistemet e votimit

proporcional, mund të konsiderohen dhe të metat e mëposhtme shtesë:

Ka lidhje të dobëta midis ligjvënësve të zgjedhur dhe zgjedhësve të tyre. Kur listat janë të mbyllura, votuesit nuk kanë mundësi për të përcaktuar identitetin e personave, të cilët do të përfaqësojnë ata dhe nuk ka përfaqësues të identifikueshëm për rrethin e tyre, qytet apo fshat, as nuk mund të refuzojnë lehtë një përfaqësues, individ edhe se ata mendojnë se ai ose ajo ka kryer dobët punën në zyrë ose nuk është lloji i personit që do të duan që të përfaqësojë ata. Kështu krerët e partisë shpërblejnë besnikërinë për të ndëshkuar pavarësinë.

Sjell fortifikim të tepruar të pushtetit në selinë e partisë dhe në duart e udhëheqjeve të larta të partisë, sidomos në sistemet me lista të mbyllura.

· Çështje që lidhen me përfaqësimin proporcional

Sistemet zgjedhore të përfaqësimit proporcional kërkojnë në një masë më të madhe se sa sistemet e tjera zgjedhjen e llojit të sistemit zgjedhor proporcional. Përcaktimi i llojit të sistemit zgjedhor do të ndikojë në rezultatet e zgjedhjeve si mekanikisht dhe me efekte psikologjike duke ndryshuar stimuj për votuesit dhe partitë politike njësoj. Shpesh, këto efekte duken sikur janë të vogla dhe kjo mund të jetë shumë e vërtetë në praktikë. Megjithatë, edhe dallime të vogla në rezultate ndonjëherë mund të kenë pasoja serioze mbi ngritjen e legjislaturës dhe formimin e qeverisë dhe ndoshta më e rëndësishmja është lidhur me perceptimin e legjitimitetit të zgjedhjeve dhe rezultateve.

Gjithashtu, edhe pse shumë nga këto zgjedhje janë të mundshme për të ndikuar vetëm pak në

rezultat, zgjedhja e madhësisë së njësive zgjedhore, mund të ketë të ngjarë që të bëhet një çështje mjaft politike. Është e nevojshme të merren në konsideratë të gjitha këto çështje para zgjedhjeve dhe të parashikohen pasojat e mundshme administrative si dhe opsionet e ndryshme politike që do të ketë.

· **Pragu**

Të gjitha sistemet elektorale kanë kufij të përfaqësimit, që është niveli minimal i mbështetjes që një parti ka nevojë për të fituar përfaqësim. Pragu mund të vendoset me ligj (pragjet formale), ose ekziston si një pronë matematikore e sistemit zgjedhor (pragjet në fuqi ose natyrore)¹.

Pragjet formale janë të shkruara në dispozitat kushtetuese dhe ligjore të cilat përcaktojnë sistemin e PR.

· **Lista e hapur, e mbyllur dhe lista e lirë.**

Në sistemin proporcional Lista është e bazuar në parimin që partitë apo grupimet politike, bëjnë të mundur për t'u dhënë votuesve një shkallë për të zgjedhur kandidatë të pranishëm brenda Listave të proporcionalit në mes të kandidatëve të nominuar si dhe në mes të palëve, të cilat mund të jenë të hapura, të mbyllura dhe lista e lirë.

Shumë vende në Evropën Perëndimore përdorin lista të hapura, në të cilat votuesit mund të tregojnë jo vetëm partinë e tyre të favorizuar, por kandidatin e tyre të favorizuar në atë parti. Ky sistem u jep votue-

¹ "Sistemet proporcionale janë në përgjithësi të shoqëruara nga pragjet që duhen kapërcyer për t'u futur në fazën e ndarjeve të vendeve". Bui Y., Tempulli i demokracisë, f. 217.

sve liri shumë të madhe mbi zgjedhjen e kandidatit, por ka dhe efekte anësore më pak të dëshirueshme.

Shkaku është se kandidatët nga brenda të njëjtës parti në mënyrë efektive konkurrojnë me njëri-tjetrin për vota, kjo formë me lista të hapura mund të çojë në konflikt të brendshëm të partisë dhe fragmentim të saj. Listat e hapura kanë provuar ndonjëherë të jenë të pafavorshme për përfaqësimin e grave në shoqëritë shumë patriarkale.

Shumica e sistemeve Lista PR në botë janë të mbyllura, do të thotë se lista e kandidatëve të caktuar bëhet nga vetë palët, dhe votuesit nuk janë në gjendje për të shprehur një preferencë për një kandidat të veçantë.

Votuesit thjesht zgjedhin partinë që ata preferojnë, kandidatët e zgjedhur si pasojë janë të paracaktuar nga vetë palët. Kjo do të thotë se palët mund të përfshijnë disa kandidatë (ndoshta anëtarë të pakicave etnike dhe gjuhësore, ose gra) që mund të ketë të vështirë zgjedhjen ndryshe. Aspekti negativ i listave të mbyllura është se votuesit nuk kanë përcaktuar se cili do të jetë përfaqësuesi i partisë së tyre.

Tek listat e lira, nuk ka asnjë renditje të hartuar më parë, zgjedhësit mund të shprehin preferencat e tyre për një ose dhe për dy kandidatë duke zgjedhur nga lista e paraqitur për votim¹. Zgjedhësi zgjedh partinë dhe kandidatin që dëshiron të jetë si përfaqësues i tij, por nuk mund të futë kandidatë që vijnë nga listat e tjera².

¹ "Zgjedhësi mund të shprehë preferencat për kandidatë të shumtë dhe të ndryshëm dhe në të njëjtën kohë, për shumë parti të ndryshme, duke i klasifikuar si të dëshirojë. Megjithatë, numërimi i gjatë dhe i ndërlikuar që shkakton ky sistem, mund të jetë një pengesë për zbatimin e tij në vende me popullsi të madhe". Bui Y., Tempulli i demokracisë, f. 210.

² Yzeiri E., Gjeografia politike, f. 324.

· Efektet e pragut dhe të listave

Pragu i Lartë mund të shërbejë kundër partive të vogla për t'i diskriminuar. Në të vërtetë në disa raste ky është qëllimi i tyre i shprehur. Lista PR lejon një partitë e vogla të grupohen së bashku për qëllime zgjedhore.

Kjo do të thotë se vetë palët mbesin si entitete të ndara dhe janë të shënuara veçmas në fletën e votimit, por që votat e fituara nga secili llogariten sikur i përkisnin të gjithë grupimit, duke rritur shanset që totali i kombinuar i votimit do të jetë mbi pragun dhe kështu që ato mund të jenë në gjendje për të fituar përfaqësim shtesë.

1. 5. Sistemet e përziera zgjedhore

Sistemet e përziera zgjedhore janë përpjekje për të kombinuar atributet pozitive të të dyja sistemeve, atij të shumicës (ose të tjera) dhe sistemet e PR zgjedhore¹. Në një sistem të përzier, ka dy sisteme zgjedhore duke përdorur formulat e ndryshme në një drejtim së bashku. Votat janë të hedhura nga votuesit të njëjta dhe që kontribuojnë në zgjedhjen e përfaqësuesve në të dy sistemet. Sistemi i përzier ndahet në dy lloje, një që quhet sistem paralel dhe sistem i përzier me anëtar proporcional.

¹ "Sistemet e përziera kombinojnë njëherësh mënyrat proporcionale dhe ato mazhoritare"... "Nuk ka mënyrë votimi të përzierë të paracaktuar". Bufi Y., Tempulli i demokracisë, f. 219.

Konkluzione

Parimet themelore të organizimit të shtetit demokratik jo vetëm janë të sanksionuara në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë, por dhe janë zhvilluar më tej në legjislacionin përkatës lidhur me zgjedhjet si dhe janë evidentuar rast pas rasti në jurisprudencën gjyqësore si në vendimet e Gjykatës Kushtetuese apo dhe të Kolegjit zgjedhor. Në këtë punim u trajtuan në mënyrë të thjeshtë por qartësisht kuptimi i sistemeve zgjedhore dhe llojet e tyre.

Evidentimi i llojeve të sistemeve zgjedhore u trajtua duke evidentuar faktin se manipulimet lidhur me përcaktimin e zbatimit të një sistemi zgjedhor të caktuar lidhen me kushtet konkrete politike, ekonomike, arsimore, demografike, etj. të popullsisë përkatëse. Çdo sistem nuk është i paracaktuar për të pasur vetëm efekte pozitive. Një sistem zgjedhor i zbatuar në një kohë dhe në një vend të caktuar sjell efekte juridike dhe faktike të caktuara. Kryesisht studimet kanë evidentuar karakteristika të përbashkëta të sistemeve zgjedhore gjatë zbatimit të tyre me efekt pozitiv, por njëkohësisht dhe mangësitë përkatëse, duke mos anashkaluar dhe rezultatet konkrete që vijnë gjatë zbatimit të tij në një vend të caktuar lidhur me zgjedhje parlamentare apo të organeve të qeverisjes vendore.

Ecuria e shtetit tonë, tregon zhvillimin dhe përparimin e vendit lidhur me njohjen dhe zbatimin e sistemeve zgjedhore përkatëse. Por njëkohësisht duke pasur parasysh gjendjen aktuale të vendit tonë evidenton mangësitë në njohjen dhe zbatimin e sistemeve zgjedhore, gjë që në fakt njihet prej forcave politike përkatëse. Këto forca duhet jo vetëm të jenë të interesuara, por dhe të kontribuojnë drejtpërdrejt, lidhur me realizimin e reformës zgjedhore, për të parandaluar efektet negative të konstatuara sidomos lidhur me administrimin e zgjedhjeve.

Me ndryshimin e sistemit zgjedhor, përsëri është pretenduar për mospërmbushjen si duhet të standardeve të cilat në fakt nga tërësia e zhvillimit të zgjedhjeve dhe

pretendimeve të palëve, ka vend të kërkohe në administrimin e procesin zgjedhor. Aktualisht zbatohet sistemi rajonal proporcional, që ishte dhe thelbi i reformës zgjedhore. Po ashtu Kodi zgjedhor detyron partitë që 30% e kandidatëve të propozuar për deputetë të jenë gra, gjë që përmbush kërkesat e zgjedhësve, por njëkohësisht i përgjigjet dhe nivelit të sotëm të shoqërisë lidhur me perspektivat gjinore, por në fakt nuk rezulton të jetë realizuar plotësisht kjo kërkesë.

U parashtruan disa konkluzione lidhur sistemet zgjedhore dhe zbatimin e tyre në vendin tonë si dhe disa drejtime ku duhet të përqendrohet përmirësimi i punës në të ardhmen.

Trajtimi i problematikës lidhur me sistemet zgjedhore dhe demokracinë si tregues i rritjes së nivelit të procesit zgjedhor na ndihmon për zgjerimin e njohurive në këtë fushë, por dhe njëkohësisht për të krijuar mundësi e hapësirë të nevojshme lidhur me njohjen e këtij legjislacioni apo dhe përmirësimin e tij.

Bibliografia

LIBRA, ARTIKUJ, STUDIME, BOTIME:

- **Aristoteli**, Politika, Botim Elta BS & ARTINI, botim i parë, Prishtinë, 1978.
- Aleks **Luarasi**, Historia e shtetit dhe së drejtës në Shqipëri, “Luarasi”.
- Aurela **Anastasi**, E drejta Kushtetuese, “Pegi”, Tiranë, 2003.
- Arqile **Bërxolli**, Organizimi administrativ territorial në R.Sh. vështrim historik e vlerësim prognozë.
- Aleksandër **Kocani**, Metodat e kërkimit sasior në shkencat sociale, UFO Press, Tiranë, 2009.
- Baza Juridike e Gjykatës Kushtetuese, Delta Point Studio, Tiranë, 2009.
- Botim i Këshillit të Evropës, Të bëjmë që institucionet demokratike të funksionojnë.
- Diritto Regionale, “Dott. Antonio Milai”, 2006.
- Diritto Costituzionale (settima edizione) riveduta e aggiornata, Temistocke **Martinez**, “Giuttre”.

- Erada (**Methasani**) **Çani**, Këshilli i Ministrave, organ kushtetues: organizimi dhe funksionimi i tij në Republikën e Shqipërisë, Disertacion, Tiranë, 2008.
- Ermir **Dobjani**, E Drejta Administrative 1, Tiranë, 2004.
- Eqerem **Yzeiri**, Gjeografia politike, Shtëpia Botuese e Librit Universitar, Tiranë, 2005.
- Francis **Fukuyama**, Ndërtimi i shtetit, AiiS (Albanian Institute for international studies, Tiranë, 2010.
- Filip **Rrumbullaku**, Debat Parlamentar para një shekulli..., Horizont, Tiranë, 2008.
- Rex **E.Lee**, Vështrime të një juristi për Kushtetutën, "Nënë Tereza", Tiranë, 2000.
- Sokol **Sadushi**, Kontrolli Kushtetuese, BOTIMPEX, Tiranë, 2004.
- Sokol **Sadushi**, E drejta Administrative 2, Botim i 3-të i ripunuar, Tiranë, 2005.
- Kushtetua e Shqipërisë me interpretime të Gjykatës Kushtetuese, Botim i Alb Juris, Tiranë, 2008.
- Krenar **Loloci**, Kushtetuta e re dhe nevoja për një mentalitet të ri, "Horizont" Tiranë 2009.
- Krenar **Loloci**, E drejta Kushtetuese, "DERADA", Tiranë, 1997.
- Kristaq **Traja**, Drejtësia Kushtetuese, "Luarasi, Tiranë, 2000.
- Lekë **Sokoli**, Metodat e kërkimit në shkencat sociale, Instituti i Sociologjisë, 2009.
- Luan **Omari**, Parime dhe Institucione të së drejtës publike, Botimet "Elena Gjika", Tiranë, 2004
- Luan **Omari**, Ndarja e pushteteve dhe pavarësia e institucioneve kushtetuese, Botimet Elena Gjika, Tiranë, 2011.
- **Montesquieu**, Mbi frymën e ligjeve, "Luarasi", Tiranë, 2000.
- Niazi **Jaho**, Reforma zgjedhore, përsëri me vonesë, Komiteti Shqiptar i Helsinkit, Tiranë, 2006.
- Niazi **Jaho**, Gazeta Albania, Dialogu nuk duhet të zhbëjë transparencën, datë 21 Maj 2010.
- Niccolo **Machiavelli**, Princi, Politika dhe kodi moral, UEGEN, Tiranë, 2003.
- Pajtim **Bello**, KQZ dhe kriza pas zgjedhore, botuar 13 Maj 2011.
- Rexhep **Meidani**, Mbi Qeverisjen, Pjesa e parë, pjesa e dytë dhe pjesa e tretë, Botime "Dudaj", 2009.
- Rexhep **Meidani**, Kushtetuta, bilanci dhe perspektiva, "Toena", Tiranë, 2009.
- Rekomandimet e OSBE-ODIHR-it, të datës 14 Shtator 2009.
- 33. Revista "MAPO", Lorenc Vangjeli, KQZ, të hapen kutitë.
- Guido **Fasso**, Historia e filozofisë të së drejtës, "Luarasi", 2005.
- Ylli **Bufi**, Tempulli i demokracisë, OMBRA GVG, Tiranë, 2010.
- Yasha **Lange**, Media dhe zgjedhjet, Këshilli i Evropës, 2003.
- Xhezair **Zaganjori**, Demokracia dhe shteti i së drejtës, "Luarasi", Tiranë, 2000.
- Xhezair **Zaganjori**, Aurela **Anastasi**, Eralda Çani, Shteti i së drejtës në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë, Tiranë, 2011.
- Zhan Zhak **Ruso**, Kontrata Sociale, Shtëpia Botuese "Luarasi" Tiranë.

AKTE NORMATIVE

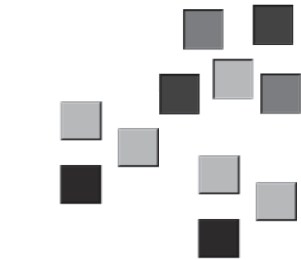
- Statuti i zgjeruar i Lushnjës.
- Bibliografia e akteve ligjore, vëllimi i parë dhe i dytë, 1920-1944, Zana Bufi Tiranë, 2000.
- Kushtetuta e Republikës Popullore të Shqipërisë, aprovuar nga Asambleja Kushtetuese më 14.03.1946 dhe shpallur nga presidiumi i Asamblesë Kushtetuese me dekretNr. 24, datë 15.03 1946, gazetë zyrtare nr. 19/1946.
- Kushtetuta e Republikës Popullore Socialiste e Shqipërisë, ligj nr. 55, datë 28.12.1976, gazetë zyrtare 5/1976.
- Ligji nr. 7491, datë 29.04.1991 “Për Dispozitat Kryesore Kushtetuese”.
- Ligji nr. 7573, datë 16.06.1992 “Për zgjedhjet e organeve të pushtetit lokal”.
- Ligji nr. 7556, datë 20.01.1997 “Për zgjedhjet eKuvendit Popullor të Republikës së Shqipërisë”.
- Kodi zgjedhor, i vitit 2000 me ndryshimet përkatëse.
- Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut
- Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, me ndryshimet përkatëse.
- Kodi i Praktikës së mirë në çështjet zgjedhore, udhëzime dhe raporti shpjegues, miratuar nga Komisioni i Venecias, 18-19 Tetor 2002.
- Ligji nr. 10 019, datë 29.12.2008, Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë, botuar në fletore zyrtare nr. 189/2008 me ndryshimet e mëvonshme.
- Ligji nr.115/2014 “Për ndarjen administrative të njërive të qeverisjes vendore në Republikën e Shqipërisë”.

PRAKTIKË GJYQËSORE

- Vendime të Gjykatës Kushtetuese të Republikës se Shqipërisë, procesi zgjedhor 2001.
- Vendimi nr. 102, datë 28.07.2001 i Gjykatës Kushtetuese.
- Vendimi nr. 107, datë 06.08.2001 i Gjykatës Kushtetuese.
- Vendim nr. 40, datë 16.11.2007 i Gjykatës Kushtetuese
- Vendim nr. 25, datë 24.07.2009 i Gjykatës Kushtetuese.
- Vendim nr. 32, datë 15.12.2009, i Gjykatës Kushtetuese.
- Vendim nr. 32, datë 21.06.2010 i Gjykatës Kushtetuese.
- Vendimi nr., datë 21.07.2009, i Kolegjit Zgjedhor.
- Vendim nr., datë 23.07. 2009 i Kolegjit Zgjedhor.
- Vendimi nr. 49, datë 03, 06, 2011, i Kolegjit Zgjedhor pranë Gjykatës së Apelit Tiranë.
- Vendimi nr. 67, datë 13.06.2011 i Kolegjit zgjedhor.
- Vendim nr. datë 8.07.2011 i Kolegjit zgjedhor.
- Vendimi i Gjykatës Kushtetuese nr.19, datë 15.04.2015.



 **Ph.D. Aurel KOROCI**
“Albanian University” of Tirana
Chief of the Economic Department
e-mail: aurelkoroci@hotmail.com
mobil: +355 69 60 06 833



Prof. Ass. Dr. Stavri SINJARI
“Security Academia”
General Education
Department Foreman
Tirana

Kontributi i punës dhe kapitalit ndaj rritjes ekonomike të Kinës



 **Abstrakt:**

Ky dokument paraqet një vlerësim kohor të performances se produktivitetit industrial kinez gjatë periudhës 1990-2012 . Në hulumtimet e sotme ne kemi përdorur funksionin e prodhimit Cobb - Douglas në formën e tij klasik për analizimin e rritjes ekonomike të Kinës në lidhje me intensitetin e përdorimit të kapitalit dhe të punës, si përcaktues të nivelit të prodhimit dhe GDP-së dhe strukturës. Ne përdorim të dhënat e marra nga 1990- 2012 për të marrë formën përfundimtare të funksionit Cobb - Douglas të prodhimit në lidhje me ekonominë kineze. Gjetjet tona kryesore janë që të dy, si kapitali ashtu edhe puna janë motorët kryesorë të zhvillimit ekonomik kinez me pak më shumë përparësi në anën e kapitalit.

 **Fjalë kyçe:**

funksioni i prodhimit; kapitali; puna; zhvillimi i qëndrueshëm

Hyrje

Kohët e fundit, ka pasur rritje interesi për produktivitetin total të faktorëve (FTP), ku një numër studimesh kanë dokumentuar rëndësinë e FTP dhe shpjeguan dallimin e rritjes ekonomike midis vendeve (Shembuj të këtyre dokumenteve janë King dhe Levine (1994), Prescott (1998), Hall dhe Jones (1999), Easterly dhe Levine (2001) dhe Islami (2003).

Teoria sugjeron se tre faktorë kontribuojnë në rritjen ekonomike: akumulimi i kapitalit, zgjerimi i fuqisë punëtore dhe përmirësimi i produktivitetit. Evidenca empirike në rastin e Kinës, sugjeron se rritja në faktorin e tretë, i njohur si produktiviteti total i faktorëve, ka qenë një kontribut i rëndësishëm në rritjen e mrekullisë së tre dekadave (Zhu 2012). Një seri reformash të brendshme ekonomike, duke filluar në vitin 1980, çoi në alokimet më efikase të kapitalit dhe punës dhe stimujve privatë të harmonizuar mirë. Politika e dyerve të hapura tërhoqi investimet e huaja direkt, të cilat nga ana tjetër, sollën praktika të reja të menaxhimit, të teknologjisë *know-how*, dhe qasje në tregun botëror për bizneset kineze. Këto ndryshime të politikave rritën produktivitetin që përmirësoi me kalimin e kohës, investimet dhe prodhimin e zgjeruar. Edhe pse investimet kapitale gjithashtu kontribuan në rritje, kontributi i tyre është i kufizuar nga kthimet zbritëse, prandaj investimet nuk mund të jenë forca kryesore lëvizëse e rritjes së qëndrueshme.

Kërkim literature

Në ekonomi, faktorët e prodhimit janë inputet për procesin e prodhimit. Mallrat e përfunduara janë të prodhimit, inputet përcaktojnë sasinë e prodhimit. Inputi është pika e fillimit dhe fundi i procesit të prodhimit dhe një marrëdhënie e tillë *input-output* është quajtur një funksion i prodhimit. Tre faktorët e prodhimit janë: Toka, puna, kapitali. Të tre këto janë të nevojshëm në kombinim në kohë për të prodhuar një mall. Në ekonomi, prodhimi do të thotë krijim ose një shtesë e shërbimeve. Faktorët e prodhimit ('inputet' ose 'burime') janë mallrat ose shërbimet e përdorura për të prodhuar mallra ose shërbime.

Për Ejiere (1989:59), faktorët e prodhimit janë ato burime të cilat i mundësojnë njeriut të prodhojnë mallra dhe shërbime. Këto burime janë blloqe ndërtimi të ekonomisë. Pa këto burime të prodhimit nuk mund të bëhet. Këto burime në kuptimin klasik ekonomik përfshijnë tokën, punën dhe kapitalin.

Nga ana tjetër, Fjalori i Avancuar i Studiuesit të Oksfordit e përkufizon "ekonomike", diçka që është e lidhur me tregtinë, industrinë dhe zhvillimin e pasurisë së një vendi, një zone apo një shoqërie. Kjo në mënyrë njëjtë përkufizon si "burim" -një furnizim i diçkaje, që një shtet, një organizatë apo një person ka dhe mund të përdorin, veçanërisht për të rritur pasurinë e tyre. Prandaj, një burim ekonomik përfaqëson furnizimin me diçka që një vend, një organizatë apo një person ka dhe mund të përdorin, veçanërisht për të rritur ose shtuar tregtinë, industrinë dhe zhvillimin e pasurisë së një vendi, një zone apo një shoqërie. Këto burime përfshijnë; mineralet dhe burimet e tjera natyrore (toka), burimet kapitale financiare (kapitale), dhe burimet njerëzore (punës).

Megjithatë, disa dijetarë përdorin termat e faktorëve të prodhimit dhe burimeve ekonomike si sinonime të njëra-tjetrës, dhe kjo tregon se ata duan të thonë të njëjtën gjë. Megjithatë, ekonomistët klasikë si Adam Smith (1723-1790), David Rikardo (1772-1823), Xhon Stuart Mill (1806-1873), duke përfshirë edhe pasardhësin e tyre antagonist, Karl Marks (1818-1883) kanë identifikuar vetëm tokën, punën dhe kapitalin si faktorët e prodhimit, dhe për këtë arsye nuk njohën menaxhimin, dhe (Druker, 1974 : 21). Zh. B. Sei (1767- 1832) parashtroan një qasje të ndryshme, që përfshinte sipërmarrjen si një prej faktorëve të prodhimit.

Por sipërmarrja nuk është menaxhim. Për Fransua Furier (1772-1837), Saint-Simon (1760-1825), dhe Alexander Hamilton (1757-1804), menaxhimi është një faktor prodhimi (Drucker, 1974). Megjithatë, ndonjëherë gjendja e përgjithshme e teknologjisë është përshkruar si një faktor prodhimi. Kështu, numri dhe përcaktimi i faktorëve ndryshon në varësi të qëllimit teorik, theksi empirik apo nga shkollat e menaxhimit të ekonomisë.

Në këtë drejtim, analizat e mëvonshme nga dijetarë si Romer (1990), Aghion dhe Howitt (1992 : 323- 351), Grosman dhe Helpman (1994:23-44) konkludojnë se progresi teknologjik gjeneruar nga zbulimi i ideve të reja ishte rruga e vetme për të shmangur stanjacionin ekonomik dhe promovimin e zhvillimit dhe rritjes socio-ekonomike afat të gjatë. Barro (1996) beson në këtë këndvështrim dhe i ndikuar prej modelit neoklasik më të vjetër, zgjeroi faktorët e prodhimit duke përfshirë politikat qeveritare, kapitalin njerëzor, si dhe përhapjen e teknologjisë.

Si pasojë dhe në lidhje me realitetet aktuale, Harbison dhe Myers (1959) janë të mendimit se menaxhimi është një faktor prodhimi dhe një burim

ekonomik, dhe artet dhe shkencat e menaxhimit të sigurojnë mundësi më të mira për rritjen e produktivitetit. Heizer dhe Render (1991) mbështesin këtë pohim dhe janë të mendimit se shumica e përmirësimeve të produktivitetit (60%) në industri / shoqëri vijnë nga sfera e sipërmarrjeve të sigurta, inovative funksionojnë në rolin e tyre si katalizatorë të produktivitetit.

Megjithatë, Barro (1996 : 1) është i mendimit se përveç menaxhimit, ka faktorë të tjerë që çojnë në përmirësimin e produktivitetit të shoqëritë / popujt ose më mirë janë përcaktuesit e rritjes ekonomike. Këta faktorë përfshijnë; fertilitetin e ulët, konsumin e ulët të qeverisë, mirëmbajtjen më të mirë të sundimit të ligjit, inflacioni i ulët dhe përmirësimet në kushtet e tregtisë.

Analiza e burimeve të rritjes ekonomike

Babai i Ekonomisë, Adam Smith në 1776, në librin e famshëm “Një kërkim në natyrën dhe shkaqet e Pasurisë së kombeve” konkludoi teorinë e tij të rritjes ekonomike: rritja e pasurisë vjen kryesisht nga tre elementë të kombinuar së bashku, puna produktive (e ndikuar nga ndarja e punës), produktiviteti i punës dhe akumulimi i kapitalit.

Kejnes (1936) në veprën e famëshme e tij “Teoria e përgjithshme e punësimit, interesit dhe parasë”, theksoi rolin e kapitalit në rritjen ekonomike, duke vënë në dukje se efekti i kapitalit në rritjen e të ardhurave të vendit varet edhe nga kërkesa e investimeve, por edhe nga ndryshimi i kërkesës së konsumatorit. Ekziston efekti shumëfishues mes rritjes ekonomike dhe ndryshimit të investimeve. Kejnes vuri në dukje,

se rritja e investimeve është parimi i nxitur i rritjes ekonomike, një investim i ri do të rrisë të ardhurat e shoqërisë në sektorët relevante ekonomike dhe të ardhurat e individit, duke promovuar rritje në shpenzimet e konsumatorëve, e cila do të rrisë kërkesën për konsum në sektorët e tjerë ekonomik dhe do ndikojë në të ardhurat individuale dhe konsumin. Kjo do rrisë kërkesën për investime dhe kërkesën për konsum duke nxitur rolin e dyfishtë të multiplikatorit në rritjen e të ardhurave kombëtare.

Rritja e të ardhurave kombëtare në një periudhë të caktuar të rritjes së investimeve rritet disa herë krahasuar me investimet. Në anën tjetër, rënia e investimeve shkakton ulje disa herë të të ardhurat kombëtare. Në fakt, kjo teori është bazuar në menaxhimin e kërkesës sipas teorisë së rritjes ekonomike kejnshiane. Në thelb, ajo mund të shpjegojë qëllimin e luhatjeve ekonomike afat-shkurtër dhe marrëdhënie të rritjes me ciklin ekonomik, por në analizën e rritjes ekonomike në afat të gjatë nuk ka rol të qartë.

Ekonomisti britanik Harold (1939) dhe ekonomisti amerikan Domar (1946) bënë disa ndryshime të rëndësishme në teorinë Kejnshiane. Ata bënë lidhjen midis rritjes dhe faktorëve në kohë të kursimeve të llogarive - investimet në analizën e modelit, duke bërë të mundur ndryshimin e metodave të analizës nga statike në dinamike. Sipas modelit të tyre, ndërkohë që koeficienti i kapitalit -output mbetet i njëjtë, shkalla më e lartë e kursimeve sjell më shumë investime, rritja ekonomike është më e lartë, kështu që norma e kursimeve vendos shpejtësinë e rritjes ekonomike. Për këtë arsye, forma më themelore e ndikimit në rritjen ekonomike është që të rrisë normën e kursimeve. Por modeli Harrod - Domar i rritjes ekonomike është rritja e paqëndrueshme, për shkak se modeli i tyre është efektiv vetëm kur norma aktuale e kursimeve,

norma e rritjes të ardhurave që kënaq sipërmarrësit dhe norma e rritjes së popullsisë janë të gjithë të barabartë, si e vetmja mënyrë për të arritur punësim të plotë dhe rritje të balancuar dhe për këtë mundësia është shumë e vogël.

Në mes të shekullit të 20-të, disa dijetarë perëndimorë në një studim për marrëdhëniet ndërmjet të rritjes ekonomike, akumulimit të kapitalit dhe normën e kursimeve, gjetën se modeli Harrod- Domar është i paqëndrueshëm, sepse ky model nënkupton se kapitali dhe puna nuk mund të zëvendësojnë njëri-tjetrin plotësisht dhe kanë bërë një ndryshim në këtë supozim, duke propozuar një teori të re të rritjes ekonomike klasike, me Solow (1956), si përfaqësues kryesor i këtij modeli të ri klasik të rritjes ekonomike.

Modeli i rritjes se Solow (1956) supozon se: e gjithë shoqëria prodhon vetëm një produkt, kursimet S janë një funksion në varësi të të ardhurave kombëtare Y , $S = SY$, ku s është një konstante dhe $0 < s < 1$; nuk ka përparim teknologjik dhe amortizim të kapitalit; puna rritet sipas një norme fikse të rritjes; kemi të ardhura konstante të shkallës.

Sipas këtyre supozimeve Solow nxori ekuacioni themelor të modelit neoklasik të rritjes:

$$sf(k) = k + nk \quad (3.1)$$

Ku k është raporti mes kapitalit dhe punës, duke treguar kapitalin mesatar; $f(k)$ tregon prodhimin për frymë; $sf(k)$ tregon kursimet për frymë; k tregon shkallën e rritjes për frymë; n është rritja e popullsisë. Bazuar në ekuacionin e mësipërm, Solow mendon se ka stabilitet ekonomik e social dhe rritje të balancuar.

Nga perspektiva afatgjatë, ritmi i rritjes ekonomike është i barabartë me normën e rritjes së fuqisë punëtore, pa marrë parasysh se sa është kapitali fillestar për frymë, aktiviteti ekonomik gjithmonë tenton në rrugën e balancuar të rritjes. Modeli i rritjes

ekonomike të Solow konsiderohet ekzogjen, do të thotë se, norma e rritjes të popullsisë natyrore sjell ndryshime në rritjen ekonomike.

Në fund të shekullit të 20-të, pas viteve 80, Romer, Lucas dhe ekonomistë të tjerë bënë ndryshime në teorinë e rritjes neoklasike, në bazë të konceptit të zgjeruar për frymë duke përfshirë progresin teknologjik, kapitalin njerëzor dhe dijen të cilat si variable endogjene ndikojnë në rritjen ekonomike afatgjatë, në mënyrë që ata të propozojnë teori të re të rritjes e cila pati një ndikim të madh. Në thelb, teoria e rritjes endogjene fokusohet në ndikimin e progresit teknologjik e cila mund të shpjegojë faktorët kryesorë të tillë si: “modeli të mësuarit”, “R & D model” dhe modele të tjera të njohura të teorisë së rritjes endogjene.

Metodologjia

Hulumtimi ynë është i bazuar në një nga funksionet më të famshëm të prodhimit, funksionit Cobb Douglas, të formuluar në vitin 1928 nga ekonomisti amerikan Paul Douglas dhe matematikani Charles W. Cobb. Sipas mendimit tonë, rëndësia teorike - metodologjike dhe praktike e shfrytëzimit të funksionit të prodhimit Cobb - Douglas në nivel makroekonomik qëndron në mundësinë për të analizuar rritjen ekonomike në lidhje me intensitetin e kapitalit dhe intensitetit të punës si përcaktues të prodhimit dhe GDP nivelin dhe strukturën.

Në formën e tij më standarde për prodhimin e një të mirë të vetme me dy faktorë, funksioni është

$$Y = AL^{\beta}K^{\alpha}$$

ku:

· Y = Prodhimi total (vlera reale e të gjitha mallrave të prodhuara në një vit)

- **L** = inputi punë (numri total i orëve për person të punës në një vit)
- **K** = inputi kapital (vlera reale e të gjitha makinerive, pajisjeve, dhe ndërtesat)
- **A** = produktiviteti total i faktorëve
- α dhe β janë elasticiteti i prodhimit të kapitalit dhe punës, respektivisht. Këto vlera janë konstante të përcaktuara nga teknologjia në dispozicion.

Elasticiteti i prodhimit mat reagimin e prodhimit, për një ndryshim në nivelet e punës apo kapitalit të përdorur në prodhim.

Në këtë tezë ne përdorim ekuacionin e mëposhtëm (CES):

$$\ln Y = \ln A + \alpha * \ln L + \beta * \ln K + \gamma [\ln(K/L)]^2$$

Rezultatet e kërkimit

Prej rezultateve të kërkimit del:

$$\ln \text{GDP} = -8.7415 + 1.1693 \ln K + 1.0293 \ln L - 0.0602 [\ln(K/L)]^2$$

(-5.9043) (14.5477) (3.2736) (-1.9557)

Sipas tabelës së mëposhtëme, që na jep të dhënat nga viti 1992-2008, përdorim programin Eviews dhe të dhënat i kemi si më poshtë:

Viti	GDP (10 BILION USD)	KAPITALI K (10 BILION USD)	NR. I PUNONJESVE L (MILION)
1995	103.53	461.67	394.70
1996	107.96	476.32	413.02
1997	114.10	499.13	420.50
1998	123.40	527.22	435.60
1999	147.47	561.02	447.50
2000	175.71	632.11	455.90
2001	194.67	710.51	466.94
2002	220.00	780.12	470.93

2003	259.64	895.66	465.15
2004	283.34	988.65	469.79
2005	310.95	1075.37	470.07
2006	342.75	1184.58	479.67
2007	411.24	1344.14	485.70
2008	536.10	1688.02	503.10
2009	725.14	2221.42	513.00
2010	920.11	2843.48	515.30
2011	1102.10	3364.34	512.00

**Tabela 2 - Regression analysis results using
EViews software
Sample: 1995 2011
Included observations: 17**

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-8.714523	1.475951	-5.904344	0.0001
X1	1.169303	0.080377	14.54473	0.0000
X2	1.029326	0.314436	3.273563	0.0060
X3	-0.060194	0.030779	-1.955664	0.0723
R-squared	0.998924	Mean dependent var		5.600196
Adjusted R-squared	0.998676	S.D. dependent var		0.749974
S.E. of regression	0.027291	Akaike info criterion		-4.162176
Sum squared resid	0.009683	Schwarz criterion		-3.966125
Log likelihood	39.37849	F-statistic		4023.243
Durbin-Watson stat	1.741752	Prob(F-statistic)		0.000000

Nga tabela 2, ne mund të shohim se $R^2 = 0,998924$, tregon se mundësia për të shpjeguar modelin është shumë e lartë, mbi 99 % .

Numri i variablave është $k = 3$, madhësia e mostrës $n = 17$, $F = 4023,243$, krahasuar me $\alpha = 0,05$, pragu i F për shpërndarjen e $F_{0.05}(3, 17) = 3.25$, $F > F_{0.05}(3, 17)$, dhe shpjegimi për këtë model linear në mbi 95 për qind.

Rezultati është se niveli i besueshmërisë është i lartë, kështu që rezultati për parametrat është i besueshëm në një nivel të mirë.

Diskutime dhe konkluzione

Formulimi i teorisë së rritjes ekonomike bashkëkohore ka për qëllim ndarjen dhe veçimin e ndikimeve të gjithë grupit të faktorëve të brendshëm në lidhje me risitë, efektivitetin institucional, arsimin, përhapjen dhe spinoff-in. Këta faktorë janë të përfshirë në aktivet jo-materiale të ekonomisë dhe natyrisht, tregojnë kontributin intelektual (njeriut) dhe kapitalit, e cila është një perspektivë e re themelore në kërkimin e aplikuar ekonomik. Vlerësimi i parametrave të funksionit të prodhimit Cobb-Douglas zbulon, sipas analizës sonë, se forma klasike e funksioneve të prodhimit është hapi i parë në analizën e numrit të madh të faktorëve sasiore dhe cilësore të prodhimit të veçantë, në njërin anë në një nivel të caktuar të zhvillimit ekonomik-social dhe në anën tjetër, sipas një emëruesi të përbashkët të ekonomisë, të informacionit dhe shoqërisë, që bazohet në dije dhe ndikohet drejtpërdrejt nga globalizimi dhe nevoja për të siguruar qëndrueshmërinë e zhvillimit ekonomik-social.

Funksioni i prodhimit Cobb-Douglas mund të jetë një mjet shumë i dobishëm për marrjen e vendimeve në nivele të ndryshme të bashkimit ekonomik, duke kombinuar analizën statike dhe analizën dinamike të faktorëve të ndikimit.

Në funksionimin e prodhimit, sipas hulumtimit tonë, roli kryesor i zëvendësimit luhet nga kapitali, në kuptimin e tij të gjerë, të mbështetur nga fuqia punëtore shumë e aftë, i cili ndryshon në thelb raportin e punës

fizike me atë të punës shkencore të krijimit, duke shtuar riskemat e menaxhimit dhe organizimit, siç kërkohet nga rrjetet e zgjerimit të biznesit, globalizimi i tregut dhe qëndrueshmëria e zhvillimit ekonomik.

Rezultati i hulumtimit tonë tregon se Kina për momentin e ka të përafërt kontributin që do japë në prodhim fuqia punëtore dhe kapitali, me një rritje dhe kontribut gjithmonë e më të madh të kapitalit. Kontributi i kapitalit është më i lartë në vendet e zhvilluara por në Kinë është duke u afruar me shpejtësi drejt atyre të zhvilluara dhe kjo duket edhe në treg ku mallrat kineze janë gjithmonë e me cilësi më të mirë dhe gjithmonë e më tepër konkurrues. Ky është një trend që do vazhdojë për një kohë të gjatë, natyrisht, ndihmuar në të njëjtën kohë edhe nga hartimi e politikave dhe vendimeve afat shkurtëra, mesme dhe afat gjata kineze.

REFERENCES

- Aghion, P. and Howitt, P. (1992), Endogenous Growth- Aghion and Howitt Model: A Schumpeterian Approach, *Econometrica*, vol, 60, No. 2, March.
- Barro, R. J. (1996), Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study, NBER Working Paper, 5698, August
- Bendix, R. (1956), *Work and Authority in Industry: Ideologies of management in the Course of Industrialization*, New York:
- Harper and Row. Eyiyere, D. O. (1989), *Economics Made Easy*, Benin City: Doe-Sun Publishers. Grossman,
- G. M. and Helpman, E. (1994), Endogenous Innovation in the Theory of Growth, *Journal of Economic Perspectives*, vol 8, issue 1, Winter.
- Harbison, F. (1956), Entrepreneurial Organization as a Factor in Economic Development, *Quarterly Journal of Economics*, August
- Hornby, A. S. (2000), *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Ibadan: Oxford University Press.
- Romer, P. (1990), Endogenous Technological Change, *Journal of Political Economy*, vol 98, No. 5.

Abstract:

**The contribution of labour and capital
to China's economic growth**

This paper presents a timely assessment of Chinese industrial productivity performances over the period 1990-2012. In the present research we have used the Cobb-Douglas production function in its classical form for analyzing China's economic growth in relation to the intensity of using capital and labour as determinants of the production and GDP level and structure. We use data taken from 1990- 2012 and get the final form of Cobb-Douglas function of production with respect to Chinese economy.

Our major findings are that both capital and labour are main engines of Chinese economic development with slightly the advantage on capital's side.

Key words:

production function; capital; labour; sustainable development



 **Dr. Valentina MEMINI**
Pedagoge, Fakulteti Juridik
“Wisdom University”



Dr. Blerta ALIU
Pedagoge, Fakulteti Juridik,
Univesiteti Europian i Tiranës
Dr. Irena LAVDARI
Përgjegjëse Sektori për Edukimin
dhe Marrëdhëniet me Publikun,
Drejtoria Rajonale Tatimore Tiranë


Çështje teorike dhe praktike
në lidhje me procedurat
ekzekutive të sendeve,
kur ato ndodhen tek
personi i tretë
dhe kur pretendohen
nga persona të tretë





Abstrakt:

Si një shoqëri demokratike e tregut të lirë, qëllimet tona për funksionimin e sistemit ligjor në këto funksione janë sa të njëjta aq dhe të ndryshme. Kur sistemi ligjor është në shërbim të sigurimit të rendit publik, qëllimi duhet të vlejë për të reduktuar dëmet dhe dhunën, pa kompromentuar kufizimin e pushtetit demokratik shtetëror. Kur sistemi ligjor i përgjigjet mosmarrëveshjeve ndërmjet subjekteve, fizikë apo juridike, apo gjithë shoqërisë në përgjithësi, qëllimi duhet të jetë zgjidhja paqësore dhe ligjore duke krijuar stimuj në nivelet e përshtatshme të kujdesit dhe respektit në marrëdhëniet tona me njëri-tjetrin. Ekzekutimi i vendimeve gjyqësore është pjesa më kryesore dhe më e rëndësishme e realizimit të së drejtës në një shtet ligjor. Shteti i së drejtës nuk mund të funksionojë nëse vetë ndërtuesit e tij nuk realizojnë problemin më themelor, atë të përfitimit materialisht të kësaj të drejte dhe të garantimit jo vetëm ligjor, por edhe të mbrojtjes efektive të saj. Një problem sa teorik aq edhe praktik që do të trajtohet në këtë punim, ka të bëjë me procedurat e ekzekutimit të titullit ekzekutiv në lidhje me sendin/et që ndodhen tek persona të tretë apo kur sendi objekt ekzekutimi pretendohet nga persona të tretë. Në kushtet kur ekzekutimi i detyrueshëm drejtohet kundër debitorit, ekzekutimi nuk duhet të dhunojë të drejtat e personave të tretë.



Fjalë kyç:

Kodi i Procedurës Civile, Ligj, Gjykatë, Vendim gjyqësor, Person i tretë

Hyrje

Qëllimi kryesor në çdo sistem të së drejtës është sigurimi dhe mbrojtja e drejtë dhe e shpejtë e çdo subjekti të së drejtës, qoftë ky person fizik, juridik privat apo publik. E kjo mbrojtje fillon në momentin që personi paraqet në gjykatë padinë, si mjet procedural në duart e tij, për të vendosur në vënd të drejtën¹ e cënuar nga personat e tjerë. Vendosja e drejtësisë nga ana e gjyqësorit nuk përfundon vetëm më dhënien e vendimit, por kalon në një fazë të dytë atë të ekzekutimit të këtij vendimi. Shumë autorë të shkencës të së drejtës, kanë mbajtur qëndrimin e tyre se, procesi gjyqësor kalon në dy faza, atë të njohjes ose deklarimit të drejtës që quhet deklarativ dhe atë të ekzekutimit të akteve që përmbajnë njohjen ose rivendosjen e të drejtave dhe që quhet ekzekutiv ose përmbarimor². Faza ekzekutive është e parashikuar si në Kodin e Precedurës Civile (KPrC), në ligje të veçanta, ashtu dhe në organin që vihet në lëvizje për ekzekutimin e detyrueshëm, si një veprim juridiko-procedural. Zbatimi i ligjit, në këtë fazë të fundit të procedurës civile, jo vetëm që ndikon direkt në të drejtat e palëve, por

¹ Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, AlbJuris, Tiranë, 2008, n.43, Kushdo ka të drejtë të ankohet kundër një vendimi gjyqësor në një gjykatë më të lartë, përveç rasteve kur parashikohet ndryshe në ligj për kundërvajtje të lehta penale, për çështje civile ose administrative me rëndësi ose vlerë të vogël, në përputhje me kushtet e parashikuara në nenin 17 të Kushtetutës.

² Lamani A., "Procedura Civile e Republikës Popullore të Shqipërisë". Tiranë, 1962, fq. 262.

edhe në respektimin e ligjit, autoritetin e gjykatave, stabilitetin dhe zhvillimin sa ekonomik aq dhe social. Pra qëllimi i gjykimit është të përcaktojë të drejtat ligjore mes palëve, ndërsa zbatimi i urdhrave dhe vendimeve të gjykatës është që të realizojnë të drejtat ligjore. Duke e parë nga ky këndvështrim, mund të nxjerrim se, procedura e zbatimit është vazhdimi i procedurës së gjykimit¹. Një konkluzion të tillë e nxjerrim edhe nga interpretimi i vendimeve që ka bërë Gjykata Europiane e të Drejtave të Njeriut (GjEDNJ) në vite, ku faza e ekzekutimit duhet të llogaritet dhe konsiderohet si fazë e mëtejshme e të njëjtit proces².

Gjatë fazës së ekzekutimit objekt i detyrimit është pasuria e debitorit, e cila ndodhet pranë tij, por debitori mund të ketë pasuri që në momentin që ka lindur shlyerja e detyrimit, ndodhen përkohësisht tek persona të tretë. Këto pasuri mund të jenë në formën e kredive, sendeve, qirave, pagave apo shpërblimeve të tjera që ka të drejtë të marrë debitori nga puna e tij. Është detyrë e përmbaruesit që të konstatojë dhe të sigurohet që pasuri të debitorit ndodhen tek persona të tretë, si dhe të marrë masat duke bërë njoftimin për sekuestrim, që kjo pasuri të mos disopnohet nga këta persona, disponim i cili mund të jetë në dëm të kreditorit. Neni 583 i KPrC³ parashikon se personi i tretë, brenda pesë ditëve nga lajmërimi i sekuestrimit, është i detyruar t'i përgjigjet përmbaruesit gjyqësor: **a)** nëse pranon se kredia ose sendet, mbi të cilat është vendosur sekuestroja, janë të debitorit dhe nëse është gati të shlyejë kredinë

¹ Memini V., "Executive Titles in the Albanian Civil Procedure and the Judicial Practices on them", Review of Social Studies, Law and Psychology, ISIS, Florida, United State of America, Volume VIII, Number 1, 2014.

² Vendim i datës 19.02.1999 i GjEDNJ-së, Çështja Giralanci kundër Italisë, është një prej vendimeve të kësaj Gjykate, e cila është shprehur në lidhje me fazën e ekzekutimit të vendimeve të gjykatave kombëtare.

³ Kodi i Procedurës Civile i Republikës së Shqipërisë, Botim i Qendrës së Publikimeve Zyrtare, Tiranë, 2014.

ose të dorëzojë sendet; **b)** nëse mbi kredinë ose mbi sendet kanë pretendime edhe persona të tjerë; **c)** nëse mbi kredinë ose mbi sendet është vënë sekue-stër edhe në bazë të një urdhri tjetër ekzekutimi. Personi i tretë, si person fizik, person juridik apo edhe kur është institucion apo ndërmarrje shtetërore, duhet të japin përgjigje brënda afatit, më të kundërt mund të dënohen nga përmbaruesi gjyqësor me gjobë nga 1 000 deri në 50 000 lekë. Kur personi i tretë pranon që sendet janë të debitorit, është i detyruar nga ligji, që këto sende t'i dorzohen përmbaruesit, por në rast se ai kundërshton që sendet të jenë të debitorit, ekzekutimi mbi sendin nuk mund të vazhdojë, megjithatë mbetet detyrë e kreditorit që të vërtetojë se kredia ose sendet që ka personi i tretë janë të debitorit të tij, nëpërmjet ngritjes së një padie. Sipas n.586 kur kredia e sekuestruar është siguruar me peng, personi që mban sendin mbi të cilin është vënë peng detyrohet të mos ia dorëzojë këtë send asnjë personi tjetër pa urdhrin e përmbaruesit gjyqësor.

Megjithatë në fazën përmbarimore, mund të ndodhë që të cenohen të drejtat dhe interesat e ligjshme të personave të tretë, të cilët nuk kanë asnjë lidhje me këtë proces dhe as me të drejtat dhe detyrimet që ekzistojnë ndërmjet palëve, debitorit dhe kreditorit. Këto të drejta dhe interesa të ligjshme të personave të tretë mund të cenohen si nga veprimet e padrejta të përmbaruesit gjyqësor, ashtu edhe nga veprimet e palëve¹. Në vijim do të trajtohen si nga ana teorike ashtu dhe nga ana e praktikës gjyqësore, procedurat e ekzekutimit të titullit ekzekutiv kur sendi ndodhet tek persona të tretë si dhe rastin kur sendi objekt ekzekutimi pretendohet nga persona të tretë.

⁶ Memini V., The Execution of Final Judicial Decision as Part of Human Rights Legislation, Academic Journal of Interdisciplinary Studies, Vol.2, No.8, MCSER, Rome-Italy, October 2013.

Procedura e Ekzekutimit të detyrimit kur sendi i debitorit ndodhet tek personat e tretë

Në kushtet kur ekzekutimi i detyrueshëm drejtohet kundër debitorit, ekzekutimi nuk duhet të dhuanojë të drejtat e personave të tretë. KPrC në n.521 ka parashikuar se urdhri i ekzekutimit kundër debitorit mund të vihet në ekzekutim edhe kundër personit të tretë, që për sigurimin e detyrimit ka ngarkuar me barrë sipas ligjit¹ një send të tij, kur kreditori kërkon ekzekutimin mbi këtë send. Rasti i praktikës gjyqësore² në vijim i referohet më bazë ligjore këtij parashikimi. E sollëm për trajtim këtë çështje për faktin se, rrethanat e parashtruara në kërkesën e personit

¹ Ligji Nr. 8537, datë 18.10.1999, "Për barrët siguruese", I ndryshuar me ligjin Nr. 9524/2006, ligjin Nr.10 185 /2009, ligjin 132/2013, n.1 *Barrë siguruese - është një e drejte reale mbi pasuri të luajtshme të prekshme, si të tashme ashtu dhe të ardhme, që siguron një ose më shumë detyrime që kanë lindur përpara ose pas lidhjes së marrëveshjes siguruese; n.31 Marrëveshja siguruese është titull ekzekutiv dhe, në rast mospërmbyesjeje, ekzekutohet nga përmbaruesi gjyqësor me urdhër të gjykatës kompetente.*

² Vendimi Nr. 2655, dt.13.11.2012, Gjykata e Apelit Tiranë, Rrethanat e çështjes: *Banka X sha me Kontratë për Hua afatgjatë Nr.X/2006, i ka dhënë personit të tretë A.M. si hua shumë prej X euro, me kohëzgjatje 7 vjet, që fillon që nga data e disbursimit. Për të siguruar shlyerjen e detyrimit që buron nga kontrata e mësipërme janë rënduar me barrë hipotekore, pasuria e paluajtshme me vendndodhje në X, në pronësi të A.M. dhe pasuria e paluajtshme me vendndodhje Y në pronësi të shoqërisë AF shpk. Ka rezultuar se për shkak se huamarrësi A.M. nuk ka respektuar kushtet e përcaktuara në kontratën e huasë NrX/2006, Banka X sha i është drejtuar gjykatës me kërkesë për lëshimin e urdhërit të ekzekutimit për të bërë të mundur ekzekutimin e detyrimit që rrjedh nga kontrata e huasë së sipërpërmendur. Pas marrjes së urdhërit të ekzekutimit nga gjykata e faktit Banka X ka vijuar me procedurat përmbarimore. Zyra e përmbarimit ka filluar procedurat e ekzekutimit të kontratës duke respektuar afatet respektive të parashikuara në ligjin procedural, njoftimin për ekzekutim vullnetar, sekuestron konservativë mbi sendet e paluajtshme të hipotekuara të debitorit A.M. dhe të personit të tretë shoqërisë AF shpk. Pasi ka shitur në ankand sendet e debitorit dhe vlera e përfituar nuk ka mjaftuar për përmbushjen e detyrimit, shërbimi përmbarimor ka vijuar me procedurat ekzekutive ndaj pasurive të personit të tretë....*

të tretë lënë vend për diskutim në lidhje më çfarë parashikon dispozita përkatëse të cilën kemi marrë në analizë. E para në qoftë se do të ishim përpara një situatë ku debitori do të kishte vënë në hipotekë për garancinë e kredisë vetëm një send të tij dhe nga shitja e sendit nuk do të plotësohej objekti i detyrimit, a do të vijonte shërbimi përmbartimor më shitjen e sendeve të tjera të debitorit, me përjashtim të sendeve të parashikuara në n.529 të KPrC? Përgjigja është pozitive, pra do të vijohej me sekuestrimin e sendeve në atë masë sa të përmbushej detyrimi. Tjetra është se, kur vetë debitori pranon që, në rast se nuk plotësohet detyrimi me sendin e vënë në hipotekë të vijohet me shitjen e sendeve të tjera të tij, që në rastin konkret është sendi objekt i marrjes së kredisë, a mundet përmbartimi të vijojë procedurat ekzekutive me sendin e personit të tretë të vënë në hipotekë për garancinë e kredisë – i cili në këtë rast paraqitet në rolin e dorëzanësit, pavarësisht se mund ta kërkojë kreditori. Vetë dispozita i jep të drejtën kreditorit që të ekzekutohet sendi i dorëzanësit, por këtu mendoj se lind problemi, se përse nuk mund të vijohet me sekuestrimin e vetë sendeve të debitorit, pavarësisht se mund të jetë dakort ose jo. Arsyetimin e mbështesim edhe në qoftë se i referohemi parashikimit që bën Kodi Civil në n. 530: kreditori mund të shpërblehet me të gjithë pasurinë e tashme dhe të ardhëshme të debitorit të tij. Si përfundim do të thoshim se n.521, duhet të riformulohet për faktin se, kush merr përsipër një detyrim duhet ta përmbushë atë, nga ana tjetër nuk duhet të abuzohet me aktin e bujarisë së personit të tretë që del në rolin e dorëzanësit, kur vetë debitori ka pasuri të tjera të cilat mund të jenë objekt ekzekutimi për përmbushjen e detyrimit/kredisë së kreditorit. Në mbështetje mund të vijë dhe argumenti tjetër ku, fjalia e fundit n.521 lë vend për interpretim, sepse

kreditori mund të kërkojë që për përmbushjen e detyrimit të vihet dorë mbi sendin e dorëzanësit - sendi mund të jetë i aftë për tu shitur më shpejt në ankand, se sa sendi i vetë debitorit. Personi i tretë që del garant për përmbushjen e detyrimit të debitorit, duhet të jetë i mbrojtur nga ligji për vetë rolin që luan në marrëdhënien e detyrimit të krijuar midis palëve kreditor - debitor. Një problem tjetër mund të paraqesë mospërfshirja e shprehjes “ngarkuar me barrë” e cila sipas parashikimit të para ndryshimeve të v. 2001, ishte “ ka lënë peng ose ka vënë hipotekë një send të tij”. Për vetë parashikimet e tyre si në Kodin Civil ashtu dhe në ligjin për barrët siguroese, mendoj që kjo shprehje duhet riformulohet dhe të përfshijë mjetet për të siguruar ekzekutimin e detyrimeve, si vijon: *.....që për sigurimin e detyrimit ka lënë peng, ka vënë hipotekë ose ka ngarkuar me barrë sipas ligjit një send të tij.*

Padia për kërkimin e sendit nga personi i tretë

Gjatë procesit përmbarimor, në funksion të ekzekutimit të titullit ekzekutiv, mund të ndodhë që të cenohen të drejtat dhe interesat e ligjshme të personave të tretë, të cilët nuk kanë asnjë lidhje me këtë proces dhe as me të drejtat dhe detyrimet që ekzistojnë ndërmjet palëve, debitorit dhe kreditorit. Këto të drejta dhe interesa të ligjshme të personave të tretë mund të cenohen si nga veprimet e padrejta të përmbaruesit gjyqësor¹, ashtu edhe nga veprimet e

¹ Ligji Nr. 10 031, datë 11.12.2008 Për shërbimin përmbarimor gjyqësor privat, ndryshuar me ligjin nr. 10 137, datë 11.5.2009 dhe ligjin nr. 36/2012; Ligji nr. 8730, datë 18.1.2001 “Për organizimin dhe funksionimin e shërbimit të përmbarimit gjyqësor”, Fletore Zyrtare nr.36, 2001.

palëve. Për të ndrequr gabimet që mund të bëhen nga përmbauesi gjyqësor gjatë fazës së ekzekutimit të detyrueshëm, si dhe për të shmangur pasojat që mund t'i vijnë personave të tretë gjatë ekzekutimit, ligji procedural civil ka parashikuar mjetin e mbrojtjes, padinë për kërkimin e sendit nga personi i tretë. Konkretisht n.612 sanksionon se: *Çdo person i tretë që pretendon se është pronar i sendit mbi të cilin bëhet ekzekutimi, mund të ngrejë padi për të ushtruar të drejtën e tij dhe kur është rasti për të përjashtuar sendin nga sekuestrimi dhe shitja.* Padia ngrihet si ndaj kreditorit ashtu dhe debitorit në gjykatën e vendit të ekzekutimit të vendimit. Në këto raste, gjykata mund të vendosë si masë të përkohshme pezullimin e ekzekutimit me ose pa garanci. Kur gjykata pranon se personi i tretë është pronar i sendit të luajtshëm të sekuestruar, por në kohën që vendimi ka marrë formë të prerë sendi është shitur në dyqanin me shitje të lirë ose në ankand, personi i tretë ka të drejtë të kërkojë nga përmbauesi gjyqësor çmimin e shitjes, në qoftë se nuk i është dhënë kreditorit, në të kundërt ka të drejtë të kërkojë prej debitorit atë që ka përfituar nga shitja e sendit¹.

Një moment i veçantë i cili ka vend për diskutim është, kur vërtetohet se kreditori ka ditur në kohën e shitjes së sendit të luajtshëm se debitori nuk ishte pronar i tij. Ligji parashikon se ai detyrohet t'i kthejë pronarit të mëparshëm çmimin që ka marrë nga shitja e sendit dhe në qoftë se sendi i është dhënë atij në vend të kredisë së tij, detyrohet t'i kthejë sendin². Në këto raste kreditori ruan të drejtën e tij të kredisë kundrejt debitorit (n.613, KPrC). E njëjta procedurë është parashikuar edhe kur sendi është i paluajtshëm,

¹ Vasili J., Procedura Civile, Real-stamp, Tiranë, 2010, fq.398.

² Simony A., Sadushi S., Çomo S., Vështrim Krahasues mbi Procedurën Civile, Pegi, Tiranë, 2006, fq.344.

në referim të n.614 të KPrC. Në qoftë se do t'i refero-heshim procedurës së ankandit, duke respektuar çfarë parashikon ligji për këtë rast do të thoshim se vlera e sendit është pothuajse e përgjysmuar, çka do të thotë humbje për vlerën reale të sendit që pretendohet nga personi i tretë. Kjo për faktin e thjeshtë të përmendur më sipër që, si debitori ashtu dhe kreditori do të kthejnë çmimin e shitjes së sendit pas realizimit të procedurës së ankandit. Në këtë rast do të dilnim në konkluzionin që dispozita në fjalë (n.613) duhet të riformulohet duke parashikuar një mbrojtje për personin e tretë nga një humbje e vlerës së sendit të tij. Përveç kësaj duhet të parashikohet një penalitet për kreditorin i cili ka ditur që sendi nuk ishte i debitorit por i personit të tretë.

Padia bazuar në parashikimin e n.612 të KPrC është një prej rasteve specifike të kundërshtimit të veprimeve të përmbaruesit dhe konkretisht kundërshtimi i veprimeve të përmbaruesit gjyqësor prej personave të tretë, të cilët pretendojnë pronësinë mbi sendin që do të bëhet pjesë, ose mbi të cilin do të bëhet ekzekutimi i detyrueshëm. Në thelb kjo është një padi rivendikimi¹ megjithëse e një lloji të veçantë. Për këto arsye, mund të themi se kjo është një padi pronësie - kërkim sendi, ka karakter real, që përdoret vetëm gjatë fazës së ekzekutimit të detyrueshëm, pra para se të ketë përfunduar ekzekutimi i detyrueshëm dhe sendi të jetë shitur në ankand, duke u bërë në këtë mënyrë blerësi pronari i sendit, dhe gjithashtu ka një karakter njohës dhe detyrues në të njëjtën kohë. Kjo padi ngrihet kundër debitorit dhe kreditorit dhe në gjykimin e kësaj padie, vërtetimi i titullit të pronësisë ka vlerë thelbësore. Personi i tretë që kundërshton ekzekutimin, që të legjitimohet në këtë lloj

¹ Lamani A., Procedura Civile e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, Tiranë,1962, fq.298.

padie, duhet të provojë se është pronar mbi sendin me anë të fitimit me titull original apo të prejardhur. Për të provuar se është pronar, paditësi nuk duhet të mjaftohet duke treguar se si e ka fituar titullin, por duhet të vërtetojë që edhe personi që ja kaloi atë kishte titull pronësie të vlefshëm¹. Në rastin e praktikës gjyqësore², nga materialet e dosjes gjyqësore rezultoi se paditësja A është bashkëshortja e të paditurit B, ndërsa e paditura C është e motra e të paditurit. Paditësja A dhe i padituri B kanë lidhur martesë ligjore më datë X/1988. I padituri B ka blerë nga personi Y një send të paluajtshëm, të cilin e ka regjistruar pranë ZVRPP Korçë në emër të të paditurit B. Të paditurit B dhe C kanë patur detyrime të lindura nga një kontratë shitblerje, për të cilat, mbi padinë e C kundër B, me vendimin nr.X/2008 gjykata e faktit Korçë ka vendosur, midis të tjerave, dhe detyrimin e të paditurit B t'i kthejë paditëses C huan në shumën X. Pasi vendimi ka marrë formë të prerë është lëshuar urdhri i ekzekutimit nga gjykata e shkallës së parë dhe është vënë në lëvizje Zyra e Përmbarrimit, e cila ka vënë sekuestro konservative mbi pasurinë e debitorit B, përfshi dhe sendin objekt të këtij gjykimi. Në vijim të veprimeve përmbarrimore është shpallur ankandi për shitjen e pasurisë së debitorit ku fituese për këtë send është shpallur kreditorja e paditura C, së cilës i ka kaluar dhe pronësia më datë X/2008. Paditësja A, me pretendimin se pasuria e nxjerrë në ankand është pasuri e vënë gjatë martesës me të paditurin dhe se ajo është bashkëpronare mbi pasurinë/sendin bazuar në n.612 të KPrC, me padinë e datës X/2008, ka kërkuar njohjen e pronësisë mbi këtë send në 1/2 pjesë dhe pezullimin e veprimeve përmbarrimore. GjL ka arsyetuar se paditësi nëpërmjet kësaj padie *përveç*

¹ Nuni A., Hasneziri L. E drejta civile II (Pronësia), Tiranë, 2010, fq.96.

² Vendimi Nr.86 dt. 06.03.2014, Kolegji Civil i Gjykatës së Lartë.

njohjes së pronësisë mbi sendin objekt ekzekutimi, kërkon dhe përjashtimin e sendit nga sekuestrimi dhe shitja. Të dyja këto kërtime ekzistojnë në të njëjtën kohë dhe janë të ndërrarura nga njëra tjetra, pasi mungesa qoftë dhe e njëjës prej tyre bën që kërkimi të mos mbështetet më në n.612 të KPrC, por në dispozita të tjera ligjore. Megjithatë këtu mund të shtojmë edhe parashikimin që bën n.580 me titull “Kundërshtimi i pronësisë së sendit të shitur në ankand e të veprimeve të përmbaruesit gjyqësor”. Shitja e sendit të paluajjtshëm në ankand nuk ndalon personin e tretë i cili pretendon se është pronari i tij që ta kërkojë sendin me padi.

Një çështje tjetër që mund të shtronim për diskutim në këtë rast është afati i ngritjes së padisë kundër veprimeve të përmbaruesit gjyqësor, kur në objekt të padisë është dhe njohja e pronësisë. KPrC në n.610 ka parashikuar afatin 5 ditor gjithmonë kur bëhet fjalë për veprime që i përkasin fazës së ekzekutimit të detyrueshëm. Duke e trajtuar si një padi rivendikimi e cila ndjek të njëjtat rregulla në lidhje me themelin e çështjes, afati i ngritjes së saj duhet të jetë 15 ditë, pra kjo duhet të parashikohet në dispozitën përkatëse.

Rasti praktik¹ në vijim i referohet dispozitave që parashikojnë kërkimin e sendit nga personi i tretë: Padiësi A, me të paditurin B ka lidhur një marrëdhënie shitblerje një objekt/send të konkretizuar me kontratën me nr.X/1998, me kufizimet përkatëse të ndodhur në X, me vlerë X lekë, e cila është likuiduar totalisht. Nga ana e padiësit A nuk është bërë regjistrimi në ZRPP Mallakastër të kësaj kontrate shitjeje dhe për rrjedhojë në regjistrat e kësaj zyre, pasuria e paluajjtshme objekt i kësaj kontrate, ka vazhduar të figurojë në pronësi të të paditurit B. Në

¹ Vendimi Nr.213, dt. 21.03.2013, Kolegji Civil i Gjykatës së Lartë.

bazë të vendimit nr.X/2002 të gjykatës së faktit Fier, i cili ka marrë formë të prerë me vendimin nr.Y/2002 të gjykatës së apelit Vlorë, ka rezultuar se i padituri B është debitor ndaj të paditurit tjetër C dhe po në këtë vendim ka vendosur.. *Detyrimin e të paditurit k/ paditës B që t'i kthejë paditësit të k/paditur C shumë prej X lireta italiane.* Mbi kërkesën e të paditurit C, i padituri Zyra e Përmbarrimit Fier ka filluar veprimet për ekzekutimin e vendimit të mësipërm duke vendosur sekuestro mbi sendin objekt gjykimi, si dhe ka vijuar me procedurën e ankandit për shitjen e kësaj prone. Ka rezultuar se personi i tretë, D është fitues i këtij ankandi të zhvilluar, e për rrjedhim midis këtyre palëve është lidhur kontrata e shitblerjes. Kontrata e shitjes së kësaj pasurie mban dt.X/2003 dhe çmimi i blerjes së saj ka qenë në shumë prej X lekë. Nga pala e paditur Zyra e Përmbarrimit Fier kjo shumë u është shpërndarë kreditorëve të paditur, C, S dhe I. Paditësi duke mos qenë dakord me veprimet e mësipërme ndërmjet të paditurve, me pretendimin se sendi ndaj të cilit është vënë sekuestro nuk është pasuri e të paditurit B por e tij, të cilën e ka fituar nëpërmjet kontratës së shitblerjes nr.X/1998, me akt noterial të rregullt, të cilën nuk e kishte regjistruar në ZRPP i është drejtuar gjykatës së faktit Fier duke kërkuar kundërshtimin e veprimeve përmbarrimore, përjashtimin e sendit nga sekuestroja. Kjo çështje është gjykuar dhe rigjykuar nga gjykatat e faktit si dhe ka shkuar dy herë për rekurs në GjL. Kolegji Civil i GjL, duke iu referuar Vendimit Unifikues, me të drejtë ka arritur në përfundimin se kontrata e shitjes e kryer përpara noterit e bën paditësin pronar të sendit¹, *n.q.s. nuk*

¹ Vendimi Nr.1, dt. 06.01.2009, Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë, Në funksion të unifikimit të praktikës gjyqësore Kolegjet e Bashkuara të GjL kanë konkluduar se “Regjistrimi ose transkriptimi i një veprimi juridik nuk është një element i vlefshmërisë së tij (kontratës). Mosregjistrimi i kontratës në

është rasti i kryerjes së një veprimi juridik në mashtrim të ligjit, apo në marrëveshje mes palëve pa pasur për qëllim të sjellë pasoja juridike (veprime juridike fiktive apo të simuluara). Gjykatat e faktit me pa të drejtë kanë gabuar në vendimet e tyre, midis të tjerave edhe lidhur me kuptimin e n.614 të KPrC, duke orientuar paditësin që të kërkojë “pjesën e shumës së sendit të shitur në ankand”, në një kohë që paragrafi i parë i kësaj dispozite parashikon që sendi t`i meret blerësit dhe t`i kthehet personit të tretë.

Përfundime

Një vëmendje e veçantë gjatë procesit të ekzekutimit, duhet t`i kushtohet mbajtjes së një ekuilibri të përshtatshëm të interesave në mes paditësit dhe të paditurit, duke pasur parasysh në veçanti, dispozitat e neneve 6 dhe 8 të KEDNj¹ si dhe vendimet e GjEDNj, pa lënë mënjanë gjithashtu edhe interesat e palëve të treta.

Objekt i ekzekutimit të detyrimit mund të jetë vetëm pasuria e debitorit, pasuri e cila mund të ndodhet në disponim të drejtpërdrejtë të tij, pasuria që persona të tretë i detyrohen debitorit, apo pasuria ose një send i dorëzanësit, kjo kur detyrimi nuk përmbushet nga debitori. Megjithatë n.613 mendoj se duhet të riformulohet duke parashikuar një mbrojtje për personin e tretë nga një humbje e vlerës së sendit të tij,

regjistrat e pasurive të paluajtshme nuk e bën kontratën e tjetërsimit të pasurive të paluajtshme të pavlefshme, por nuk i jep mundësinë blerësit që ta tjetërsojë atë tek të tretët. Kontrata e cila nuk është e regjistruar është e perfeksionuar dhe e vlefshme dhe ka efektet thelbësore. Me nënshkrimin e kontratës së tjetërsimit të pasurisë së paluajtshme, përfituesi i të drejtave behet pronar i pasurisë së paluajtshme dhe ky legjitimohet të ushtrojë të drejtat e tij përkundrejt të tretëve, përveç tjetërsimit të pasurisë së paluajtshme në favor të të tretëve”.

¹ Nowicki A.M., Rreth Konventës Evropiane, Morava, Tiranë, 2003.

kur sendi është shitur në ankand. Përveç kësaj duhet të parashikohet një penalitet për kreditorin i cili ka ditur që sendi nuk ishte i debitorit por i personit të tretë dhe përsëri ka vazhduar me procedurat ekzekutive.

Gjatë procesit përmbarimor, në funksion të ekzekutimit të titullit ekzekutiv, mund të ndodhë që të cenohen të drejtat dhe interesat e ligjshme të personave të tretë, të cilët nuk kanë asnjë lidhje me këtë proces dhe as me të drejtat dhe detyrimet që ekzistojnë ndërmjet palëve, debitorit dhe kreditorit. Këto të drejta dhe interesa të ligjshme të personave të tretë mund të cenohen si nga veprimet e padrejta të përmbaruesit gjyqësor, ashtu edhe nga veprimet e palëve. Për të ndrequr gabimet e bëra nga përmbaruesi gjyqësor gjatë fazës së ekzekutimit të detyrueshëm, si dhe për të shmangur pasojat që mund t'u vijnë personave të tretë gjatë ekzekutimit, ligji ka parashikuar mjetin procedural, padinë për kërkimin e sendit nga personi i tretë e cila mendoj se duhet të trajtohet si një padi rivendikimi me të gjithë karakteristikat përkatëse duke bërë dhe parashikimet në dispozitë.

Bibliografia

- Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, AlbJuris, Tiranë, 2008
- Kodi i Procedurës Civile i Republikës së Shqipërisë, Botim i Qendrës së Publikimeve Zyrtare, Tiranë, 2014
- Ligji Nr. 10 031, datë 11.12.2008 Për shërbimin përmbarimor gjyqësor privat, ndryshuar me ligjin nr. 10 137, datë 11.5.2009 dhe ligjin nr. 36/2012
- Ligji nr .8730, datë 18.1.2001 “Për organizimin dhe funksionimin e shërbimit të përmbarimit gjyqësor”, Fletore Zyrtare nr.36, 2001
- Ligji Nr. 8537, datë 18.10.1999, “Për barrët siguruese”, I ndryshuar me ligjin Nr. 9524/2006, ligjin Nr.10 185 /2009, ligjin 132/2013
- Vendimi Nr.1, dt 06.01.2009, Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë
- Vendimi Nr.86 dt 06.03.2014, Kolegji Civil i Gjykatës së Lartë
- Vendimi Nr.213, dt 21.03.2013, Kolegji Civil i Gjykatës së Lartë
- Vendimi Nr. 2655, dt.13.11.2012, Gjykata e Apelit Tiranë

- Vendim i datës 19.02.1999 i GJEDNJ-së, Çështja Giralanci kundër Italisë
 - Nowicki A.M., Rreth Konventës Evropiane, Morava, Tiranë, 2003
 - Lamani A., "Procedura Civile e Republikës Popullore të Shqipërisë". Tiranë, 1962
 - Memini V., "Executive Titles in the Albanian Civil Procedure and the Judicial Practices on them", Review of Social Studies, Law and Psychology, ISIS, Florida, United State of America, Volume VIII, Number 1, 2014
 - Memini V., The Execution of Final Judicial Decision as Part of Human Rights Legislation, Academic Journal of Interdisciplinary Studies, Vol.2, No.8, MCSEER, Rome-Italy, October 2013
 - Vasili J., Procedura Civile, Real-stamp, Tiranë, 2010
 - Simony A., Sadushi S., Çomo S., Vështrim Krahasues mbi Procedurën Civile, Pegi, Tiranë, 2006
 - Lamani A., Procedura Civile e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, Tiranë, 1962
 - Nuni A., Hasneziri L. E drejta civile II (Pronësia), Tiranë, 2010
-

Abstract:

Theoretical and practical issues related to the enforcement proceedings items when they are in the third person and when claimed by third parties

As a society democratic free market, our goals for the functioning of the legal system in these functions are much the same as and different. When the legal system is in the service of ensuring public order, the aim should be applied to reduce the harm and violence, without compromising democratic limiting state power. When the legal system responds disputes between subjects, natural or juridical, or society in general, the aim should be peaceful and legal solution by creating incentives to appropriate levels of care and respect in our dealings with each other. Execution of judicial decisions is the main and most important realization of the right to a legal state. Rule of law can not function if its builders themselves do not realize the underlying problem, it materially benefit of this right and guarantee not only legal, but also its effective protection. A theoretical problem as well as practical to be addressed in this paper concerns the procedures executive title in connection with the item / s that are to third parties or when the object subject to enforcement by a third party claim. In conditions where mandatory execution directed against the debtor, the execution must not violate the rights of third persons.



■ Prof.Asoc. Dr. Naim MËÇALLA
"Wisdom University"

■ Msc. Arben SKËNDO
Ministria e Brendshme

Teknikat informative të luftës kundër pastrimit të parave



 **Abstrakt:**

Objekti i këtij punimi është evidentimi i domozdoshmërisë së përdorimit të teknikave speciale për arritjen e suksesit në luftë kundër pastrimit të parave. Këto teknika konsistojnë kryesisht në përdorimin e interceptimeve, vëzhgimin e kriminelëve, depërtimin direkt në ambjentet kriminale, intervistat dhe bashkëbisedimet me persona që mund të kenë dijeni për pasuritë e organizatave kriminale dhe veprimtaritë e tyre kriminale, etj. E rëndësishme është teknika informative e infiltrimit në objektiv. Sipas kësaj teknike shfrytëzohet një burim brenda organizatës kriminale për të futur agjentin tonë në radhët e tyre. Në punim do të trajtohet shkurtimisht përvojat belge dhe irlandeze të luftës kundër pastrimit të parave. Më tej do të pasqyrohet rëndësia e informacioneve dhe e bashkëpunimit për konfiskimin e pasurive kriminale. Pastrimi i parave është konsideruar me të drejtë si një derivat i krimit të organizuar dhe si i tillë ai është në gjendje për të përhapur pasojat e dëmshme të këtyre aktiviteteve kriminale në shumë pjesë të shoqërisë. Ai përbën një fenomen global, që prek të gjitha vendet dhe për pasojë nevoja për të koordinuar bashkëpunimin ndërkombëtar është e domosdoshme.

 **Fjalët kyçe:**

Lufta kundër pastrimit të parave, teknikat hetimore e informative të kundërvënies, bashkëpunimi, konfiskimi, etj.

Cilat janë arsyt kryesore të luftës kundër pastrimit të parave?

a. Lufta kundër pastrimit të parave mundëson autoritetet ligj zbatuese të konfiskojnë të ardhurat kriminale. Këto të ardhura, objekt i konfiskimit, nëpërmjet operacioneve të pastrimit mund të anashkalohen dhe gjetja e tyre bëhet shumë e vështirë. Për shembull, duke i dhënë pronës e cila përbën të ardhurat e krimit, një pamje të ndryshme ose duke ia shitur palëve të treta, mund ta shpëtojë nga konfiskimi. Kriminalizimi i pastrimit të parave ka për qëllim ta minojë atë dhe krimin e organizuar në veçanti, duke i marrë përfitimet financiare. Pastrimi i parave është *“thembra e Achilles”*¹ për krimin e organizuar, pasi nëpërmjet operacioneve të pastrimit të parave ai bie në kontakt me ekonominë legjitime dhe ky është momenti ku kriminelët mund të komprometohen dhe arrestohen.

b. Arsyeja e dytë për të luftuar kundër pastrimit të parave buron nga vështirësitë e sigurimit të provave nga hetuesit (prokurorët dhe policët gjyqësorë) për të dënuar kriminelët e çdo niveli dhe në veçanti kriminelët e shkallës së lartë, të cilët qëndrojnë kryesisht mënjanë nga aktivitetet kriminale, i shmangen

¹ Shih P. Bernasconi, *“La criminalite’ organisee’*, p.12. Marrë nga libri: *“Money Laundering, A New International Law Enforcement Model”*, Dr Guy Stessens (University of Antwerp), published by Cambridge University Press (virtual publishing), faqe 86.

kontaktit me mallrat dhe të ardhurat e paligjshme që ata përfitojnë, por krijojnë një “*paper trial*”¹ të të dhënave të cilët ndjekin lëvizjen e parave. Këto gjurmë, mund të përbëjnë prova të implikimit të tyre në këto aktiviteteve kriminale. Lufta kundër pastrimit të parave është parë kështu si një mjet për të mbledhur prova kundër kriminelëve të nivelit të lartë të grupeve të krimit të organizuar.

c. Shtytja më e fuqishme për hartimin e strategjive kundër pastrimit të parave, ka ardhur padyshim nga njohja e ndikimeve që paratë e pista mund të kenë në sektorin financiar, dhe në përgjithësi në ekonomi si një e tërë. Krimi i organizuar përmes operacioneve të pastrimit të parave si një domosdoshmëri për ekzistencën e tij, kontakton me personat apo institucionet nga ekonomia legjitime. Kjo mund të sjellë korrupsion dhe një deformim të funksionimit të disa institucioneve të tilla, si bankat. Në një version ekstrem, influence e krimit të organizuar mund edhe të rezultojë në krijimin e kontrollit nga ana e krimit të organizuar mbi institucionet e ligjshme. Ideja, se krimi i organizuar duhet të izolohehet nga pjesa tjetër e shoqërisë dhe veçanërisht nga ekonomia legjitime, është kristalizuar edhe në nivelin më të lartë politik dhe ligjvënës.

Teknikat hetimore dhe informative të kundërvënies

Kriminelët kryejnë tre lloj krimesh: 1) krime nderi ose pasioni; 2) krime dhune ose vandalizmi; 3) krime ekonomike. Ndalemi tek e treta, krimet ekonomike.

¹ “Provë në letër”, Guy Stessens. Ph.D - 2003, “Money Laundering - A New International Law Enforcement Model” published by Cambridge University press (http://www.cambridge.org_virtual_publishing), pg. 13.

Ato janë krime të angazhuara për të fituar para, të cilat përdoren nga kriminelët për të investuar në një krim tjetër, për t'i shpenzuar apo fshehur dhe përdorur më vonë. Metoda më e suksesshme për të hetuar krimet ekonomike është që të ndiqet lëvizja e parave. Kriminelët duan që paratë e fituara nga veprimtaria e kundërligjshme t'i zhvendosin më tej dhe më shpejt, se sa hetuesit mund t'i ndjekin ato. Kohë pas kohe kërkojnë t'i vënë ato në një vrimë të zezë në mënyrë që hetuesit të mund të mos i zbulojnë më.

Në thelb hetimi i pastrimit të parave realizohet nëpërmjet dy qasjeve. Njëra rrugë është hetimi i krimit dhe pastaj përpjekja për të gjurmuar paratë. Rruga tjetër është përcaktimi i vendndodhjes së parave dhe përpjekja për t'i gjurmuar ose për t'i lidhur me një krim të veçantë.¹ Hetimi me sukses i pastrimit të parave shpie në dënimin e pastruesit të parave nga gjykata, por edhe konfiskimin e produkteve të veprës penale, që autori i veprës ka tentuar të pastrojë apo i ka pastruar. Në bazë të ligjit është i mundshëm edhe sekuestrimi i përkohshëm i produkteve të veprës, në pritje të vendimit përfundimtar të gjykatës. Dispozitat e konfiskimit, si ato të Kodit Penal, ashtu dhe ato të Ligjit kundër Mafies, mund të përdoren në rastin e veprave penale të pastrimit të parave dhe financimit të terrorizmit.

Teknikat e sofistikuara kriminale i kanë bërë organizimet mafioze të realizojnë veprimtari të mëdha fitimprurëse të paligjshme duke investuar në veprimtari të ligjshme, duke pastruar para dhe duke i shtuar ato. Pra, është detyrë e organeve të hetimit, së pari saktësimi i krimeve tipike kriminale dhe së dyti, zbulimi i kanaleve që mundëson pastrimin e parave, që

¹ Dokument Teknik "Vlerësim i regjimit shqiptar kundër pastrimit të parave", përgatitur nga KE dhe BE: Ekipi i Projektit PACA ECD/32/2010. I disponueshëm në internet www.coe.int/.../cooperation/.../Technical%20Paper...

rrjedhin nga veprimtari e paligjshme nëpërmjet futjes së tyre në veprimtari të ligjshme ekonomike. *“Gjurmët e lëna pas nga lëvizjet e mëdha të parave që rrjedhin nga veprimtaritë e paligjshme janë “thembra e Akilit” për organizatat kriminale mafioze”*.¹ Kjo mënyrë specifike hetimi mundëson, qoftë edhe në rrugë indirekte, përgjegjësitë konkrete të autorëve dhe bashkëpunëtorëve të rrjetëve kriminale.

Veprat penale “të nivelit të parë” janë ato vepra që realizojnë një prodhim dhe qarkullim të madh dhe të shpejtë parash. Këtu hyjnë veprimtari kriminale tradicionale, si: trafik lëndësh narkotike, grabitje me dhunë të parave, grabitje me armë, kontrabandë duhani e gurësh të çmuar, trafik armësh, trafik klandestinësh, rrëmbim personi për marrje parash, etj. Këto drejtime janë plotësisht nën kontroll të organizatëve kriminale dhe më pak të gërvishtura nga veprimtaria hetimore. Hetimet rreth pasurive me origjinë kriminale, siç ka treguar praktika, kanë qenë ato të drejtuara rreth veprimtarive bankare, rreth shoqërive tregtare, si dhe rreth pasurive të patundshme. Në raport me hetimet stërhollohen edhe veprimet që përdoren nga organizatat kriminale. Megjithatë, nëse hetimet zhvillohen me profesionalizëm, përpikmëri, disiplinë e koordinim, arrihet që të gjendet filli sado i ngatërruar të jetë. Tipike kanë qenë hetimet e kohëve të fundit për pasuritë e organizatave të bandave kriminale në Shqipëri, si banda e A. Bares, L. Berishës, etj. Hetimet rreth shoqërive tregtare, lidhen gjithashtu edhe me hetimet bankare: verifikimi në bankë i mjeteve financiare që disponon shoqëria, prejardhja e tyre, transaksionet e ndryshme, etj.; hetimi i kujdesshëm i objektit, i ortakëve dhe i administratorëve të shoqërisë. Kërkohet profesionalizëm nga oficerët e policisë

¹ Xhovani Falkone; përmbledhur nga z. Zamir Poda, libri “Krimi i Organizuar”, Tiranë 1998, f. 78.

gjqësore dhe prokurorët, bashkëpunim me financat dhe institucionet e tjera të zbatimit të ligjit dhe ekspertiza e kontabilistëve.

Për arritjen e suksesit në luftë kundër pastrimit të parave është e domosdoshme përdorimi i teknikave speciale të hetimit që konsiston kryesisht në përdorimin e interceptimeve, vëzhgimin e kriminelëve, depërtimin direkt në ambjentet kriminale. E rëndësishme është teknika informative e infiltrimit në objektiv. Sipas kësaj teknike shfrytëzohet një burim brenda organizatës kriminale për të futur agjentin tonë në radhët e tyre. Intervistat dhe bashkëbisedimet me persona që mund të kenë dijeni për pasuritë e organizatave kriminale. Marrja e fondeve dhe përdorimi i mjeteve teknike.

Elementë të rëndësishëm të hetimit të veprës penale të pastrimit të parave janë edhe evidentimi i lëvizjeve të të pandehurëve, pjestarë të organizatave kriminale. Fjetjet në hotele, udhëtimet me linja të ndryshme, llogaritë e hoteleve, të prezencës. Nga materialet e sekuestruar në hotele mund të nxirren të dhëna me rëndësi, si numra telefoni, fakse, mënyra e pagesës, origjina e dërgesës, etj. Telefoni është një instrument shumë i përdorur nga organizatat kriminale, veçanërisht interurbane dhe ndërkombëtare. Kontrollat telefonike në përputhje me kërkesat e ligjit procedural mundësojnë efektivitetin e luftës kundër krimit të organizuar dhe pastrimit të parave.

Rezultatet e luftës kundër pastrimit të parave janë minimale. Referuar statistikave të Prokurorisë së Përgjithshme¹ në lidhje me të pandehurit që i përka-sin veprave penale të pastrimit të parave rezulton, se gjatë vitit 2011 në total janë 56 të pandehur në hetim ndërsa në vitin 2010 në total kanë qenë 49 të pandehur

¹ Raport i Prokurorit të Përgjithshëm mbi gjendjen e kriminalitetit 2011. I disponueshëm, <http://www.pp.gov.al>

në hetim. Pra, edhe në këtë tregues vihet re rritje prej 14,28% e të pandehurve në hetim në vitin 2011 në krahasim me vitin 2010. Në vitin 2011 për 30 të pandehur është ngritur akuzë në gjykatë, ndërkohë në vitin 2010 është ngritur akuzë në gjykatë për 22 të pandehur, që do të thotë rritje prej 36,36% në krahasim me vitin 2010. Pesha specifike e veprave penale që lidhen me pastrimin e parave për vitin 2011 është 0,28 %, dhe për vitin 2010 është 0,33 % përkundrejt numrit total të procedimeve penale të regjistruara në shkallë Republike. Ngritje ka patur edhe në drejtim të procedimeve pasurore dhe të sekuestrimeve.¹

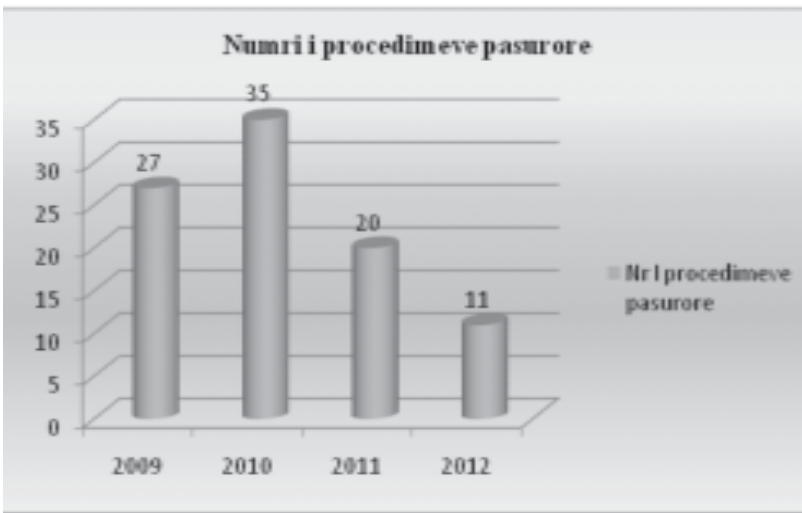


Tabela Nr. 15

i. Përvoja irlandeze e luftës kundër pastrimit të parave

Institucioni përgjegjës i luftës ndaj pastrimit të parave është Byroja e Aseteve Kriminale. Shteti irlandez nëpërmjet kësaj agjencie ndjek kriminelët për

¹ Shih figurën 13, marrë nga raporti vjetor i Prokurorisë së Krimeve të Rënda.

t'u marrë pasuritë e paligjshme. Kjo agjenci është multisektoriale, ka në përbërje të saj punonjës të tatimeve, doganave, të gardës, ekspertë ekonomikë, oficerë të sigurimeve sociale, etj. Këto persona nuk janë të identifikuar para publikut, se janë edhe punonjës të agjencisë. *“Inspektorët e agjencisë duhet të identifikojnë asetet me origjinë kriminale, pra të gjejnë dhe t'i sekuestrojnë ato. Agjensia ka statusin e Policisë Gjyqësore dhe bashkëpunon ngushtë me prokurorinë, policinë, doganat, etj”*.¹ Pra, misioni i Byrosë së Aseteve Kriminale është: - identifikimi i asetëve kriminale; - ngrirja dhe konfiskimi i tyre; - hetimi penal, grumbullimi i provave për pastrim parash dhe dërgimi i çështjes në gjykatë.

Zyra e tatimeve jep deklaratë për asete të paktuara që mund të procedohen penalisht ose administrativisht. Në marrveshje me kriminelin, kur nuk ka prova për ta dërguar çështjen në gjyq dhe dënuar atë, shkelësi i ligjit detyrohet që të paguajë një taksë e cila shkon deri në 40% të vlerës së asetëve ose ndryshe ajo shitet. *“Për 10 vite nga Byroja e Aseteve Kriminale Irlandeze janë përfituar rreth 112 milion Euro të ardhura”*.² Pasi identifikohet prona, përcaktohet nëse ekzistojnë kushtet për ta proceduar penalisht. Në rast se ekzistojnë provat, se është përfituar në rrugë të paligjshme, atëhere dënohet nga gjykata si dhe bëhet konfiskimi i pronës, bllokimi i parave cash, taksimi i të ardhurave, etj. Prona mund të shitet në ankand ose i shitet vetë personit. Paratë shkojnë në buxhetin e shtetit. Në rast se nuk ka prova të mjaftueshme për t'u dënuar, në bashkëpunim me prokurorinë, arrihet marrëveshja me subjektin për të fituar diçka. Pra, si shitja e pronës, ashtu dhe marrëveshja

¹ Felix McKenna, Ireland, seminar i organizuar nga Komisioni Europian dhe BE, për “pastrimin e parave”, Tiranë, Shtator 2005, f.16.

² Ibidem, f.18.

për të paguar një taksë të caktuar, janë të aplikueshme nga Byroja e Aseteve Kriminale Irlandeze. Më me interes përdoret marrëveshja për të paguar një taksë të caktuar. Kur një person është i dënuar, Byroja është e detyruar të ndjekë pasuritë e padeklaruara, pra është një obligim ligjor i saj. Barra e provës, detyrim ligjor për të vërtetuar pasuritë nëse janë të ligjshme i takon personit të akuzuar.

ii. Përvoja belge kundër pastrimit të parave

Njësia e Inteligjencës Financiare në Belgjikë i kushton rëndësi analizës së raportëve për transaksione të dyshimta. *“Njësia e informacionit financiar (FIU) në Belgjikë kërkon informacione, ngrin fonde për dy ditë. Njësia me ligj i detyron institucionet të raportojnë për transaksione të dyshimta financiare dhe marrin informacione nga programet “data-base”. Kur ka shkelje financiare ia paraqesin prokurorisë”*.¹ Informacioni merret online. Hap i mëtejshëm është identifikimi i subjektit dhe karakteri i informacionit, nëse është normal apo urgjent. Në rast se është e re regjistrohët, në rast se nuk është e re i shtohet asaj ekzistuesese. Informacioni ballafaqohet me bazën e të dhënave kombëtare të popullsisë, me bazën e të dhënave tregtare. Pra, organizohet një kërkim i plotë i të dhënave. Pastaj mund të kërkohet origjinën e këtyre fondeve, se kush është përfituesi i tyre. Kërkohet informacion nga institucionet e ngarkuara me ligj, nëpërmjet pikave të kontaktit në dogana, tatime, etj. Bashkëpunohet me prokurorinë duke i kaluar të dhënat në fillimin e procedimit penal.

¹ Seminar i organizuar nga specialistë të Komisionit European dhe të BE, Shtator 2005 në Tiranë. Leksioni u mbajt nga Carlo Van Heuckelom, Belgjikë.

Rëndësia e informacioneve dhe e bashkëpunimit për konfiskimin e pasurive kriminale

Pastrimi i parave është konsideruar me të drejtë si një derivat i krimit të organizuar dhe si i tillë ai është në gjendje për të përhapur pasojat e dëmshme të këtyre aktiviteteve kriminale në shumë pjesë të shoqërisë. Ai përbën një fenomen global, që prek të gjitha vendet dhe për pasojë nevoja për të koordinuar bashkëpunimin ndërkombëtar është e domosdoshme. Ky koordinim duhet institucionalizuar sa më shumë të jetë e mundur si kundërpërgjigje e lehtësisë me të cilën organizatat kriminale akumulojnë dhe transformojnë vlera të mëdha monetare nëpër botë. Metoda më e sukseshme për të luftuar krimin e organizuar dhe pastrimin e parave në veçanti është që të ndiqet lëvizja e parave.

Ekzistojnë dy metoda për sigurimin e informacioneve për hetimin e pasurive kriminale, veçanërisht në rastet kur pasuritë e përfituara në mënyrë të kundërligjshme ndodhen jashtë kufijve. Metoda e parë është përmes linjash jozyrtare të komunikimit, të cilat zhvillohen ndërmjet përfaqësuesve të agjencive inteligjente dhe policore të vendeve respektive. Informacionet e grumbulluara në këtë mënyrë janë shumë të rëndësishme dhe në disa raste të pazëvendësueshme në çuarjen përpara të procesit të hetimit. Sukseset e kësaj metode varet shpesh nga raporti mes agjencive përkatëse, si dhe nga fakti nëse ato raporte janë ndërtuar mbi bazat e respektit dhe të besimit reciprok. Pavarësisht se kjo mënyrë e sigurimit të informacioneve mund të jetë e kufizuar, në disa vende edhe me ligj, duhet të mbahet parasysh gjithmonë një rrugë efikase për sigurimin e informacioneve për gjurmimin e pasurive kriminale në një vend të huaj.

Me anë të kësaj metode nuk mund të sigurohen prova, të cilat paraqiten në procesin e gjykimit, por mund të sigurohet një zgjidhje e shpejtë e aspekteve të hetimit dhe në veçanti, vendndodhja e pasurive kriminale.

Metoda e dytë e sigurimit të informatave dhe provave përfshin proceset zyrtare, të cilat janë rezultat i marrëveshjeve dhe traktateve dy ose shumëpalëshe. Marrëveshjet dhe traktatet ndërkombëtare mund ta shfuqizojnë parimin e sovranitetit dhe mund të ofrojnë një bazë për bashkëpunim dhe ndihmë të ndërsjelltë në çështjet e zbatimit të ligjit, duke përfshirë çështjet që kanë të bëjnë me konfiskimin. Bashkëpunimi ndërkombëtar është i domosdoshëm në veçanti në fushën e trafikimit të paligjshëm të lëndëve narkotike dhe në fushën e pastrimit të parave, ku kriminelët përdorin gjithnjë e më shpesh kufijtë dhe ligjet ndërkombëtare për të fshehur pasuritë kriminale dhe për t'i shpëtuar ndjekjes penale.

Rëndësia e bashkëpunimit rajonal dhe ndërkombëtar për çështjet penale është njohur dhe pranuar me përgjegjësi nga Shqipëria, e cila po bën përpjekje të vazhdueshme që të përshtatë instrumentet më të mirë ndërkombëtarë në këtë fushë. Për më tepër, janë nënshkruar edhe një sërë marrëveshjesh si në nivel shteti, ashtu edhe në nivel të prokurorive të përgjithshme, gjë që demonstroi përkushtim në zgjerimin e bashkëpunimit ndërkufitar në luftën kundër krimeve të rënda, “... megjithatë, ka ende sfida të konsiderueshme në lidhje me zbatimin e instrumenteve të ratifikimit”.¹

¹ Bashkimi Europian. Drejtoria e Përgjithshme e të Drejtave të Njeriut dhe Çështjeve Ligjore, Divizioni i Krimit Ekonomik. Strasburg, Gusht 2009. (Inventar i marrëveshjeve shumëpalëshe dhe dypalëshe në fushën e bashkëpunimit ndërkombëtar). I disponueshëm në Website: www.coe.int/justice.

Vështirësitë e luftës kundër pastrimit të parave

Përdorimi në masë të gjërë i parave *cash* i dobëson ndjeshëm përpjekjet për parandalimin e pastrimit të parave. Në Shqipëri shumë biznese e ushtrojnë aktivitetin duke qarkulluar para në *cash*, ç'ka përbën rrezik për pastrimin e parave. Shumë persona, përfshirë edhe zyrtarë, depozitat nuk i mbajnë në emrat e tyre, por në emrat e familjarëve, të të afërmëve të tjerë ose dhe të personave të besuar. Në këtë sens bankat me veprimtarinë e tyre duhet të ndihmojnë në identifikimin e saktë të personave me llogarirryedhëse, përfituesve apo depozituesve të vërtetë dhe jo personave që shënojnë emra fiktivë, gjë të cilën bankat në Shqipëri deri më sot nuk e kanë bërë. Përmirësimi i veprimtarisë së bankave duhet të konsistojë edhe në investigimet në lidhje me klientët, të arrijnë të njohin aktivitetin e tyre në dinamikë.

Ka raste, kur bankat në Shqipëri kanë dhënë kredi në vlera të mëdha pa hetuar më parë për aktivitetin e shoqërisë apo të personit që kreditohet. Në raste të tjera është vepruar dhe më keq, ndonëse kredimarrësi ka qënë me histori kriminale, apo i dënuar për trafikim të lëndëve narkotike, apo dhe vepra të tjera penale, i është akorduar kredia, nisur thjeshtë nga leverdia e bankave. Gjithashtu, nga bankat jo gjithmonë hetohet për burimin e pjesës tjetër të parasë që kishte klienti që kërkonte kredi, për të mësuar nëse kjo kredi kishte të bënte me veprime që mbulojnë pastrimin e parave të pista ose jo, detyrim ligjor ky për bankat. Duke mos kryer këto investigime, me dashje ose nga neglizhenca, bankat ndikojnë dhe u japin përveç të tjerave mundësi kriminelëve të infiltrohen dhe të korruptojnë ekonominë ligjore, duke ndihmuar e ndikuar që ata të përfitojnë

nga një aktivitet kriminal. Gjithashtu, ndikojnë negativisht në luftën kundër pastrimit të parave e terrorizmit, duke lejuar që bankat të bëjnë kreditime të dyshimta.

Duhet të jetë e qartë se pastrimi i parave lidhet me një krim kryesor që prodhon produktin kriminal, i cili përbën objektin e pastrimit të parave. Këto krime mund të jenë trafikimet e ndryshme, korrupsioni etj. Trajnimet me nëpunësit e bankave dhe institucioneve të tjera jo bankare, subjekte të ligjit, duhet të synojnë që ata të njohin mënyrat e ndryshme që përdorin kriminelët për pastrimin e parave, duke filluar që nga futja e tyre në bankë dhe më pas tërheqjen për investime në pasuri të paluajtshme etj. me qëllim raportimin e tyre në institucionet mbikqyrëse dhe parandalimin e pastrimit të parave. Armiku më i madh i një organizate kriminale apo një grupi të strukturuar kriminal është transparenca bankare dhe jo pagesa e taksave. Për t'iu kundërvënë krimit të pastrimit të parave nuk duhet të drejtohem vetëm në banka, por të ndiqet dhe të godaten trafiket e ndryshme dhe format e tjera të krimit të organizuar.

Mund të ketë informacion për një operacion të dyshimtë bankar, por nëse nuk e kemi ndjekur nga poshtë, nuk janë siguruar prova se paratë përbëjnë produkt të veprës penale dhe veprimtaria kriminale nuk mund të goditet lehtë. Organizatat e ndryshme kriminale e individë të ndryshëm për t'i vendosur kapitalet e tyre në një "parajsë financiare", bëjnë një studim dhe vlerësim të rregullave bankare të atij shteti ku do të dërgojë kapitalet, analizojnë situatat politike, krizat ekonomike, situatën gjeografike, etj. Nuk rrezikojnë në zona krizash, por në një shtet të konsoliduar nga pikëpamja politiko – ekonomike dhe me siguri për kapitalet tyre. Në një shtet totalitar, në situata krizësh, shteti mund të sekuestrojë kapitalet.

Intensifikimi i tregtisë ndërkombëtare, lëvizja e lirë e njerëzve, mallrave dhe pajisjeve, zhvillimet e larta teknologjike, përveç zhvillimeve dhe progresit krijojnë hapësira dhe mundësi për aktivitete kriminale në fushën e krimit financiar, në veçanti për pastrimin e parave. Kuadri ligjor në Shqipëri në fushën e parandalimit të pastrimit të parave është në nivel të kënaqshëm dhe bashkëkohor. Megjithatë konstatohet, se në praktikë ndeshen shumë probleme në konceptimin e veprave penale kryesore në themel të pastrimit të parave. Përsa i takon këtyre veprave penale legjislativi shqiptar i ka lënë shumë hapësirë organeve të prokurorisë dhe gjykatës, duke mos përcaktuar një listë të veprave bazë të pastrimit të parave. Shqipëria ka zgjedhur të ashtuquajturën “qasje të të gjitha krimeve”, pra sipas legjislativit shqiptar çdo krim mund të shpjerë në pastrim parash. Kjo qasje krijon shumë vështirësi në praktikë pasi mund të cënohen parimet kushtetuese, si “*ne bis in idem*”, mos inkriminimi i vetvetes, etj.

Juridiksionet offshore shquhen për sekretin e tepërt në lidhje me pronësinë përfituese të kompanive të regjistruara në këto vende dhe të llogarive bankare të tyre. Pra, kushdo, pavarësisht nga përkatësia e tij, mund të regjistrojë një kompani në një qendër offshore dhe më pas të krijojë një marrëdhënie biznesi me një bankë, e cila nuk ushtron standardet ndërkombëtare për parandalimin e pastrimit dhe të financimit të terrorizmit. Më vonë këto kompani mund të kryejnë marrëdhënie biznesi në shkallë globale, duke shfrytëzuar infrastrukturën ndërkombëtare bankare, transferta etj. Për këtë arsye, në nivel ndërkombëtar, vendet duhet të bashkëpunojnë në mënyrë konstruktive dhe efektive ndërmjet tyre, për të shkëmbyer informacion bazë rreth pronarit përfitues. Kjo duhet të përfshijë regjistrimin e plotë

të të dhënave bazë të pronarëve të fundit efektivë të kompanive dhe aksesin që duhet të kenë autoritetet kompetente dhe institucionet financiare të vendeve të tjera në këto të dhëna, në mënyrë që të rritet efikasiteti i parandalimit të pastrimit të parave në rang global.

Të dhënat statistikore flasin për një numër të paktë të rasteve të dënimit penal të personave të përfshirë në aktivitetin kriminal të pastrimit të produkteve të veprës penale. Prandaj bëhet gjithnjë e më shumë e domosdoshme, që organet e zbatimit të ligjit të intensifikojnë luftën kundër këtij fenomeni, duke njohur më mirë elementët e veprës penale të pastrimit të produkteve të veprës penale nëpërmjet trajnimit të personelit, duke përsosur strukturat që merren me parandalimin dhe luftën ndaj këtij lloji kriminaliteti, si dhe duke intensifikuar bashkëpunimin ndërinstytucional dhe atë ndërkombëtar.

Përfundime

Rezultatet e luftës kundër pastrimit të parave janë minimale. Ndër arsyet janë mungesa e vlerësimit të lidhjes ndërmjet pastrimit të parave me krimin e organizuar dhe korrupsionin, si dhe natyra e veçantë dhe pa viktima të drejtëpërdrejta. Kjo ndarje është kryesisht historike dhe burokratike dhe specifika e këtyre institucioneve dhe inercia burokratike e kanë ngrirë këtë ndarje. Njësitë e inteligjencës financiare (FIU) e shohin krimin e organizuar dhe korrupsionin si jashtë zonës së tyre të përgjegjësisë, ashtu dhe organet e policisë e të prokurorisë që ndjekin korrupsionin, grupet e organizuara kriminale, përsa i përket pastrimit të parave e shohin jashtë juridiksionit të tyre.

Praktika shqiptare tregon, se në shumicën e rasteve ndiqen të shkëputura nga njëra-tjetra. Duhet të jemi të vetëdijshëm, se pastrimi i parave është vazhdim i korrupsionit dhe veprimtarive të tjera kriminale të organizuara, pasi ka një lidhje praktike ndërmjet tyre, por edhe një politikë shkëputjeje të luftës kundër tyre. Prandaj rekomandoj, që:

i. sistemi kundër pastrimit të parave (AML) të jetë i integruar brenda reformës në sektorin financiar dhe në strategjinë kundër korrupsionit, krimit të organizuar dhe terrorizmit;

ii. të bëhet trajnimi i punonjësve të luftës kundër pastrimit të parave dhe mbështetja në ekspertiza të hollësishme ekonomike dhe financiare.

iii. të bëhet i domosdoshëm forcimi i bashkëpunimit gjyqësor dhe administrativ si dhe ai i mbikqyrjes bankare, si dhe bashkëpunimi ndërkombëtar duke pasur parasysh lehtësinë me të cilën organizatat kriminale akumulojnë dhe transferojnë vlera të mëdha monetare nëpërmjet kufijve ndërshtetërorë.



Literatura

- P. Bernasconi, "La criminalite' organisee'. Marrë nga libri: " Money Laundering, A New International Law Enforcement Model", Dr Guy Stessens (University of Antwerp), published by Cambridge University Press (virtual publishing).

- Guy Stessens. Ph.D - 2003, "Money Laundering - A New International Law Enforcement Model" published by Cambridge University press (<http://www.cambridge.org> virtual publishing).

- Dokument Teknik "Vlerësim i regjimit shqiptar kundër pastrimit të parave", përgatitur nga KE dhe BE: Ekipi i Projektit PACA ECD/32/2010. www.coe.int/.../cooperation/.../Technical%20Paper...

- Xhovani Falkone; përmbledhur nga z. Zamir Poda, libri "Krimi i Organizuar", Tiranë 1998.

- Raport i Prokurorit të Përgjithshëm mbi gjendjen e kriminalitetit 2011.
<http://www.pp.gov.al>
- Felix McKenna, Ireland, seminar i organizuar nga Komisioni Europian dhe BE, për “pastrimin e parave”, Tiranë, Shtator 2005.
- Carlo Van Heuckelom, Belgjikë, leksion i organizuar nga specialistë të Komisionit Europian dhe të BE, Shtator 2005 në Tiranë. Leksioni u mbajt nga.
- Bashkimi Europian. Drejtoria e Përgjithshme e të Drejtave të Njeriut dhe Çështjeve Ligjore, Divizioni i Krimit Ekonomik. Strasburg, Gusht 2009. (Inventar i marrëveshjeve shumëpalëshe dhe dypalëshe në fushën e bashkëpunimit ndërkombëtar). www.coe.int/justice
- www.coe.int/justice
- <http://www.pp.gov.al>
- www.coe.int/.../cooperation/.../Technical%20Paper..
- <http://www.cambridge.org>
- <http://www.pp.gov.al>



Doktorant Klodian KURUSHI
Gjyqtar pranë Gjykatës së shkallës së parë
“Për Krime të Rënda” Tiranë

Konfiskimi “In rem” dhe barra e provës në fazën e gjykimit

 **Abstrakt:**

Ligji nr.10192, datë 3.12.2009 ndryshuar me Ligjin nr. 24/2014 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar, trafikimit dhe korrupsionit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë” i njohur në fjalorin e përditshëm ndryshe si “Ligji Antimafia”, përcakton marrëdhëniet procedurale midis subjekteve të këtij ligji që lidhen me pasuritë të cilat dyshohen se janë produkte të veprave penale. Ky ligj ka natyrë parandaluese pasi në thelb ai synon të ndalojë pasuritë e përfituara nga vepra penale që të përfshihen në qarkullimin civil të sendeve.

Natyra parandaluese e këtij ligji shpesh herë në praktikë shfaq dyshimin nëse në konfiskimin “in rem” përdoren parimet e së drejtës së procedurës penale apo ato të së drejtës së procedurës civile. Për të qenë më të drejtpërdrejtë në konfiskimin “in rem” vlen zbatimi i parimit “in dubio pro reo”¹ që është parashikuar në nenin 4 të Kodit të Procedurës Penale apo vlen zbatimi i parimit “onus probandi”² i parashikuar në nenin 12 të Kodit të Procedurës Civile?

Për t’i dhënë përgjigje kësaj pyetje në këtë punim do të fokusohemi në pjesën më të rëndësishme të këtij ligji që është faza në të cilin paraqitet kërkesa e prokurorisë për konfiskimin e pasurisë. Në këtë fazë ligji parashikon edhe të drejtat e palëve në proces. Personit kundër të cilit kërkohet konfiskimi i pasurisë është përcaktuar nga ky ligj natyra e sjelljes së tij në funksion të mbrojtjes së ligjshme të pronës së tij për të cilën kërkohet konfiskimi. Të provuarit e ligjshmërisë së pronës prej personit kundër të cilit është paraqitur kërkesa për konfiskim përbën një shkak ligjor për të rrëzuar kërkesën për konfiskim.

Kërkesa për konfiskim zhvillohet në kuadrin e një procesi gjyqësor *in rem* duke zbatuar për aq sa janë të mundura dispozitat e Kodit të Procedurës Civile. Në procesin gjyqësor gjykata mund të thërrasë persona të tretë në gjykim kur rezulton se pasuritë e sekuestruara u përkasin atyre.

Procesi gjyqësor *in rem* duhet të përfundojë brenda 3 muajve nga dita e paraqitjes së kërkesës për konfiskim. Në raste komplekse gjykata mund të japë vendimin e saj edhe jashtë afatit 3 mujor por gjithsesi brenda afatit një vjeçar nga dita e paraqitjes së kërkesës për konfiskim.

Pjesa më e rëndësishme e kreut për konfiskimin *in rem* është vendimmarrja e gjykatës. Vendimi duhet të bazohet në provat e shqyrtuar përgjatë gjykimit. Në vendimin për konfiskimin e sendeve duhet të plotësohen kushtet e parashikuara në ligj. Këto kushteduhet të përputhen me faktin se personi ndaj të cilit kërkohet konfiskimi i pasurisë, është i dyshuar për pjesëmarrje në veprimtari kriminale si dhe personivetë nuk arrin të provojë në procesin *in rem* ligjshmërinë e pronës së tij. Në të kundërt nësenëproces provohetdisproporcioni i të ardhurave me pasurinë e kërkuar për konfiskim, si dhe kjo pasuri është në zotërim të personit që dyshohet në pjesëmarrjen në veprimtari kriminale atëherëpasuria për të cilën është paraqitur kërkesa si rregull konfiskohet.

Fjalë kyçe:

Konfiskim *in rem*, produkt i veprës penale,disproporcion, dyshim i arsyeshëm, indicie, parandalim, onusprobandi, in dubio pro reo.

¹ Çdo dyshim për akuzën çmohet në favor të të pandehurit.

² Pala që pretendon një të drejtë ka detyrimin që në përputhje me ligjin të provojë faktet mbi të cilat bazon pretendimin e saj.

Prokuroria dhe konfiskimi *in rem*

Prokurori pranë Gjykatës së shkallës së parë “Për Krimet e Rënda” Tiranë si subjekt procedural i njohur nga ligji paraqet në këtë gjykatë kërkesën për konfiskimin e pasurisë. Procesi gjyqësor për konfiskimin e pasurisë shqyrtohet nga Gjykata e shkallës së parë “Për Krimet e Rënda” Tiranë.

Si rregull, procesit gjyqësor për konfiskimin e pasurisë pason një seancë të mëparshme gjyqësore që lidhet me kërkesën për sekuestrimin e pasurive të paraqitur nga prokurori. Në seancën gjyqësore për konfiskimin sendet që kërkohen të konfiskohen si rregull janë sekuestruar paraprakisht me një vendim të gjykatës “Për Krimet e Rënda”. Teorikisht nuk përjashtohet mundësia që sendet të jenë sekuestruar më parë edhe me një vendim për sekuestrimin e sendeve në funksion të procesit penal.

Themi si rregull se jo gjithmonë konfiskimi i pasurisë paraprihet nga një vendim për sekuestrimin e pasurive. Referuar nenit 21/2 të “Ligjit Antimafia”¹ kërkesa për konfiskimin e pasurive mund të paraqitet edhe për ato pasuri të cilat nuk janë nënshtruar sekuestrimit paraprak apo për të cilat prokuroria nuk ka kërkuar më parë sekuestrimin e tyre.¹

¹ Neni 21/2 i “Ligjit Antimafia” parashikon: Konfiskimi i pasurive kërkohet dhe vendoset edhe në rastet kur ndaj pasurive nuk është kërkuar dhe vendosur masa e sekuestrimit.

Kërkesa për konfiskimin e pasurisë ndër të tjera si elementë të saj përmban pasurinë apo pasuritë për të cilat kërkohet masa e konfiskimit, personin ose personat të cilat kanë lidhje të drejtpërdrejtë ose të tërthortë me pasurinë e kërkuar për konfiskim, gjykatën që do të shqyrtojë kërkesën si dhe bazën ligjore në të cilën mbështetet kërkesa për konfiskim. Me paraqitjen e kërkesës për konfiskim, çështja regjistrohët në regjistrin e gjykatës dhe më pas kalon për gjykim.

Shqyrtimi i kërkesës për konfiskim bëhet përpara një trupi gjykues të përbërë nga tre gjyqtarë. Para fillimit të shqyrtimit të kërkesës për konfiskim gjykata cakton datën e parë të seancës gjyqësore dhe njofton palët të cilat janë të pasqyruara në kërkesën për konfiskim.

Konfiskimi *in rem* dhe procedura gjyqësore

Procedura gjyqësore e konfiskimit zhvillohet sipas rregullave të parashikuara nga “Ligji Antimafia” si dhe për aq sa është e mundur plotësohet me dispozitat e Kodit të Procedurës Civile. Kjo do të thotë se parimet e së drejtës procedurale penale nuk zbatohen në procedurën gjyqësore të konfiskimit. Pra parimi i prezumimit të pafajësisë nuk është i vlefshëm nëkonfiskimin *in rem*. Vlen për aq sa është i pajtueshëm me Ligjin “Antimafia” zbatimi i parimit të së drejtës së procedurës civile *onusprobandi* që do të thotë se në rastin tonë personi ndaj të cilit kërkohet konfiskimi i pasurisë, ka të drejtën të parashtrrojë me prova para gjykatës prejardhjen e ligjshme të pronës së tij që është vënë në dyshim nga prokuroria.

Për këtë shkak mund të themi se në natyrën e këtij gjykimi i gjithë procesi zhvillohet në drejtim

të sendeve (in rem) për të cilat kërkohet konfiskimi. Në këtë këndvështrim “Ligji Antimafia” ka mishëruar në përmbajtjen e tij parimin e barrës së provës. Sipas këtij parimi ai që pretendon një të drejtë ka detyrimin ligjor të vërtetojë pretendimin e tij. Pra ajo që doktrina e njeh si parimin *OnusProbandi* në “Ligjin Antimafia” është parashikuar nga neni 21/3 të tij që i njeh mundësinë të paditurit që të vërtetojë ligjshmërinë e pronës për të cilën kërkohet konfiskimi.¹

Zhvillimi i procesit gjyqësor për konfiskimin *in rem*

Procesi gjyqësor në gjykatën e shkallës së parë zhvillohet me praninë e prokurorit si subjekti që inicion procesin gjyqësor si dhe me praninë e personit ndaj të cilit kërkohet konfiskimi i sendit.

Në përgjithësi proceset gjyqësore në konfiskimin *in rem* janë zhvilluar me pjesëmarrjen e prokurorit si dhe të personit ndaj të cilit kërkohet zbatimi i masës parandaluese të konfiskimit të sendit i quajtur ndryshe si person i paditur. Referuar nenit 22/2 të “Ligjit Antimafia” procesi gjyqësor mund të zhvillohet në mungesë të palës së paditur, në rast se ai nuk ka një vendbanim të zgjedhur në Shqipëri si dhe me gjithë kërkimet e bëra nga policia gjyqësore ai nuk është gjendur dhe për këto kërkime gjykata vendos mosgjetjen e personit të paditur. Në këtë rast personi për të cilin është vendosur mosgjetja me vendim gjykate përfaqësohet në gjykim nga një avokat i zgjedhur prej familjarëve ose me një avokat të caktuar kryesisht nga gjykata.

Kjo procedurë e parashikuar nga neni 22/2 i “Ligjit Antimafia” nuk duhet ngatërruar me zhvillimin

¹ Barra e provës, për të vërtetuar se pasuritë janë fituar në mënyrë të ligjshme, i përket personit, kundër të cilit kërkohet konfiskimi.

e gjykimit në mungesë të të paditurit parashikuar nga neni 179 i Kodit të Procedurës Civile¹ e cila me hipotezën e parashikuar në të mund të aplikohet edhe në procesin *in rem*. Gjykata në konfiskimin *in rem* zbaton nenin 179/ të K. Pr. Civile kur i padituri ka dijeni rregullisht për datën e seancës gjyqësore dhe nuk paraqitet pa ndonjë shkak të arsyeshem që do të thotë se ndaj tij gjykata e zhvillon gjykimin në mungesë. Në të njëjtën mënyrë veprohet edhe në gjykimin e konfiskimit *in rem*. Nëse personi i paditur në këtë gjykim ka dijeni të rregullt për seancën gjyqësore dhe nuk paraqitet në të pa ndonjë arsye të përligjur, gjykata mund të procedojë më tej duke zhvilluar gjykimin në mungesë të të paditurit.

Për shkak të natyrës civile të gjykimit, mund të ndodh që sendi për të cilin kërkohet konfiskimi mund t'i përkasë tërësisht ose pjesërisht një personi të tretë i cili nuk ka qenë palë në gjykimin në fillim të procesit gjyqësor. Në rast se një fakt i tillë konstatohet gjatë gjykimit, palët me kërkesën e tyre ose gjykata me një vendim të arsyetuar duhet të thërrasë personin e tretë në gjykimin me qëllim që atij t'i jepet mundësia për të provuar ligjshmërinë e sendit për të cilin kërkohet konfiskimi.

Duhet të theksojmë se thirrja e personit të tretë është një detyrim për procesin nëse rezulton se gjatë gjykimit sendet i përkasin personit të tretë. Personi i tretë duhet të provojë ligjshmërinë e sendit të tij. Për personin e tretë vlejné të njëjtat garanci që ligji i njeh edhe të paditurit. Me paraqitjen në gjykim të personit të tretë, atij i jepet nga gjykata një afat i arsyeshem kohor për të përgatitur mbrojtjen. Gjykimin mund të zhvillohet edhe në mungesë të personit të

¹ Neni 179/2 i K. Pr. Civile parashikon: Nëse i padituri nuk paraqitet në seancën e parë dhe paditësi nuk kërkon që gjykimin të zhvillohet në mungesë, gjykata cakton një seancë tjetër gjyqësore.

tretë kur ai nuk paraqitet në gjykim me gjithë dijeninë që ai mund të ketë për seancën gjyqësore. Ashtu si edhe për personin e paditur, edhe për personi i tretë i cili nuk ka zgjedhur një vendbanim në Shqipëri apo me gjithë kërkimet e bëra nga policia gjyqësore ai nuk gjendet, gjykata pas vendimit të mosgjetyes së tij i cakton personit të tretë një avokat kryesisht.

A ka mundësi që i padituri apo personi i tretë që është gjykuar në mungesë të kërkojnë rivendosje në afat të së drejtës së ankimit nëse këta persona nuk kanë dijeni për vendimin e dhënë në mungesë të tyre?

Mendoj se i padituri ose personi i tretë të gjykuar në mungesë të cilët nuk kanë pasur dijeni për vendimin e dhënë ndaj tyre mund të kërkojnë në gjykatë rivendosjen në afat të së drejtës për të bërë ankimin ndaj vendimit. Kërkesa për rivendosje në afat të së drejtës së ankimit ndaj vendimi të dhënë duhet t'i përmbahet parashikimeve ligjore të përcaaktuara në K. Pr. Civile në Kapitullin që bën fjalë për Mjetet ligjore të mbrojtjes.

Kohëzgjatja e kërkesës për gjykim

Kërkesa për gjykimin e konfiskimit si rregull duhet të shqyrtohet dhe të përfundojë brenda tre muajve nga dita e paraqitjes së kërkesës së prokurorit. Në raste të veçanta si dhe në çështje komplekse gjykata mund të shtyjë dhënien e vendimit të saj përfundimtar në një datë të mëvonshme se afati tre mujor por gjithsesi brenda një viti nga data e paraqitjes së kërkesës për konfiskim.

Elementet e vendimit të gjykatës në konfiskimin *in rem*

Gjykata vendos konfiskimin *in rem* kur plotësohen në mënyrë shteruese tre kushtet e parashikuara në nenin 24 të “Ligjit Antimafia”. Në kushtet e përcaktuara nga neni 24 i “Ligjit Antimafia” reflektohen parimet e rëndësishme të së drejtës të cilat lidhen ngushtësisht me procesin e rregullt ligjor. Brenda kushteve të përmendura më lart mishërohet e drejta e interesit publik për të përjashtuar nga qarkullimi civil pasuri të cilat janë produkte të veprës penale nga njëra anë me garancitë që i ofrohet individit për të gëzuar të drejtën e pronës së tij kur kjo pronë provohet në gjykim se është fituar në mënyrë të ligjshme.

Pra fokusi i kësaj pike të këtij punimi do të përqendrohet në identifikimin e elementeve të interesit publik në konfiskimin *in rem* dhe te drejta që ky Ligj i njeh individit nëpërmjet instrumenteve ligjorë për të mbrojtur pronën e tij. Më poshtë po rendisim tre kushtet qënevojiten për konfiskimin *in rem* të parashikuara nga neni 24 i “Ligjit Antimafia” të cilat shkurtimisht përmbledhen me parimet e ligjshmërisë, proporcionalitetit dhe nevojshmërisë.

Parimi i ligjshmërisë

A. - Kur ka dyshime të arsyeshme, bazuar në indicie, për pjesëmarrjen e personit në veprimtari kriminale të parashikuara në nenin 3 të këtij ligji (*Ligjshmëria*).

Në bazë të këtij parimi të kërkuar nga neni 24 i Ligjit gjatë procesit gjyqësor duhet të provohet fakti se personit ndaj të cilit kërkohet të zbatohet masa parandaluese e konfiskimit të pasurisë duhet të ekzistojë dyshimi i arsyeshëm i bazuar në indicie

për pjesëmarrje në veprimtari kriminale të parashikuar nga neni 3 i “Ligjit Antimafia”. Në nenin 3 të këtij ligji janë parashikuar qartësisht veprat penale për të cilat në të njëjtën kohë ose më vonënga nisja e hetimit penal, prokuroria nis edhe hetimi pasuror.¹

Përcaktueshmëria me ligj e veprave penale për të cilat nis hetimi pasuror si dhe fillimi i hetimit pasuror pas regjistrimit të hetimit penal janë elemente thelbësore të cilat garantojnë respektimin e parimit të ligjshmërisë. Hetimi pasuror nuk mund të fillojë në mënyrë arbitrare ndaj një personi dhe jo për çfarëdo lloj shkelje penale të supozuar që mund të ketë kryer një person.

Hetimi pasuror fillon vetëm ndaj atyre personave të cilët dyshohen se janë të përfshirë në veprimtari kriminale, veprimtari të cilat në vetvete jo vetëm paraqesin rrezikshmëri të theksuar shoqërore por njëkohësisht prodhojnë të ardhura me natyre kriminale të afta për tu përfshirë në qarkullimin civil të sendeve. Interesi publik kërkon që produktet që rrjedhin nga vepra penale ose veprimtaria kriminale të mos përfshihen në qarkullimin civil.

¹Neni 3 i Ligjit parashikon: Dispozitat e këtij ligji zbatohen për pasuritë e personave, mbi të cilët ekziston një dyshim i arsyeshëm, bazuar në indicie, për:

- a) pjesëmarrje në organizata kriminale ose në grupe të strukturuar kriminale, sipas parashikimeve të neneve 333 dhe 333/a të Kodit Penal dhe për kryerje të krimeve prej tyre;
- b) pjesëmarrje në organizata terroriste ose në banda të armatosura, sipas parashikimeve të neneve 234/a dhe 234/b të Kodit Penal dhe për kryerje të krimeve prej tyre;
- c) kryerjen e veprave të tjera, për qëllime terroriste, të parashikuara në pjesën e posaçme kreu VII I Kodit Penal;
- ç) kryerjen e krimeve të parashikuara në nenet 109, 109/b, 110/a, 114/b, 128/b, 278/a, 282/a, 283, 283/a dhe 284/a të Kodit Penal.
- d) kryerjen e krimeve për qëllime të fitimit të pasurive të paligjshme, të parashikuara në nenet 114/a dhe 287 të Kodit Penal
- dh) kryerjen e krimeve të parashikuara në nenet 164/a, 244, 244/a, 245, 260, 312, 319 dhe 319/ç të Kodit Penal.

Kushti që kërkon germa “a” e nenit 24 të Ligjit është ekzistenca e dyshimit të arsyeshëm të bazuar në indicie për pjesëmarrje të të dyshuarit në veprimtari kriminale. Standardi i provueshmërisë së këtij kushti në konfiskimin *in rem* është i njëjtë me atë që kërkohet edhe në procesin penal për dyshimin e arsyeshëm. Nëpërmjet këtij kushti në gjykim duhet të provohet lidhja që duhet të ekzistojë midis ekzistencës së veprës penale ose veprimtarisë kriminale dhe sendit që kërkohet konfiskimi. Kur themi vepër penale në këtë rast kemi parasysh disa elemente të saj (jo të gjitha elementet e veprës penale) si koha e supozuar e kryerjes së veprës penale, natyra e veprës penale, pjesëmarrja e dyshuar e personit në veprën penale dhe sendet e dyshuara si produkte të veprës penale (dyshimi se ato derivojnë nga veprimtaria kriminale).

Kur i referohemi lidhjes midis dyshimit të arsyeshëm bazuar në indicie dhe produktit të supozuar të veprës penale nuk kemi parasysh lidhjen shkakësore midis veprimit të kryer dhe pasojës së ardhur që është elementet thelbësor i veprës penale. Për ta konkretizuar me një shembull themi se në veprën penale të “Pastrimit të produkteve nga vepra penale ose veprimtaria kriminale” parashikuar nga neni 287 të Kodit Penal ekziston një lidhje midis veprimtarisë kriminale ose veprës penale bazë me veprimet e mëpasshme që lidhen me pastrimin e produktit kriminal që derivon prej veprës penale ose veprimtarisë kriminale.

Në procesin penal në standardin e kërkuar për provueshmërinë e akuzës, prokurori duhet të vërtetojë përtej dyshimit të arsyeshëm lidhjen shkakësore që duhet të ekzistojë midis veprës penale bazë ose veprimtarisë kriminale të kryer dhe produktit të realizuar nga kjo veprimtari kriminale e cila është pastruar ose është tentuar të pastrohet prej të pandehurit me veprimet e tij. Në këtë rast nëse prokurori arrin

të provojë në procesin penal përtej dyshimit të arsyeshëm lidhjen midis veprës penale dhe veprimave që lidhen me pastrimin e produktit që rrjedh nga vepra penale atëherë prokurori në procesin penal do kërkojë edhe konfiskimin e produktit të veprës penale si një dënim plotësues.¹

Në këtë rast konfiskimi penal është një dënim plotësues që i jepet të pandehurit dhe jo një masë parandaluese që parashikohet nga “Ligji Antimafia”. Rregulli i përgjithshëm kërkon që produktet e veprës penale të konfiskohen në procesin penal për arsye se produktet në vetvete krijohen nga vepra penale. Vetëm në rastin përjashtimor kur produktet e veprës penale nuk mund të konfiskohen në procesin penal si dënim plotësues atëherë gjen vend zbatimi i “Ligjit Antimafia” dhe përdorimi si instrument parandalues (jo dënim plotësues) konfiskimi *in rem*.

Siç e përmendëm më lart, jo në të gjitha rastet në procesin penal bëhet e mundur realizimi i konfiskimit të produktit kriminal si dënim plotësues. Arsyet mund të jenë të ndryshme si psh. procedimi penal nuk mund të fillojë apo nuk mund të vazhdojë për shkak se autori i dyshuar mund të ketë vdekur, ekzistojnë pengesa ligjore për të nisur një procedim penal ndaj tij (imuniteti, moshë), ekzistojnë pengesa të tjera procedurale të cilat mund të lidhen me refuzimin e një kërkesë ekstradimi të tij nga shteti në të cilin ai ndodhet, si dhe pengesa që lidhen me vetë procesin penal të zhvilluar ku personi që zotëron pasuri mund të ketë marrë pafajësi në gjykatë për shkak se nuk

¹ Neni 30/2 i Kodit Penal parashikon:

Për personat që kanë kryer krime ose kundërvajtje penale bashkë me dënimin kryesor mund të jepen edhe një ose disa nga këto dënime plotësuese:

1. ...

2. Konfiskimi i mjeteve të kryerjes së veprës penale dhe produkteve të veprës penale.

është provuar përtej çdo dyshimi të arsyeshëm se ai mund ta ketë kryer veprën penale prej së cilës kanë derivuar produktet e saj.

Të gjitha këto shkaqe e bëjnë të pamundur konfiskimin penal të sendeve si produkte të veprës penale. Por këto shkaqe nuk paraqiten si pengesa në konfiskimin *in rem* si masë parandaluese. Në këtë proces nuk është prokurori që duhet provojë paligjshmërinë e pronës së kërkuar për konfiskim. Barra e provës për të provuar ligjshmërinë e pronës së kërkuar për konfiskim i ngarkohet të paditurit. E drejta për të provuar ligjshmërinë e pronës së kërkuar për konfiskim nga i padituri përfshihet në kushtin e dytë që kërkon neni 24 i “Ligjit Antimafia” që lidhet me respektimin e parimit të proporcionalitetit.

Prokurori për të provuar dyshimin e arsyeshëm të përfshirjes së të paditurit në veprimtari kriminale nga ato që parashikohen në nenin 3 të “Ligjit Antimafia”, mund të paraqes si prova në konfiskimin *in rem* aktetë cilat lidhen me hetimin penal të çështjes si dhe prova të cilat mund të jenë shqyrtuar gjatë procedimit penal përpara gjykatës. Në praktikën e gjykatës në konfiskimin *in rem* janë përdorur si prova në funksion të dyshimit të arsyeshëm të mbështetur në indicie përgjime telefonike të të paditurit me persona të tjerë dyshuar të përfshirë në veprimtari kriminale, deklarata të dhëna gjatë fazës së hetimit penal të shtetasve me cilësinë e personave ndaj të cilëve zhvillohen hetime si dhe me cilësinë e personave që tregojnë rrethana të dobishme për hetimin, këqyrje dhe sekuestrime sendesh të dyshuara si produkte të veprave penale.

Njëkohësisht në lidhje me këtë moment mendoj se si prova në funksion të këtij kushti të kërkuar nga neni 24 i “Ligjit Antimafia” mund të përdoren edhe rezultatet që lidhen me veprimet simuluese si pjesë

e teknikave speciale të hetimit të parashikuara nga neni 294/a i K. Pr. Penale¹. Rezultatet që lidhen me veprimin simulues janë përgjimet ambientale, vëzhgimet nëpërmjet fotove apo filmimeve, sekuestrimet që mund të ndodhin për shkak të veprimit simulues etj.

Të gjitha rezultatet e përfutuara nga veprimet simuluese mund të përdoren në konfiskimin *in rem* si kusht i kërkuar nga neni 294/a – 1 i K. Pr. Penale kur bën fjalë për *zbulimin e të dhënave financiare ose pronësie të një personi, për të cilin ka dyshime për kryerjen e një krimi*.

Në përgjithësi këto janë disa probleme të hasura në praktikë që lidhen me kuptimin dhe zbatimin e elementeve të përfshira në kushtin e parë të nenit 24 të "Ligjit Antimafia".

Parimi i proporcionalitetit

B. - Kur nuk provohet se pasuria ka prejardhje të ligjshme, apo personi nuk justifikon zotërimin e pasurive ose të të ardhurave, që nuk i përgjigjen dukshëm nivelit të të ardhurave, fitimeve apo veprimtarive të ligjshme, të deklaruara dhe as nuk justifikohen prej tyre (*Proporcionaliteti*).

Kushti i përmendura më lart është pasqyrim i parimit të proporcionalitetit. Sipas këtij kushti si prokurori që ka sjellë kërkesën për konfiskim ashtu edhe i padituri detyrohen nga ligji të provojnë pretendimet e tyre në lidhje me konfiskimin *in rem*.

¹ Neni 294/a – 1 i K. Pr. Penale parashikon: Oficeri dhe agjenti i policisë gjyqësore ose personi i autorizuar prej tyre mund të ngarkohen për blerje të simuluar të sendeve, që rrjedhin nga një krim ose simulim i një akti korruptiv, ose të kryejnë veprime të tjera simuluese, për të zbuluar të dhëna financiare ose pronësie të një personi, për të cilin ka dyshime për kryerjen e një krimi, duke fshehur bashkëpunimin me policinë ose detyrën e tyre si punonjës policie.

Si fillimi personi ndaj të cilit kërkohet konfiskimi i pasurisë ngarkohet me barrën e provës për të provuar ligjshmërinë e pasurisë që kërkohet për t'u konfiskuar. Ky detyrim për të paditurin buron konkretisht nga neni 21/3 i "Ligjit Antimafia" në lidhje me nenin 24/1 – b të po këtij ligji.

Si mund të provojë i padituri ligjshmërinë e pasurisë për të cilën kërkohet konfiskimi?

"Ligji Antimafia" nuk i vendos asnjë kufizimi të paditurit për të provuar ligjshmërinë e pasurisë së tij. I padituri mund të përdor në gjykim çdo mjet ligjor që ai e çmon të nevojshëm në funksion të pretendimit të tij për ligjshmërinë e pasurisë. Në procesin gjyqësor i padituri mund të vërtetojë ligjshmërinë e pronës me prova të cilat provojnë faktin se ai pronën e ka të trashëguar, dhuruar, fituar me punën e tij apo me ndonjë aktivitet të ligjshëm të njohur nga legjislacioni shqiptar.

Në praktikën e gjykatës së shkallës së parë Për Krime të Rënda në procesin gjyqësor janë marrë prova shkresore të hartuara edhe nga entitete dhe institucione të huaja të sjella nga i padituri në formën e kërkuar nga ligji të cilat provonin faktin e marrëdhënies së punës të kryer nga i padituri si emigrant jashtë Shqipërisë, pagën e marrë prej të paditurit si dhe afatin kohor të fillimit dhe përfundimit të marrëdhënieve të punës së kryer prej të paditurit.

Kufizimi i vetëm për provat e pranuar në procesin gjyqësor lidhet me kufizimin në përgjithësi të parashikuar në K. Pr. Civile që përcakton rregullat mbi marrjen e provave në procesin civil. Për shembull nuk lejohet prova me dëshmitarë kundër ose tej përmbajtjes së një akti zyrtar ose privat që përbën provë të plotë.¹

¹ Neni 232 i K. Pr. Civile parashikon: Nuk lejohet prova me dëshmitarë kundër ose tej përmbajtjes së një akti zyrtar ose privat që përbën provë të plotë. Gjithashtu, nuk lejohet të provohet me dëshmitarë marrëveshja

Nëse i padituri provon ligjshmërinë e pasurisë së kërkuar për konfiskim atëherë kërkesa për konfiskimin e kësaj pasurie rrëzohet nga gjykata.

Sipas kushtit të dytë të parashikuar nga neni 24 i “Ligjit Antimafia” nuk ngarkohet vetëm i padituri të provojë ligjshmërinë e pronës së tij por njëkohësisht në mënyrë implicite duhet të provohet në gjykim mos justifikimi prej të paditurit i zotërimit të pasurisë së tij me nivelin e të ardhurave apo fitimeve nga veprimtaria e tij e ligjshme. Pra midis nivelit të të ardhura të fituara ligjërisht prej të paditurit dhe pasurisë që kërkohet të konfiskohet duhet të ekzistojë një mospërputhje e dukshme e cila nuk përligjet prej të paditurit.

Në mendimit tim kjo pjesë e kushtit të dytë që kërkon neni 24 i “Ligjit Antimafia” për të arritur në konfiskimin *in rem* i ngarkohet si barrë prove (*Onus Probandi*) prokurorit. Në konfiskimin *in rem* prokurori duhet të provojë jo vetëm dyshimin e arsyeshëm të mbështetur në indicie se i padituri është pjesëmarrës në ndonjë veprimtari kriminale nga ajo që parashikon neni 3 i “Ligjit Antimafia”, por njëkohësisht ai duhet të provojë edhe disproporcionalitetin e dukshëm që ekziston midis nivelit të të ardhurave të fituara ligjërisht prej të paditurit dhe vlerës së pronës që kërkohet të konfiskohet.¹

Në praktikën gjyqësore pjesa e proporcionalitetit midis nivelit të të ardhurave dhe vlerës së sendeve që kërkohet të konfiskohet zakonisht referuar edhe natyrës së çështjes gjyqësore provohet me hartimin e një akti ekspertimi kontabël. Në aktin e ekspertimit kontabël gjejnë pasqyrim vlere e sendeve për të cilat kërkohet konfiskimi si dhe të ardhurat e siguruara me aktivitetin e ligjshëm prej të paditurit

¹ Vendim nr. 04 datë 08. 04. 2016 i Gjykatës së shkallës së parë “Për Krimet e Rënda” Tiranë.

(në përcaktimin e të ardhurave përfshihen edhe shpenzimet e nevojshme që kryen i padituri gjatë kohës që ai i ka siguruar ligjërisht këto të ardhura).

Pra kushti i dytë i parashikuar nga neni 24 i “Ligjit Antimafia” u ngarkon palëve ndërgjyqës detyrim e ndërsjellët që pretendimet e tyre ti vërtetojnë me provat që duhet ti nënshtrohen hetimit gjyqësor.

I padituri është i detyruar të provojë në gjykim ligjshmërinë e pasurisë së tij të kërkuar për konfiskim. Në këtë aspekt ai nuk barazohet me pozitën e të pandehurit në procesin penal pasi në këtë gjykim ndaj tij nuk vlen parimi i prezumimit të pafajësisë. Për shkak të këtij pozicioni që ligji i njej të paditurit mund të themi se procesi gjyqësor në konfiskimin *in rem* është një proces gjyqësor i ngjashëm me procesin civil (zbatohen dispozitat e K. Pr. Civile për aq sa ato janë të mundura) dhe konfiskimi që jepet nga gjykata nuk është një dënim plotësues. Konfiskimi i dhënë në bazë të “Ligjit Antimafia” është një masë parandaluese e cila mbështetet në dyshimin se pasuritë e kërkuar për konfiskim mund të derivojnë nga veprimtari kriminale. Kjo është edhe arsyeja pse i padituri duhet të provojë ligjshmërinë e pronës së kërkuar për konfiskim.

Meqenëse konfiskimi *in rem* mbështetet në dyshime se prona rrjedh nga një veprimtari kriminale, i takon të paditurit që përpara gjykatës “të heq” dyshimin e paligjshmërisë së pronës së tij.

Parimi i nevojshmërisë

C. - Kur rezulton se pasuria është drejtpërdrejt ose tërthorazi në zotërim të pjesëshëm apo të plotë të personit (*Nevojshmëria*).

Për të pranuar konfiskimin *in rem* në gjykim duhet të plotësohet edhe kushti i tretë që lidhet me

zotërimin e pasurisë për konfiskim nga i padituri. Lidhja që ekziston midis të paditurit dhe pasurisë që dyshohet se rrjedh nga veprimtari kriminale e bën të nevojshëm masën e konfiskimit. Ashtu si kundër e përmendëm më lart “Ligji Antimafia” ka efekt parandalues sepse nëpërmjet tij ndalohet përfshirja në qarkullimin civil të pasurive që burojnë nga veprimtari kriminale.

Mosmarrja e masave me natyrë parandaluese për pasuritë të cilat burojnë nga veprimtari kriminale duke lejuar që këto pasuri të hynin lirisht në qarkullimin civil, do të inkurajonte dhe afektonte individët që të kryenin vepra penale për qëllime përfitimi monetar apo ekonomik.

Kështu që kushti i tretë për konfiskimin *in rem* është i rëndësishëm pasi ai ndërpret përfundimisht lidhjen që ekziston midis personit të dyshuar të përfshirë në veprimtari kriminale dhe pasurisë që buron prej kësaj veprimtarie kriminale. Pra kushti i tretë i nenit 24 të “Ligjit Antimafia” evokon aspektin e nevojshmërisë së konfiskimit *in rem*.

Prokuroria dhe disponibiliteti i saj në konfiskimin *in rem*

Në konfiskimin *in rem* pavarësisht pozicionit të subjekteve procedurale (prokuroria dhe i padituri) procesi gjyqësor është i natyrës civile. Në përgjithësi parimet e së drejtës së procedurës civile duhet të zbatohen edhe në konfiskimin *in rem*.

Një parim i rëndësishëm në të drejtën e procedurës civile është ai i disponibilitetit të padisë që ushtrohet nga paditësi. Nëpërmjet këtij parimi paditësi në një proces civil ndër të tjera i njihet e drejta për të hequr dorë nga e drejta e padisë që ai ka paraqitur në gjykatë ose edhe nga e drejta e gjykimi të nisur

me kërkesë të tij. Në këto raste gjykata është e detyruar të rrëzojë padinë në rastin e heqjes dorë nga e drejta e paditës prej paditësit ose të pushojë gjykimin në rastin e heqjes dorë nga e drejta e gjykimit prej tij.

A vlejnë këto rregulla edhe për prokurorin që ka iniciuar gjykimin e konfiskimit *in rem*? Pra a mund të heq dorë prokuroria nga e drejta e kërkesës ose nga e drejta e gjykimit për konfiskimin e pasurisë dhe në këto raste a është e detyruar gjykata të respektojë këto kërkesa të prokurorit si formë e ushtrimit të së drejtës së disponibiliteti të padisë?

Pavarësisht mendimit tim, jurisprudenca e Gjykatës së Lartë konfirmon respektimin e parimit të disponibilitetit të padisë edhe në konfiskimin *in rem*. Prokurori në procesin e konfiskimit gëzon cilësitë e paditësit në ushtrimin e së drejtës për të hequr dorë nga e drejta e gjykimit të padisë ose për të hequr dorë edhe nga e drejta e padisë.

Në lidhje me këtë moment Gjykata e Lartë në vendimin nr. 224 datë 09. 12. 2014 është shprehur:

Në këtë kontekst, ndryshe nga sa parashikohet në qëndrimin në vendimin e gjykatave të themelit lidhur me zbatimin e ligjit, në çështjen objekt rekursi, Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë, vlerëson se e drejta për të iniciuar procedimin e posaçëm pasuror me cilësinë e kërkuetit nënkupton dhe përfshin edhe të drejtën për të disponuar për kërkesën dhe objektin, deri sa gjykata të jetë shprehur me vendimin.

Parimi i disponibilitetit, i sanksionuar në nenet 6 dhe 28 të K.Pr.Civile, ashtu si për gjykatën e shkallës së parë vlen edhe për gjykatën e shkallës së dytë. Edhe gjykimi në apel, në thelb, ka të njëjtën natyrë me veçoritë që parashikon Kodi i Procedurës Civile ashtu si edhe gjykimi në shkallë të parë, prandaj edhe parimi i disponibilitetit të kërkesës përbën një nga parimet themelore të procedurës civile duhet të gjejë zbatim.

Në legjislacionin tonë procedural civil në fuqi, prokurorit i është njohur vetëm përjashtimisht e drejta për të ushtruar kërkesë për zhvillimin e procesit civil gjyqësor, por edhe për këto raste, është me rëndësi theksohet fakti se në një proces gjyqësor me palë kundërshtare nuk duhet të cenohet parimi i disponibilitetit, duke mos përjashtuar as rastin konkret.

Kështu, për heqjen dorë nga gjykimi ose nga e drejta e padisë, apo pakësimi i objektit, gjykata ka detyrimin për të respektuar këtë të drejtë të kërkuarit (paditës). Ky parim, i parashikuar edhe në dispozita të tjera të Kodit të Procedurës Civile (nenet 2, 6, 28, 153,) ka vlerë të përgjithshme, dhe respektimi i tij nga gjykatat, është trajtuar në jurisprudencën kushtetuese si pjesë përbërëse e të drejtës për një proces të rregullt ligjor (shih vendimin nr.6, datë 15.04.2005, të Gjykatës Kushtetuese).

...

...Në këto kushte, gjykatat e themelit kanë proceduar kryesisht përtej kërkesës së prokurorit-paditës, pra, ultra petita dhe duke mos kryer një analizë tërësore të indicjeve dhe të qëndrimit të palëve në gjykim.

*Të njëjtin qëndrim Gjykata e Lartë e ka konfirmuar edhe në vendimin e saj të mëvonshëm me numër 112 datë 24. 06. 2015. Në përfundim mund të themi se edhe në procesin *in rem* prokuroria gëzon të drejtën e paditësit civil në rastet e heqjes dorë nga e drejta e gjykimi ose nga e drejta e padisë.*

Përfundime

Konfiskimi *in rem* është një masë efektive parandaluese kur nëpërmjet procedimit penal prokuroria nuk ka mundur të procedojë me konfiskimin e produkteve që rrjedhin nga vepra penale për arsyet që i përmendëm edhe më lart. Pavarësisht alternativës së konfiskimit *in rem* duhet të theksojmë se përpjekja e parë për konfiskimin e produkteve që burojnë nga vepra penale duhet të jetë procedimi penal i cili ofron garanci të mëdha në respektimin e të gjitha të drejtave të të pandehurit.

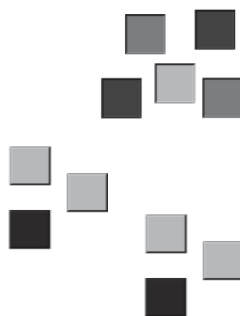
Vetëm në rastet kur nuk është e mundur të procedohet me konfiskimin penal atëherë prokuroria mund të përdor si zgjedhje alternative të fundit konfiskimin *in rem*. Në çdo konfiskim *in rem* vendimi i gjykatës duhet të përfshijë në pjesën arsyetuese të tij njëherazi tre kushtet e përcaktuara nga neni 24 i “Ligjit Antimafia” që janë *ligjshmëria, proporcionaliteti dhe nevojshmëria*. Me plotësimin e të tre kushteve së bashku kërkesa për konfiskim *in rem* duhet të pranohet nga gjykata. Kështu që garantohet interesi publik për mos përfshirje në qarkullimin civil të produkteve të veprës penale si dhe e drejta e të paditurit për aksesin në gjykatë duke i ofruar mundësinë për të provuar ligjshmërinë e pronës së kërkuar për konfiskim.

Bibliografia

- Ligji “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar, trafikimit dhe korrupsionit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë” numër 10 192 datë 3. 12. 2009.
- Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë.
- Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë.
- Kodi i Procedurës Civile i Republikës së Shqipërisë.
- Vendim nr. 224 datë 09. 12. 2014 i Gjykatësë Lartë.
- Vendim nr. 112 datë 24. 06. 2015i Gjykatësë Lartë.
- Vendim nr. 04 datë 08. 04. 2016 i Gjykatës së shkallës së parë “Për Krimet e Renda” Tiranë.
- Civil forfeiture (Confiscation in rem): Explanatory and impact study, Prepared by MsArvinderSambei, CoE expert, May 2012.



Msc. Bruna XHAFAJ



SME-të në Shqipëri, pengesat për zhvillimin e tyre dhe roli i tyre në ekonomi



 **Abstrakt:**

Sipërmarrjet e vogla dhe të mesme, në çdo ekonomi, luajnë një rol shumë të rëndësishëm ndaj studimi i tyre përbën interes. Masa e ndikimit të tyre në ekonomi, në punësim apo në investime ndryshon në varësi të llojit të ekonomisë dhe mënyrës se si ajo është zhvilluar. Në vendin tonë, duke qenë një vend ende në zhvillim, SME-të përbëjnë pjesën më të madhe të bizneseve që operojnë, si rrjedhim pritjet që ndikimi i tyre të jetë i rëndësishëm në rritjen ekonomike. Analiza është realizuar duke marrë në studim tre variabla: qarkullimin vjetor të SME-ve, GDP vjetore dhe punësimin, ku GDP është trajtuar si variabël i varur në regresionin e shumëfishtë. Duke u bazuar në të dhënat e GDP-së, qarkullimit vjetor të SME-ve dhe punësimit zbulohet lidhja për periudhën 2004-2014, ku SME-të kanë ndikuar në 50,29% të GDP-së. Metodologjia e përdorur është bazuar në ekuacionet e regresionit dhe koeficientin e përcaktueshmërisë.

   **Fjalë kyçe:**

Small and Medium Enterprises (Ndërmarrje të vogla e të mesme); Rritje ekonomike.

Klasifikimi Jel:

L11, L25, O17.

Hyrja

Bizneset e vogla luajnë një rol shumë të rëndësishëm në ekonominë botërore. Statistikat tregojnë se SME-të kontribuojnë në më shumë se 55% të GDP-së dhe në mbi 60% të punësimit total në vendet me të ardhura të larta. Në vendet me të ardhura të ulëta këto raporte shkojnë në 60% dhe 70% duke përfshirë dhe ekonominë informale, ndërkohë që në vendet me të ardhura të mesme raporti vlerësohet 70% dhe 90%.¹

Një analizë e detajuar e OECD për produktivitetin që kanë shkaktuar SME-të në vendet e OECD në dhjetë vitet e fundit ishte se rreth 20-40% e produktivitetit në punësim dhe në ekonomi shpjegohej nga hyrjet dhe daljet e këtyre firmave në treg. (OECD Conference Of Ministers Responsible For Small And Medium-Sized Enterprises). Gjatë njëzetëvjeçarit të kaluar Shqipëria kaloi një tranzicion të ndërlikuar, të përbërë nga periudha stabiliteti dhe rritjeje, por edhe periudha kthimi pas. Rritja e GDP-së ka qenë pothuajse e qëndrueshme në 6% në vit, e ndjekur nga ekspansioni i sektorëve të tillë si ndërtimi, transporti dhe shërbimet. Vendi dhe roli i SME-ve në këto zhvillime ishte shumë i rëndësishëm sepse ato u përhapën kudo në vend, nga qytetet më të mëdha deri në fshatrat më të largët. Për këtë arsye lënia pas dore e zhvillimit të tyre do të thoshte mos të merren parasysh elementë të rëndësishëm të rritjes ekonomike së një vendi.

¹ Burimi: World Bank Annual Report.

Sipas ligjit “Për ndërmarrjet e vogla dhe të mesme”, nr. 8957 dt. 17.10.2002 të ndryshuar në datë 22.12.2008, Neni 4 në mikrondërmarrje dhe ndërmarrje të vogla dhe të mesme do të klasifikohen ato ndërmarrje që kanë të punësuar më pak se 250 veta dhe realizojnë një shifër afarizmi vjetor jo më të madhe se 250 milion lekë. Në fund të vitit 2004 SME-të e regjistruara dhe që operonin në Shqipëri ishte 54596, të cilat përbënin 99% të totalit të firmave që operonin gjatë atij viti. Ato kanë siguruar 56% të punësimit total, 65% të qarkullimit të ekonomisë dhe 45% të investimeve private. (Xhepa, 2006). Në vitin 2008 në Shqipëri sektori i SME-ve siguron 72.9% të GDP-së dhe punësonte 71.4% të forcës aktive punëtore. Aktiviteti i SME-ve është i fokusuar në tregun vendas dhe shumë pak prej tyre operojnë në sektorin e eksporteve. Gjithashtu edhe shpërndarja territoriale e SME-ve nuk është harmonizuar sipas kapitalit human apo burimeve potenciale që mund të kenë zona të ndryshme. Ka një përqendrim shumë të madh në Tiranë, në pjesën qendrore dhe përgjatë bregdetit. Më shumë se gjysma e SME-ve operojnë në autostradën Tiranë -Durrës (Sicignano & Capurso, 2011).

Rishikim literature

SME-të, sot, luajnë një rol të rëndësishëm në zhvillimin ekonomik kudo në botë. Ato janë konsideruar si shumë fleksibël, shumë efektive, shumë progresive dhe shumë të rëndësishme në një ekonomi (Gal, 2007).

Roli i rëndësishëm i SME-ve në ekonominë e një vendi është diskutuar vazhdimisht (Suprpto, Wahab, & Wibowo, 2009), gjithashtu edhe sipërmarrja është bërë tashme një çështje e rëndësishme sepse është provuar se krijimi i ndërmarrjeve ka ndikim në shumë aspekte si në rritjen e punësimit, rritjen ekonomike, në risi, produktivitet etj.

Një punim mjaft i rëndësishëm rreth kësaj çështje është ai që vë përball Kanadanë dhe Amerikën. Në këtë studim adoptohet një metodologji për të vlerësuar GDP-në për bizneset e vogla dhe të mesme kundrejt GDP-së për bizneset e mëdha në sektorin jo-bujqësor kanadez të vitit 2005. Në të gjithë sektorin jo-bujqësor SME-të me më pak se 500 punonjës ndikojnë në 54.2% të GDP-së në Kanada dhe me 50.7% në SHBA. Ndërkohë që dy industri me pronësi të madhe publike në Kanada, arsimit dhe shëndetësia përjashtohen, rezultatet janë respektivisht 52.9% dhe 50.3% (Leung & Rispoli, 2011).

Duke qenë se kuptimi i SME-ve vazhdon të mbetet i ndryshëm në vende të ndryshme, madje dhe në sektorë të ndryshëm të së njëjtës ekonomi ky studim (Katua, 2014) përpiket që të eksplorojë kuptimin e SME-ve në disa vende të caktuara si dhe të zbulojë më tej rolin e tyre në zhvillimin ekonomik dhe krijimin e vendeve të reja të punës.

Një studim i radhës i ndërmarrë në Nigeri i konsideron SME-të si një mjet për të nxitur rritjen ekonomike. Përdorimi i një pyetësi ka siguruar të dhëna prej 200 SME nga 5 njësi lokale të përzgjedhura në Nigeri. Pyetësi ishte plotësisht i strukturuar dhe i analizur nëpërmjet metodave cilësore në mënyrë që të zbulohej perceptimi për rolin e SME-ve në Nigeri. Rezultati i këtij pyetësi zbulon që pengesat më të mëdha të cilat e zvogëlojnë ndikimin pozitiv të SME-ve në rritjen ekonomike janë mungesa e suportit financiar, manaxhimi i dobët, korrupsioni, mungesa e trajnimit dhe ekspertizës, infrastruktura e dobët dhe kërkesa e ulët për produkte dhe shërbime. Në fund tentohen të jepen disa rekomandime sesi qeveria duhet të rrisë perspektivën e sipërmarrësve dhe mundësitë e lehtësitë e të bërit biznes (Taiwo, Ayodeji, & Yusuf, 2012).

Shumë raporte dhe studime rreth kësaj teme janë bërë dhe nga Banka Botërore. Një prej tyre është

ai i vitit 2003 i cili përshkruan një analizë në formën e një database për disa shtete rreth rëndësisë së SME-ve. Kjo databasë është unike në llojin e vet sepse paraqet informacion konsistent dhe të krahasueshëm përreth ndikimit të SME-ve në GDP dhe ndikimit të tyre në punësim. Edhe pse kjo databasë bazohet në një pjesë të madhe të dhëna tashmë ekzistuese ajo solli disa risi. E para ishte që e zgjeroi analizën në një set më të madh ekonomish industriale apo në zhvillim. E dyta ajo siguron informacion për ndikimin e SME-ve duke përdorur të njëjtin koncept për SME-të edhe pse për vende të ndryshme, gjë kjo e cila lehtësoi krahasimin mes tyre. Dhe e treta, ndërkohë që pjesa më e madhe e studimeve në këtë fushë ndjekin konceptin tradicional të SME-ve si pjesë të sektorit formal, databasa e re përfshin gjithashtu dhe ndikimin e atyre që janë pjesë e sektorit informal. (Ayyagari, Beck, & Demirgüç-Kunt, 2003).

Edhe sipas një studimi të kryer për vendet europiane në vitin 2009 theksohet rëndësia e SME-ve në rritjen ekonomike dhe përmirësimin e faktorëve të tjerë si punësimi dhe rritja në vlerën e shtuar. Ky studim fokusohet në krahasimin e pjesës së ndryshimit të këtyre faktorëve që shkaktohet prej SME-ve me përqindjen e ndryshimit që vjen nga ndërmarrjet e mëdha (ndërmarrje me numrin e personave të punësuar mbi 250) gjatë periudhës kohore 2004-2006. Të dy këta faktorë gjatë këtyre viteve janë rritur por rritja e shkaktuar nga SME-të ishte më e madhe se ajo nga ndërmarrjet e mëdha. Konkretisht rritja e numrit të personave të punësuar prej SME-ve ishte dy herë më e shpejt se rritja e punësimit në ndërmarrjet e mëdha. Gjithashtu edhe vlera e shtuar prej SME-ve ka pësuar rritje më të madhe se vlera e shtuar nga ndërmarrjet e mëdha. Gjatë kësaj peridhe dy vjeçare rritja e vlerës së shtuar ka qënë me e madhe se rritja e punësimit,

kjo është reflektuar edhe në rritjen e dukshme të produktivitetit të punës me 8.1% për SME-të dhe 6.2% për ndërmarrjet e mëdha. Sipas këtij studimi SME-të kanë qenë nxitësit krye-sorë të rritjes ekonomike në mes të 2004 dhe 2006 (SCHMIEMANN, 2009)

NVM-të, nga numri, dominojnë skenën e biznesit botëror. Vlerësimet sugjerojnë se më shumë se 95% e ndërmarrjeve në të gjithë botën janë SME, të cilat llogarisin për rreth 60% të punësimit në sektorin privat (Ayyagar, Demirguc, & Maksimovic, 2011)

Sipas një studimi të kryer në vitin 2010 Japonia ka përqindjen më të lartë të SME -ve në mesin e vendeve të industrializuara, duke llogaritur për më shumë se 99% e ndërmarrjeve të përgjithshme (EIU, 2010)

Kontributi i dhënë nga SME-të nuk ndryshonë shumë në mes të vendeve dhe rajoneve. Megjithatë, edhe pse ato luajnë rolet kyçe veçanërisht në vendet me të ardhura të larta, SME-të janë gjithashtu të rëndësishme për vendet me të ardhura të ulta, duke e bërë të rëndësishëm kontributin në të dy PBB dhe punësim (Dalberg, 2011).

Ato janë gjithashtu kontribuesit kryesorë për inovacionin në ekonomi, pjesërisht nëpërmjet bashkëpunimit me sektorin e të madh të korporatave.

Ashtu si për shumë kompani ndikimi i krizës financiare dhe rënia ekonomike që ajo përfshiu ishte e konsiderueshme edhe për SME-të. SME-të e përfshira, pësuan reperkusione negative të tilla si të ardhurat e reduktuara ose u detyruan edhe për tu mbyllur. Pavarësisht kësaj sipas një studimi të 2010 në Britani të Madhe, SME-të nuk duket se kanë vuajtur në mënyrë të barabartë nga rënia ekonomike. Kështu nga studimi 28% e SME-ve raportuan se qarkullimi vjetor tejkaloi atë të periudhës së para krizës 2007/8, ndërsa 34% thanë se ishte më e ulët. Për pjesën e mbetur prej 34%, qarkullimi i kishte mbetur i njëjtë (BIS, 2011).

Por kriza financiare e 2008 dhe rënia e mëvonshme ekonomike e përhapur kanë pasur një ndikim të madh në disponueshmërinë e financave të SME-ve. Edhe para krizës, SME-të në shumë vende në zhvillim ka qenë të kufizuar në nevojat e tyre për ndryshim të kapitalit. Bankat nuk u japin SME-ve më kapital të mjaftueshëm në shumë prej këtyre vendeve. Në fakt, vetëm 20% e SME-ve afrikane kishin një linjë të kredisë nga një institucion financiar. Kriza financiare e rriti më tej boshllëkun në financim për SME-të në vendet në zhvillim (AFDB, 2012) (Dalberg, 2011)

Një tjetër ndikim i rëndësishëm në ekonomi që vjen nga SME-të janë edhe nivelet e ndërkombëtarizimit. Internacionalizimi i SME-ve mund të marrë formën e eksporteve, krijimin e partneriteteve përtej kufijve kombëtarë, dhe krijimi i operacioneve në vendet e tjera (Willson, 2007). Të dhënat tregojnë se SME-të kontribuojnë në mes 15% dhe 50%e eksporteve të një vendi, dhe se në mes 20% dhe 80% të SME-ve janë eksportuesit aktive (OECD, undated a)

Në kuadër të marrdhënieve për ndërkombëtarizim është bërë dhe një studim i cili krahason vendet e Eurozonës me Britaninë e Madhe. Ndër SME-të në Evropë, ato në Eurozonë kanë një përqindje të klientëve për blerjen e mallrave jashtë vendit më të lartë se sa ato jashtë Eurozonës. Në anën tjetër SME-të në Mbretërinë e Bashkuar dhe kompanitë irlandeze janë përgjithësisht më të ndërkombëtarizuara se kombet e tjera në studim. Gati 60% e SME-ve në Mbretërinë e Bashkuar, për shembull, kanë të bëjnë me klientë me ekspozimin ndaj monedhës të huaj. Kjo pasqyron faktin se kompanitë në Mbretërinë e Bashkuar kanë më shumë gjasa se kompanitë e eurozonës të jenë të ekspozuar ndaj riskut për blerjen dhe shitjen e monedhës së huaj për shkak të eksportit të tyre në tregje që janë kryesisht në Europë (Growing The Global Economy Through SMEs, 2013)

Një tjetër studim shumë interesant është realizuar në Washington, i cili e lidh ndikimin e SME-ve në rritjen ekonomike me lehtësinë e tyre për të siguruar burime financimi. Ndërkohë që studimi vërton lidhjen midis SME-ve dhe zhvillimit ekonomik ai gjithashtu nxjerr në pah faktin që firma të vogla përballen me probleme më të mëdha financimi, gjë kjo e cila dhe shpjegon ndikimin e ulët të tyre në ekonomi, kur ky është i tillë (Beck & Kunt, 2006)

Përsa i përket Afrikës së Jugut është realizuar një studim i tillë i cili përfshin periudhën nga viti 1980 deri në vitin 2000, pra për të zbuluar ndikimin e SME-ve në ekonomi. Si rezultate të këtij studimi u përmblohdhën fakti që sektori i SME-ve po ndikonte një rol të rëndësishëm në ndërtim dhe në tregti dhe një rol më të ulët në bujqësi dhe transport. Rezultoi se 97,5% e të gjitha bizneseve përbëheshin prej SME-ve dhe ato kontribuojnë në 35% të GDP-së dhe punësojnë 55% të forcës punëtore (Technikon, 2000).

Një studim i bërë në vitin 2005 synon të zbulojë lidhjen midis madhësisë relative të sektorit të SME-ve, rritjes ekonomike dhe uljes së varfërisë duke përdorur evidenca për punësimin që ofrojnë SME-të ndaj forcës totale punëtore. Duke përdorur një kampion prej 45 vendesh rezultati i arritur ishte një lidhje e fortë pozitive midis rëndësisë së SME-ve dhe GDP-së. Megjithatë të dhënat nuk evidentojnë konkluzionin që SME-të ndikojnë në uljen e varfërisë apo shpërndarjen e barabartë të të ardhurave (BECK, DEMIR-GUC-KUNT, & LEVINE, 2005)

Metodologjia

Variablat që janë përzgjedhur për tu përdorur në këtë punim janë GDP për frymë, qarkullimi vjetor

i SME-ve që ushtrojnë aktivitetin e tyre në Shqipëri dhe niveli total i punësimit.

Të dhënat janë siguruar prej Institutit të Statistikave, databazës së Bankës Botërore, United Nations (Economic Commission For Europe), IndexMundi, Eurostat etj. Janë exportuar në Excel dhe më pas importuar në Eviews. Metodologjia që është përdorur është ndërtimi i një modeli regresioni të shumëfishtë, në të cilën do të studiojmë lidhjen midis faktorëve të sipërpërmendur duke analizuar statistikat dhe koeficientin e përcaktueshmërisë do të arrijmë në rezultatet e punimit.

Tabela III.1: Ndërtimi i regresionit të thjeshtë

Dependent Variable: GDP
Method: Least Squares
Sample: 2004 2014
Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-61.66977	1326.035	-0.046507	0.9639
SME	33.59581	11.13329	3.017599	0.0145
R-squared	0.502925	Mean dependent var		3899.582
Adjusted R-squared	0.447694	S.D. dependent var		836.6331
S.E. of regression	621.7631	Akaike info criterion		15.86596
Sum squared resid	3479304.	Schwarz criterion		15.93831
Log likelihood	-85.26279	Hannan-Quinn criter.		15.82036
F-statistic	9.105905	Durbin-Watson stat		1.303537
Prob(F-statistic)	0.014536			

Burimi: Llogaritje të autorit, Eviews 7.0

Në Tabelën 1 shohim rezultatet e nxjerra prej përpunimit të të dhënave nëpërmjet programit Eviews. Si fillim është ndërtuar vetëm modeli i regresionit të thjeshtë ku si variabël të varur është marrë GDP dhe si variabël të pavarur qarkullimi vjetor i SME-ve. Ekuacioni i mëposhtëm ishte rezultati :

$$\text{GDP} = -61,7 + 33,7 \text{ SME}$$

Fillohet me testimin e hipotezave për rëndësinë e modelit dhe rëndësinë e koeficientëve të pjesëm të tij.

Rëndësia e modelit

H_0 : Modeli nuk është i rëndësishëm

H_a : Modeli është i rëndësishëm

$F_v > F_{kr} \rightarrow H_0 \downarrow \rightarrow$ Modeli është statistikisht i rëndësishëm

Rëndësia e koeficientëve

$H_0 : \beta_i = 0 \quad t_v > t_{kr} \rightarrow H_0 \downarrow$

$H_a : \beta_i \neq 0$

Për interseptin rezulton që $t_v < t_{kr} \rightarrow H_0 \uparrow \rightarrow$
Intersepti është jo i rëndësishëm

Përsa i përket variablit SME $t_v > t_{kr} \rightarrow H_0 \downarrow \rightarrow$
Variabli SME është i rëndësishëm

Duke qenë se vetëm variabli SME rezulton i rëndësishëm atëherë gjithë ndryshueshmërinë e GDP-së ne mund t'ia atribuojmë ndryshimit të këtij variabli. Nga rezultatet e Tabelës 1 shohim se koeficienti i shpjegueshmërisë ose përcaktueshmërisë është $R^2 = 50,29\%$. Kjo tregon që 50,29% e ndryshueshmërisë së variablit GDP shpjegohet nga variabli SME, pjesa tjetër ndikohet nga variabla të tjerë ose është e pavarur.

Tabela III.2 : Ndërtimi i regresioni të shumëfishtë

Dependent Variable: LOG(GDP)

Method: Least Squares

Sample: 2004 2014

Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	19.45049	20.56280	0.945907	0.3719
LOG(SME)	1.057362	0.363426	2.909429	0.0196
LOG(PUNËSIMI)	2.377542	2.963434	0.802293	0.0456
R-squared	0.555634	Mean dependent var	8.245559	
S.D. dependent var	0.231276	S.E. of regression	0.172368	
Akaike info criterion	-0.451372	Sum squared resid	0.237685	
Schwarz criterion	-0.342855	Log likelihood	5.482546	
Hannan-Quinn criter.	-0.519777	F-statistic	5.001599	
Durbin-Watson stat	1.293739			

Burimi: Llogaritje të autorit, EvIEWS 7.0

Në Tabelën 2 tregohet ndërtimi i modelit të regresionit të shumëfishtë nëpërmjet EvIEWS. Variabël i varur është GDP për frymë dhe variabla të pavarur janë punësimi dhe SME, pra qarkullimi vjetor i tyre. Si fillim ky model u ndërtua në trajtën lineare, por pasi u testua për përshtatshmërinë e formës nëpërmjet testit Ramsey, forma lineare rezultoi e papërshtatshme. Si rrjedhim u arrit në trajtën e mësipërme logaritmike. Ekuacioni i modelit të përfutur vijon si më poshtë :

$$\text{Log(GDP)} = 19,5 + 1,06 \text{ Log(SME)} + 2,4 \text{ Log(Punësimi)}$$

Fillohet me testimin e hipotezave për rëndësinë e modelit dhe rëndësinë e koeficientëve të pjesëm të tij.

Rëndësia e modelit

H_o : Modeli nuk është i rëndësishëm

H_a : Modeli është i rëndësishëm

$F_v > F_{kr} \rightarrow H_o \downarrow \rightarrow$ Modeli është statistikisht i rëndësishëm

Rëndësia e koeficientëve

$H_o : \beta_i = 0$ $t_v > t_{kr} \rightarrow H_o \downarrow$

$H_a : \beta_i \neq 0$

Për interseptin rezulton që $t_v < t_{kr} \rightarrow H_o \uparrow \rightarrow$
Intersepti është jo i rëndësishëm

Përsa i përket variablit Log (SME) $t_v > t_{kr} \rightarrow H_o \downarrow \rightarrow$
Variabli Log (SME) është i rëndësishëm

Për variablin Log(Punësimi) statistikatat tregojnë se $t_v > t_{kr} \rightarrow H_o \downarrow \rightarrow$ Variabli Log(Punësimi) është i rëndësishëm. Modeli i mësipërm u testua edhe për testet e Heteroskedasticitetit dhe Multikolinearitetit dhe u arrit në përfundimin se modeli nuk vuan nga asnjëri prej tyre.

Tabela III.3 : Koeficientët e korrelacionit

	SME	PUNËSIMI	GDP
SME	1.000000	0.096613	0.709172
PUNËSIMI	0.096613	1.000000	0.281809
GDP	0.709172	0.281809	1.000000

Burimi: Llogaritje të autorit, EvIEWS 7.0

Nëse nisemi nga koeficientët e korrelacionit të treguar në Tabelën 3 atëherë mund të themi se modeli jonë nuk vuan as nga multikolineariteti duke qënë se koeficienti i korrelacionit ndërmjet variablave të pavarur është relativisht i ulët. Po ta analizojmë nga ana ekonomike, një volum më i madh qarkullimi nga SME-të do të thotë një numër më i madh i tyre, ose më shumë të ardhura për të investuar, që përkethehet në më shumë vende pune, pra rritje e punëzënies ose punësimit. Përsa i përket koeficientit të korrelacionit midis GDP-së dhe qarkullimit të SME-ve ai është pozitiv dhe në vlerën 0,7, çka dëshmon për një lidhje pozitive, relativisht të fortë midis këtyre dy variablave. Kjo e forcon edhe më tej idenë fillestare, që për ekonominë shqiptare SME-të janë një faktor i rëndësishëm.

Pengesat për zhvillimin e SME-ve në Shqipëri

Një nga elementët më të rëndësishëm që ndikon në zhvillimin e Sme-ve dhe në krijimin e një mjedisi sipërmarrës të përshtatshëm janë dhe barrierat ose pengesat që këto biznese duhet të kalojnë për të hyrë ose për të mbijetuar në treg. Këto barrierat mund të jenë financiare dhe institucionale. Nëse hedhim një vështrim në të kaluarën tonë kuptojmë se regjimi totalitar që na ka sunduar ka lënë pasoja të thella në mjedisin tonë të të bërit biznes ashtu si dhe në kulturën tonë të biznesit. Faza e tranzicionit të ekonomisë nga ajo e centralizuar në ekonominë e tregut u shoqërua me privatizimin e një numri të madh kompanish deri atëherë shtetërore por edhe me lindjen e ekonomisë informale. Reformat e ndërmarra nga qeveritë shqiptare ndër vite synonin të gjitha të ndihmonin tranzicionin e ekonomive që Shqipëria po kalonte

megjithatë ekonomia jonë u ndesh me dy kriza: e para e shkaktuar nga rënia e skemave piramidale dhe e dyta nga lufta midis Serbisë dhe Kosovës. Të dyja këto ngjarje ndikuan SME-të dhe zhvillimin e tyre sidomos viti 1997, i cili u shoqërua me ulje të GDP, me rritje të papunësisë dhe me rritje të ekonomisë informale. Faktorët që pengojnë zhvillimin e Sme-ve përbëjnë interes studimi duke qënë se në vendet në zhvillim si i joni, SME-të janë ato që japin kontributin më të madh në GDP. Ndër faktorët kryesorë që mund të përmendim (të cilët do të analizohen më poshtë) janë:

- Korniza legjislativë dhe rregullative: ndryshimet e shpeshta të regjimeve tatimore, doganore, taksave e tatimeve bëjnë që të jetë e vështirë hyrja e bizneseve të reja në treg por edhe përshtatja e atyre ekzistuese. Kjo ndodh në përgjithësi nga moslënia e kohës së mjaftueshme për implementimin e politikave të reja.

- Burimet e financimit: sipas studimit të (Bitzenis & Nito, 2005) 41% e të anketuarve preferonin të huazonin prej miqve dhe të njohurve pra prej ekonomisë informale. Pjesa më e madhe e tyre kanë tentuar huamarrjen në bankë por për shkak të normave të larta të interesit, procedurave burokratike dhe zgjatjes së afatit për marrjen e fondeve i janë drejtuar ekonomisë informale. Kjo bëhet fjalë për bizneset ekzistuese pasi për bizneset e reja e vetmja mundësi është kapitali i vet pra kursimet e personit që po nis aktivitetin. Këto janë të vetmet burime financimi duke qënë se në Shqipëri mungon Bursa e Letrave me Vlerë.

- Mjedisi i konkurrencës: një nga pengesat më të rëndësishme është pikërisht konkurrenca e pabarabartë që vjen si pasojë e ekonomisë informale, kompanive të parregjistruara, produkteve të importuara ilegalisht etj. Fakti që tregu dominohet nga një numër

shumë i kufizuar distributorësh dhe furnitorësh bën që abuzimi me çmimin të jetë edhe me i lartë.

- Mungesa e infrastrukturës: shpeshherë mungesa e infrastrukturës, e teknologjisë e kushteve higjeno-sanitare etj bëhet shkak i kufizimit të disa aktiviteteve si p.sh. hapja e Mc.Donalds në Shqipëri.

- Korrupsioni dhe ekonomia informale: siç u përmend edhe më sipër kjo mund të jetë ndër faktorët më të rëndësishëm që pengon zhvillimin e SME-ve dhe të biznesit në tërësi në vendin tonë. Shmangia e taksave, e tatimeve, tarifave doganore, mosdeklarimi i punonjësve ose mosrregjistrimi i aktivitetit në QKB janë tregues të rëndësishëm të evazionit fiskal dhe si të tillë çënojnë mjedisit e biznesit dhe ekuilibrin që duhet të vendosej nga vet kërkesë oferta dhe konkurrenca.

Përfundime

- Duke përdorur studimin nëpërmjet regresionit arritëm në përfundimin se SME-të ndikojnë në GDP në masën 50,29%.

- Rezultati pritej që të ishte në nivele më të larta por kjo mund të vijë si pasojë e disa arsyeve: e para dhe më e rëndësishmja është niveli i lartë i ekonomisë informale në vendin tonë ; e dyta është saktësia e të dhënave dhe burimeve të siguruara, duke qenë se burime të ndryshme ofrojnë të dhëna të ndryshme; e treta në të dhënat e siguruara për qarkullimin e SME-ve ka një asimetri informacioni ndër vite, në kuptimin që pas vitit 2008 kompanitë e sektorit të ndërtimit janë trajtuar më vete, pra ato nuk janë të përfshira në qarkullimin total dhe kjo përbën një mangësi të këtij punimi.

- Këshillohet që ky punim të zhvillohet më tej, ndoshta duke eliminuar variablin e punësimit dhe duke e zëvendësuar atë me një variabël më të rëndësishëm.

Referenca:

- AFDB. (2012). *AfDB Supports Access to Finance for African SMEs with the Official Launch of the African Guarantee Fund*. Retrieved from www.afdb.org/en/news-and-events/article/afdb-supports-access-to-finance-for-african-smes-with-the-official-launch-of-the-african-guarantee-fund-9362/
- Ayyagar, M., Demirguc, A. K., & Maksimovic, V. (2011). *Small vs. Young Firms Across The World – Contribution to Employment, Job creation and Growth policy*.
- Ayyagari, M., Beck, T., & Demirgüç-Kunt, A. (2003). *Small and Medium Enterprises across the Globe: A New Database*. World Bank Policy Research Working Paper 3127.
- Beck, T., & Kunt, A. D. (2006). Small and medium-size enterprises: Access to finance as a growth constraint *Journal of Banking & Finance* 30, 2931–2943.
- BECK, T., DEMIRGUC-KUNT, A., & LEVINE, R. (2005). SMEs, Growth, and Poverty: Cross-Country Evidence. *Journal of Economic Growth*, 10, 199–229.
- BIS. (2011). *BIS Small Business Survey 2010*. London: Department for Business Innovation and Skills.
- Bitzenis, A., & Nito, E. (2005). Obstacles to entrepreneurship in a transition business environment: the case of Albania. *Journal of Small Business and Enterprise Development Vol. 12 No 6*, 564 - 578.
- Dalberg. (2011). *Report on Support to SMEs in Developing Countries Through Financial Intermediaries, SME Briefing Paper, EIB Draft Version*. Geneva: European Investment Bank.
- EIU. (2010). *SMEs in Japan : A New Growth Driver?* Japan: Economist Intelligence Unit
- Gal (2007). *Venture capital as financial source of SMEs in transitive economy of Slovakia and Hungary*. Hungary.
- Growing The Global Economy Through SMEs*. (2013). Retrieved from http://www.edinburgh-group.org/media/2776/edinburgh_group_research_-_
- Katua, N. T. (2014). The Role of SMEs in Employment Creation and Economic Growth in Selected Countries. *International Journal of Education and Research Vol. 2 No. 12*.
- Leung, D., & Rispoli, L. (2011). *The Contribution of Small and Medium-sized Businesses to Gross Domestic Product: A Canada–United States Comparison*. Ottawa: Published by authority of the Minister responsible for Statistics Canada.
- OECD. (undated a). *Small Businesses, Job Creation and Growth: Facts, Obstacles and Best Practices*. Retrieved from www.oecd.org/industry/smes/2090740.pdf
- OECD Conference Of Ministers Responsible For Small And Medium-Sized Enterprises. (2004). *Promoting Entrepreneurship And Innovative SMEs In A Global Economy: Towards A More Responsible And Inclusive Globalization*. Istanbul: OECD.

- SCHMIEMANN, M. (2009). *SMEs were the main drivers of economic growth between 2004 and 2006*. Retrieved from eurostat 'Industry, trade and services': <http://publications.europa.eu>
- Sicignano, A., & Capurso, F. (2011). *Enhancing SMEs Development in Albania: A Study on Macro-Financial Soundness Indicators*. Tirane: PBM, accounting, auditing & financial consulting.
- Suprpto, B., Wahab, H. A., & Wibowo, A. J. (2009). "The Implementation of Balance Score Card for Performance Measurement in Small and Medium Enterprises : Evidence from Malaysian Health Care Service". *The Asian Journal of Technology Management* , 2(2) : 76-87.
- Taiwo, M., Ayodeji, A., & Yusuf, B. (2012). Impact of Small and Medium Enterprises on Economic Growth and Development. *American Journal of Business and Management Vol. 1, No. 1, , 18-22*.
- Technikon, E. P. (2000). *Small and Medium Enterprises (SMEs): Instruments of Economic Growth and Development in a South African Regional Dispensation*.
- Willson. (2007). *Encouraging the internationalisation of SMEs. Promoting Entrepreneurship in South East Europe*.
- Xhepa, S. (2006). *COMPETITIVENESS AND THE SME DEVELOPMENT IN ALBANIA*. Tirane: Institute for Contemporary Studies (ISB).

Abstract:

Small and medium enterprises play a very important role in all kind of economies that's why researchers have a big interest in studying them. SME's influence in economy, employment or investment changes depending on the type of economy and the phase it's into. In Albania, a developing country, SME are the majority of the companies that operate so their influence is notable in the economic growth, in this case the GDP. The analysis was developed using three variables : anual turnover of SME, GDP and employment where GDP is considered as the dependent variable in the multiple regression. Based in the information of the GDP, anual turnover of SME and employment it was discovered a relationship in 2004-2014. SME caused 20.29% of GDP. The used methodology is based on regression and the coefficient of determination.

Keywords:

Small and Medium Enterprises; Economic Growth.

Jel Classification:

L11, L25, O17

